

RINGERIKE.

RVE

Denne siden skal være blank

RINGERIKE

1983

(Hefte nr. 55)

UTGITT AV

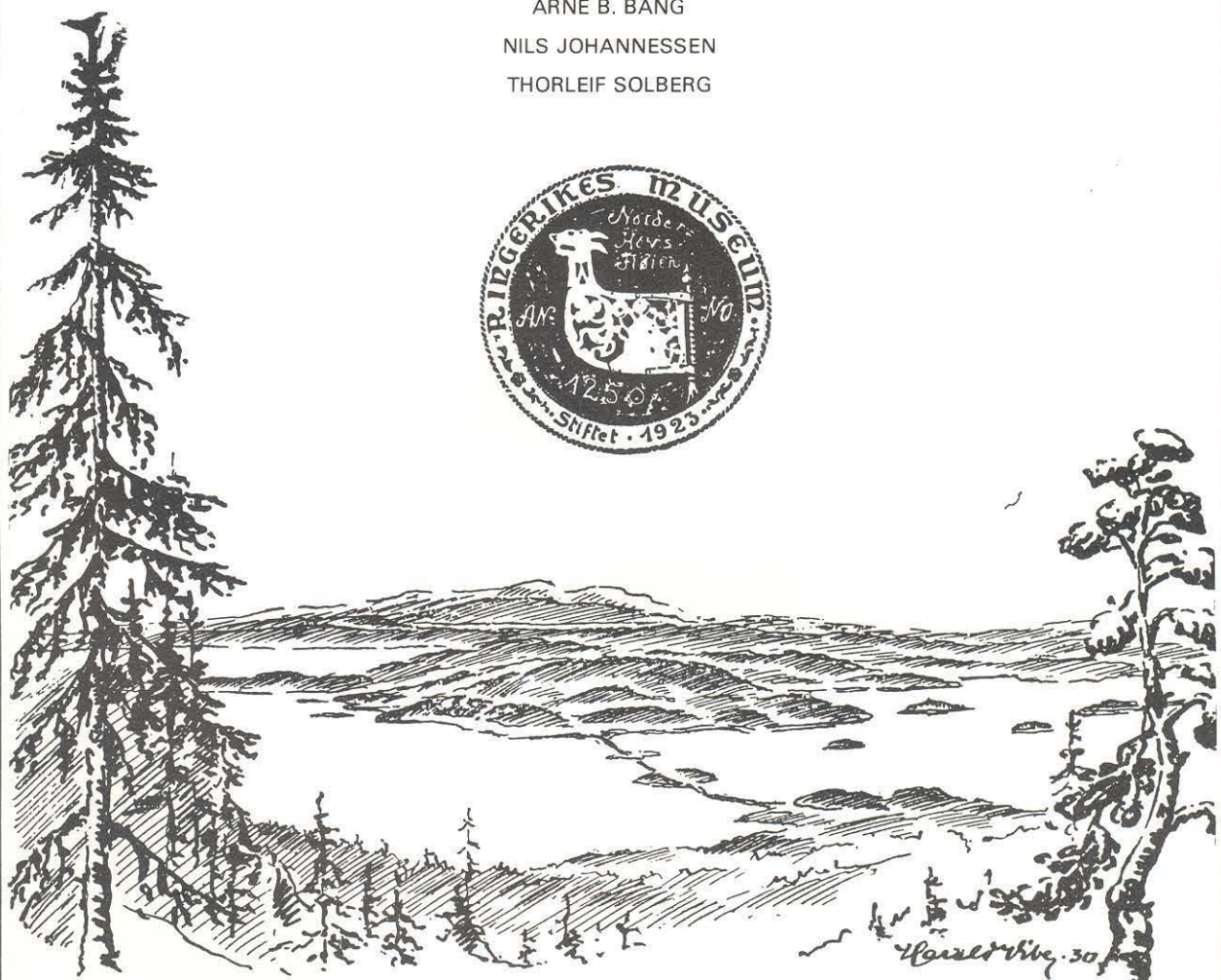
RINGERIKES MUSEUM
RINGERIKE UNGDOMSLAG
OG RINGERIKE HISTORIELAG

VED

ARNE B. BANG

NILS JOHANNESSEN

THORLEIF SOLBERG

I N N H O L D :

	Side
<i>Elling M. Solheim: Til Deg</i>	3
<i>Arnfinn Syvertsen: Gamle bygdeborger på Ringerike</i>	4
<i>Hallvard Løyland: Veien gamle skole</i>	7
<i>Torbjørn Slåtto: En kveldsvandring på gjengrodde Krokskogstier</i>	10
<i>Peder H. Nelson: Martin og Mathilde Skredsvik Braatalien</i>	12
<i>Eyvind Fjeld Halvorsen: Skattemantallet fra 1528 på Ringerike</i>	15
<i>Maren Anita Olerud: Andreas Persbråten</i>	23
<i>Sigv. Mjør: Komponisten og musikeren Olav Loeshagen</i>	25
<i>Aslaug Kvernberg: Årets sommerutstilling på Ringerike Museum</i>	28
<i>Elling Elsrud: Elsrud-ætten</i>	30
<i>Kjell Hallmann og Thorleif Solberg: Litt mere om Elsrud-ætten</i>	37
<i>Edith Sorensen: Minner fra 60 år tilbake</i>	42
<i>Gunhild Hagen: Historie, sagn og virkelighet</i>	46
<i>Kjell J. Nenseter: Nils Bjørgås in memoriam</i>	48
<i>Sigv. Mjør: Jørgen Moe skrev visa om Ola Faafeng</i>	50
<i>Aslaug Kvernberg: Ringeriksdrakten - bunad</i>	52
<i>Peder H. Nelson: Krigsflyver av Ringeriksætt</i>	57
<i>Gudleik Guldal: Johan Frøshaug - dekoratør og kunstmaler</i>	61
<i>Register for heftet Ringerike 1973-1982</i>	63
<i>Omlagsfoto: «Veien skole» v/Hallvard Løyland.</i>	

Til Deg

— AV ELLING M. SOLHEIM —

Kvarhelst eg går - um dag, ved natt,
i skog - i doggmjuk eng,
den same draumen når meg att
og løfter stilt sin veng.
Um fuglar lokkar - blomar lær
i sol um all min veg,
og vinden syng i skogens trær,
min hug den er hjå deg.

Kva er det fuglen synger, du,
i morgonglans frå aust?
Kva kviskrar blomen um må tru?
Og skogen, stor og traust?
Kva tonar gjennom stilla ned
når stjerna syner seg?
Eg veit at alt er med og kved
ein høgsong stor um deg.

Når gleder sveller, rein og fri,
det synger um deg då.
Ja sjølv um sorgi går forbi,
um deg det minne må.
Um sola rømer, alt vert natt
og tonelaus min veg,
kjem du, mi sjel stig ljosglad att
og strøymer sæl mot deg.

Ja alt eg møter, går forbi,
på vegen, bratt og trong,
ja, sjølve livsens heite strid
det blir um deg ein song.
Det blir eit dikt: Um deg mi møy
alt tonar på min veg.
Men lat det folna burt og døy
når du går bort frå meg.

Solistvokal   6. Til deg.   Nils Rindnes

Kvar helst eg går - om dag, ved natt, i skog, i doggmjuk
eng, den same draumen når meg att og lyfter stilt sin veng
fuglar lokkar - blomar lær i sol om all min veg, og
vinden syng i skogens trær, min hug den er hos deg.

Gamle bygdeborgere PÅ RINGERIKE

Arnfinn Syvertsen

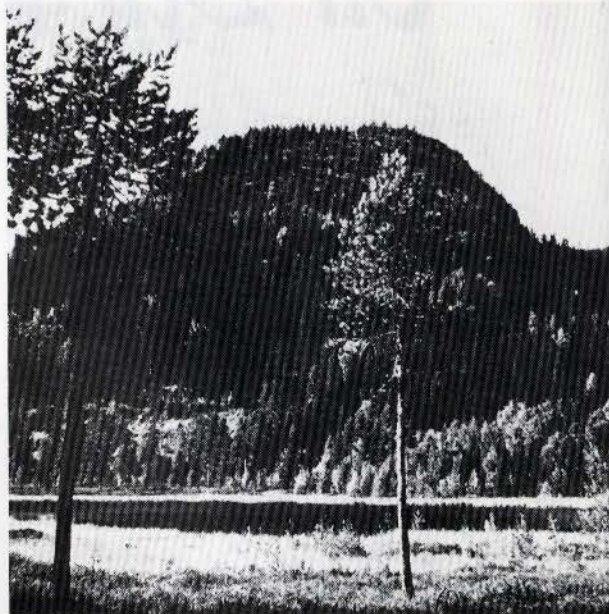
Bygdeborgene er blant de mest synlige fortidsminner i landet vårt, men det er forbausende lite vi vet om dem. I Norge er det foreløpig funnet mere enn 300 slike borger. Undersøkelser på svenske borger viser at de fleste er bygget i folkevandringstid (400-500 årene e.Kr.). Beliggenheten i terrenget tyder på at de fleste har vært forsvarsanlegg, men noen kan også ha vært sikre tilholdssteder for røverflokker. På Ringerike er det egentlig bare én større borg, nemlig den på Oppenåsen. Videre har vi 3 små borger som ligger i uveisomt skogsterreng og så langt vekk fra bebygde områder at de helst er røverborger.

Oppenborgen er tydelig reist av folkene på Ve-området og er som sagt en forsvarsborg. Avstanden til Ve er ca. 7 km. Det nærliggende gravfeltet har ved utgravning gitt så rike gullfunn at de ikke kan tenkes å være samlet av en bondebefolkning på Ve-området. Høvdingene her må vi for en viss periode i folkevandringstid regne som storhøvdinge. Deres økonomiske bakgrunn må skrive seg fra fjernhandel og bytte i krig.

Bare et steinkast fra borgen gikk den eldgamle oldtidsveien som førte inn til Ådal, Valdres og fjellområdene, hvorfra kostbare og sjeldne handelsvarer kom (finere pelsverk, reinskinn, huder av store skogsdyr, horn og kleberstein). Grunnen til at slike varer nå ble så etterspurte, var forholdene på kontinentet i denne tiden.

Krigerfolk fra øst trengte inn over Europa og herjet villt der de dro fram. Mengder av gull og kostbarheter ble samlet på få hender, og skapte en ny etterspørsel etter luksusvarer, også fra Norge.

Ve-området kom til å ligge like ved en av de viktige handelsveiene inn til det indre Norge. Høvdingen på Ve har sett sin sjanse i å være med på denne handelen. Han kan ha sikret veien opp til Ådal og kanskje lenger med væpnede vaktmenn, og han kan selv ha vært mellommann på den lange veien fra fjellområdet og ut til kysten.

Utsikt mot Tjuenborgen. (Foto: H. Løyland).

Da kampene på kontinentet ebbet ut, stanset tilgangen på gull, og etterspørselen etter varer fra vårt land stanset også. Sannsynligvis temmelig raskt.

Dette betød et sammenbrudd for storhøvdingdømmet på Ve. De rike gullfunnene på gravfeltet ved Ve kan tidfestes innenfor et forholdsvis kort tidsrom, nemlig første halvdel av 400 årene.

Så måtte folkene på Ve igjen bli bønder, og som bønder kunne de ikke lenger konkurrere med de folkerikere områdene i sentrum av Ringerike.

I sine velmaktstider hadde storhøvdingen på Ve hatt vaktssoldater, det ble det også slutt med.

I sin nød måtte han se seg om etter andre muligheter til forsvar, og byggingen av en borg ble løsningen.

Det gamle sagnet om en kong Weine (på Weien) og en kong Tane (på Tanberg) er kan hende en historisk realitet?

La oss så vende tilbake til borgen på Oppenåsen.

Den gamle oldtidsveien er nå blitt en moderne asfaltvei, og en kan komme nesten helt fram til borgen med bil.

Anlegget består av 2 borger. Avstanden mellom dem er 50-70 m. De 2 borgene ligger på hver sin parallellgående bergkam, med en dyp kløft i mellom. Kammene ligger i tilnærmet nord-sør retning og ender ut mot Heradsbygda i sør i nokså bratte fall. Sidene av kammene har bratte fjellvegger, som er meget vanskelig å komme opp. Bare fra nord er terrenget slakt hellende og gir adkomst for folk og fe. Fra denne kanten måtte også en eventuell fiende komme.

Borgen nærmest Ådalsveien kalles «Ormekula». På det smaleste stedet på kammen finner vi hovedforskansningen, en steinblandet jordvull som er lagt tvers over kammen, som her bare er 20-25 m bred. Jordvullen har i tidens løp sunket noe sammen, men er meget tydelig også idag. Vollen har sikkert vært forsterket av en meterhøy palisade av tømmerstokker. Som ekstra forsvar finner vi utenfor vollen digre steiner som er plassert slik at de i betydelig grad har heftet angriperne. Naturen har også hjulpet forsvarerne ved at det er temmelig sumpet akkurat på dette stedet. Fienden ville nok få betenkeligheter når han sto her og skulle storme denne forsvarslinjen.

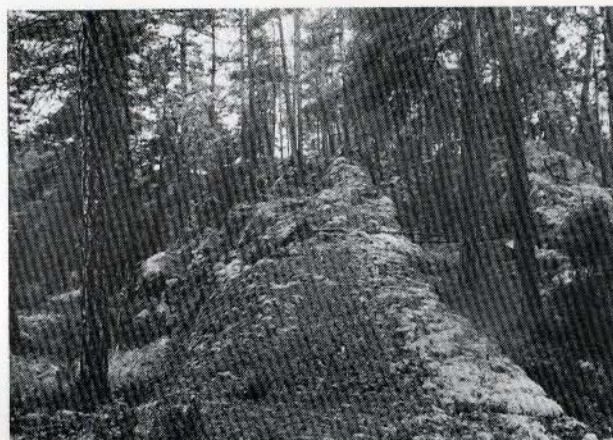
Plataet innenfor er stort nok til mange mennesker og dyr. Her finner vi 2 brønner som er meget godt bevart, selv i tørketider er det vann i disse brønnene. Selve vollen er formet som en hestesko noe som gir en ekstra beskyttelse ut mot fjellveggene. Det var vanlig at bygdeborgere ble lagt slik i terrenget at det var fri sikt mot hjemstedet. Og det stemmer også her. Mellom furutrærne ser vi fram til Weien og deler av Ve. Den andre borgen «Slotteberget» ligger vest for Ormekula. Både terreng og utforming av festningsanleggene er nokså like.

Vi har altså her for oss en dobbeltborg, hvor fienden ved angrep måtte regne med bakholdsangrep.

Hvem var så denne «hypotetiske» fienden? Man regner med at bare svake utløpere av folkevandringene nådde fram til landet vårt. Over havet fra dansk område kom små flokker til Rogaland og Hordaland, og fra svensk side er det sannsynligvis kommet svensker som ble trengt bort fra sine gamle stammeområder i Sverige av innbrytere fra kontinentet. Slike vandringer har nok ikke nådd fram til Ringerike.

Oppen Bygdeborg, mur. (Foto Anne Sofie Solberg).

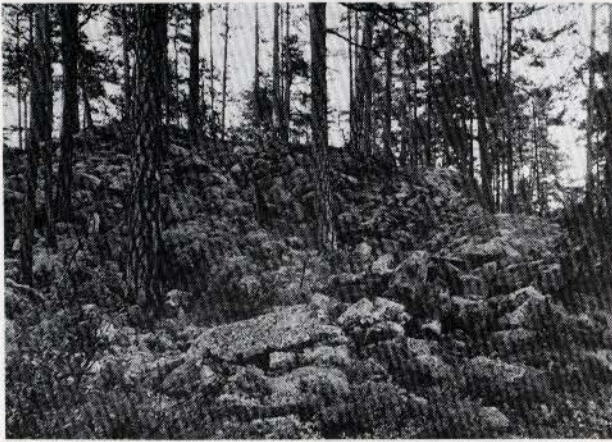
Oppen Bygdeborg, vei. (Foto: Anne Sofie Solberg).

Nei, fienden var nok helst å finne på selve Ringerike. Sagnets kong Tane ble nok i lengden for sterk, selv om Ve-folkene hadde Oppenborgen i ryggen. Med samlingen av Ringerike, hadde borgen ingen hensikt lenger, og så ble den liggende i «Tornerosesøvn», men navnet Slotteberget (Borgberget) har fortsatt å leve i mere enn 1500 år.

Så tar vi en tur innenfor Væleren på Tyrstrand og videre til Bergsundkollen, hvor vi finner små rester av mulige bygdeborgere. Beliggenheten av disse 2 liknet på terrenget der «Tjueborgen» ligger, uveisomt terreng langt til skogs.

Mange borger her i landet bærer navnet Tjueborg. Gamle sagn er knyttet til slike fjerntliggende skogsborger. Oftest forteller de at fredløse røvere og mordere har holdt til der.

Vår Tjueborg ligger langt til skogs mellom Veme i Sokndal og Bergsund i Ådal. Welhavens ballade om Tirillilltove og de 12 røverne er knyttet til denne borgen.

Oppen Bygdeborg, mur. (Anne Sofie Solberg).

Oppen Bygdeborg, utsikt mot syd.

(Foto: Anne Sofie Solberg).

Borgplataet her er så begrenset at det bare er plass til en mindre flokk mennesker. Det betyr vel at vi her virkelig har for oss en røverborg og ikke en vanlig bygdeborg. Vi finner i dag rester etter borgvollen som her bestod av steiner. Mestedelen av dem er nå rast utover bratt-henget.

Så står det igjen to anlegg som jeg vil karakterisere som gårds-borger. Gårdsnavn som Borg, Borgen, Børjen, Slott, Slottet og Stein indikerer at i nærheten lå i gammel tid en bygdeborg. Gårdene Borgen og Stein i Hole kan opprinnelig ha vært gårdsborger.

O. Rygh i «Norske Gaardnavne» tviler på at gården Borgen kan ha navnet sitt fra at det engang har vært et forsvarsanlegg her. Han hevder at navnet heller skriver seg fra at gården ligger på en naturlig forhøyning i terrenget, en borg.

Gården ligger helt ute på kanten av en flere meter høy bratt skrent ned til Tyrifjorden. Her fins rester av gamle murer, og i hagen ligger

uvanlig mange steinblokker, som er vanskelig å skjønne hva har vært brukt til. Lendet der gården ligger, stiger opp mot husene på gården. Hvis vi tenker oss en 2 m høy mur med palisader på toppen og den bratte skrenten ned til vannet, er det muligheter for et visst forsvar.

Gårdsnavnet Stein fins mange steder i landet, og ofte finner vi en bygdeborg nær slike gårdsnavn.

Nesten nede i gårdsplassen på Stein i Hole ligger en knaus med nesten loddrett fall på 3 sider. Bare mot sør fører en naturlig jordbru opp til toppen av knausen. En vold med palisade 5-6 m. bred, var nok til å stenge adgangen til toppen. Steiner fra en mulig forskansningsmur ligger utrast i den bratte skråningen mot øst. I en utrygg ufredstid ville selv dette vesle anlegget være en livsforsikring for folkene på Stein. Gården var i gammel tid et høvdingsete, og slike steder var ofte skueplass for overfall og kamp.

Snorre nevner et sted i sine kongesagaer at ringerikingene var særlig krigerske. Vi vet også at en tid hadde de underlagt seg foruten Modum også Krødsherad og Sigdal (Tverdalen). Når Ringerikes grenser mot naboene nettopp i denne tiden fikk sin endelige fastsettelse, skyldtes det bygdeborgene på Eikers grense mot Ringerike

Naturforholdene gjorde at Eiker den gang var svært underlegne i forhold til Ringerike. Noen ord her om den viktigste grunnen til dette.

Det har lyktes vitenskapen å sette opp diagrammer over landhevingen de siste 10 000 år. På diagrammet kan vi avlese at ca. 400 år e.Kr. sto havet på Eiker ca. 6 m høyere enn nå. Høyden over havet ved Mjøndalen st. er idag 5 1/2 m. Dette viser at størstedelen av den dyrkbare jorden på Nedre Eiker i denne tiden var udyrkbare, og det var heller ikke noen bosetning der. Deler av Øvre Eiker var nok også rammet av dette forhold.

Eikerfolkene hadde god grunn til å frykte den krigerske «stormakten» i nord. I sin nød reiste de et helt system av sterke borger på grensen til Ringerike. Historien siden viser at dette forsvarsanlegget var sterkt nok til å holde ringerikingene på plass.

På Ringerikssiden finner vi ikke borger. Forklaringen på dette må ha vært at ringeriking-

Forts. s. 51

Veien gamle skole

Hallvard Løyland

Veien gamle skole er det eldste skolehuset på Ringerike i dag. Men mange gamle skolar er bygde inn i nye skolebygningar. Dei 2 siste åra før gamleskolen blei bygd, var undervisninga i ei stue på Veksal. Folk syntes i den tid at det var meningslaust å byggje skolehus når det stod så mange ubrukte rom rundt om på gardane.

Det må ein sjølv sagt sjå ut frå den tids kulturelle og økonomiske tilhøve og hugse på at livsens skole heime på gardane, var den enklaste og beste.

Dei aller første skolane i landet var klostertkolane. Elles var det bispane og prestane som stod for den første undervisninga. Skolane fekk namnet katedralskolar. Prestane kunne ha hjelparar som blei kalla dekanus. Det ordet blei til degn på dansk. På norsk blei det djakn, seinare dekn. På landet skulle deknen også ringe med kyrkjeklokkene. Difor blei han også kalla klokkar. Med tida blei det skikk at klok-karen samle dei eldste borna ved kyrkja, han skulle lære dei kristendom. Og det dei skulle lære var credo (truvedkjeninga), dei 3 artiklane, Pater Noster (fadervår) og Ave Maria – alt på latin. Klokkaren sa teksta føre og borna etter. Konfirmasjonen, som kom seinare, var et framhald av dette.

Etter at vi fekk reformasjonen, skulle staten, (kyrkja) ta seg av katedralskolane som også blei kalla latinskolar fordi all opplæring var på latin. Ja, elevane måtte også bruke latin i fritida på skolen. Synda dei mot dette, skulle «Mester Erik» danse polsdans på barneryggen. Det gjorde han forresten elles også, for det var

juling og atter juling. Vi har enno mange ord som minner om latinskoletida slik som desse: skole, katedral, katedralskole, katolsk, kate-ter og katekisme.

Då Luther steig fram med læra si, var eit av dei første krava hans at opplæringsmålet skulle vere på morsmålet til elevane så dei kunne lese og skrive det dei skulle lære. Luther skreiv den første læreboka i kristendom, den som han kalla Katekisme. Det vil seie lærebok i den kristne trua forma i spørsmål og svar. Seinare blei boka omarbeid og utvida og har nå namnet Kristenlære.

Den første skolelova her i landet kom i 1739. Lova slo fast at det var skoleplikt for **alle** barn. Dei skulle få opplæring i kristendom og lesing. Skrivning og rekning var valfrie fag. Men dei hadde ikkje lærarar. Dei måtte difor bruke vanlege folk til å undervise. Det kunne vere underoffiserar, soldater, «enker og piger», vanføre, «krøblinger og skikkelige gemene bekvemme bondekarle».

Etter skolelova skulle det byggjast minst eitt skolehus i kvar bygd. Elles skulle det vere omgangsskole, d.v.s. skolen skulle haldast rundt om på gardane. Dette slo skolelova av 1739 fast.

Folk syntes at lova gjekk så altfor langt så dei gjorde sterk motstand. 3 år etterpå måtte styremaktene setje lova ut av kraft, folk kunne ordne med skolen som dei ville.

Tida etterpå fekk namnet rasjonalismen. Opplysning og kunnskap skulle styre og råde og gjere folk glade og lykkelege. Nasjonal-kjensla og fridomstankane vakna og det førde

til at vi fekk 1814 med sjølvstyre. Folk skjøna at den som skulle styre, måtte ha vit og vilje. Og så fekk vi den andre skolelova i 1837. Stort sett var det same krava som i 1739. Det skulle vere minst ein fast skole i kvar bygd. Her på Ringerike var det då alt 4 faste skolar: Berger, Viul, og 2 i Hønefoss som då høyrde til Norderhov.

Neste skolelov kom i 1860. Den lova kravde at den udelte skole skulle vare i 9 veker om året. Lærarløna skulle vere 8 kr. veka. Var det så mange som 30 elevar, skulle skolen vere fast. Der det ikkje var skolehus, måtte dei leige rom på ein gard, eller ha omgangsskole. I mange bygder gjekk det smått med bygging av skolehus. Så seint som i 1940 var det 9 omgangsskolar i landet, dei fleste i Finnmark.

Det er interessant å sjå litt på skolelivet her på Ringerike då lova kom i 1860. Johan Lyder Brun var sokneprest her i Norderhov då denne lova kom. Han var ikkje interessert i skole-spørsmål. Men så var res.kap. Peder Broch så mykje meir. Dei gode tiltak Broch kom med, sette soknepresten seg i mot. Han meinte dei ikkje hadde råd til å byggje skolehus og ta det utlegget som følgde med. Men så var det ein flink og framsynt mann greip inn og fekk kasta planen soknepresten kom med. Mannen var Olaus Færden. Han hadde eit godt og praktisk skjøen og la fram ei teikning han sjølv hadde laga. Etter den teikninga bygde dei Veien skole i 1864. Skolen blei innvigd 22. oktober 1864 og kosta kr. 2960,00.

Av andre skolar bygde på denne tida kan ein nemne: Færden 1832, Vaker 1844, Kirkemoen 1859, Vegård 1861, Kyta 1863, Heggen 1864, Fonkalsrud (Borglund) 1864, Stranden 1865. Grensene for Veien skole er ikkje nemnde nokon stad. Ein må vel skjøne det slik at krinsgrensene fylgde naturgrensene. Veienmarka gjekk ned mot Molval. Nordover frå Molval var det Ådalselva heilt til grensa mot Ådal ved garden Støa. Men på den kanten budde mest bare dei som høyrde til gardane Follum og Kihle. I nordvest mot Soknedalen var vel grensene som nå. Slik var det også på vestsida av Soknaelva med Heieren og dei andre gardane der. I den tid var det ikkje bru over elva slik som i dag. I 1867 søkte så foreldra om å få ei «rotestue» for heimane på vestsida av elva. Dei fekk nei. Men i åra 1876-1890 fekk dei likevel ha småskole i Dompå. – I aust var grensa

for garden Veien Ådalselva. Der blei det stort omskifte då Randsfjordbanen kom i 1868. For ved Begnaelva grodde det på få år opp 4 tresli-perier: Hofsfoss 1872, Follum 1873, Ådals bruk 1884, og Begna 1888. Alle barna frå desse fabrikkane høyrde til Veien skole. Men skolen var så altfor liten. Dei leigde difor den kjende Ellingrud-bygnaden til å ha skole i. Men om få år var den også for liten så dei måtte leige ei stue på Nedre Veien til småskole. Men i 1898 stod Follum skole ferdig. Den skolen gjorde så teneste til i 1965 då Veien og Follum blei slått saman til ein ny skole i Veienmarka.

Vi skal her ta med 2 vers av skolesongen som lærar Harald Heum dikta:

*Der hvor bjerk og furu hegner
på et lunt og solrikt sted
og omkranset av mark og enger
i naturens stille fred,
ligger den, vår hjembygds skole,
bygget opp på hellig grunn,
hvor i oldtid våre fedre
lagdes i sin siste stund.*

*Sekler mange er henrunnet
over skolens gamle tun,
oldtids seder, skikker svunnet
og er blitt et minne kun.
Nu i ly av furuskogen
lyser Veien skole frem,
hvor vi samles, barneskaren
fra de mange bygdens hjem.*

LITT OM ELDESTE VEIEN

I denne vesle utgreiinga om Veien gamle skole er det nemnt at dei første krinsgrensene for skolen, stort sett var naturgrenser. Kanskje ein kan føre det vidare og seie: Det var omlag dei same grensene som for storgarden Veien den tid Filip av Veigin levde. Veien var då eit hovdingsete slik som Tandberg, Ask og Setrang. – Frå 1197 var Filip av Veigin lendmann over Borgar syssel. Han var gift med Margreta, søster til baglarkongen. Med heren sin drog Filip og baglarkongen sørover til Tunsberg. I eit slag der fekk Filip ei pil i armen. Det blei forgiftning så han døydde. Det var i 1207. Eit av dei aller eldste namn ein kjenner til her på Ringerike, er namnet Kvernberg. Det er eit

Fra Hønefos

naturnamn, og lever i dag som familienamn, som namn på ein gatestubb og i namnet Kvernbergsund med Kvernsundbrua. Det fanst ikkje bru over Kvernsundet den første tida. Men på nordsida av sundet låg det ein gard som heitte Sundet, og der var det ein ferjestad. I dag er den garden ein del av byen med gater og hus. Kanskje helst det som ligg mellom Sundgata og Rådhusgata. Og i mellom dei mange små gatene ligg så den vesle Kvernberggata.

Har du lagt merke til at heile sørsida i Hønefoss er ei halvøy som Begnaelva lagar. Det var den halvøya som i eldste tid heitte Kvernberg etter berget der kvernene var. Men det var så vanskeleg å kome dit. For i vest stengde den styggblaute og bratte Riperbakken som i den tid gjekk heilt ned til elva. Mot sør stengde elva. Der var den gamle ferjestaden. I 1830 blei det bygt ein veg frå Norderhov, men den også med ferje over elva. Derifrå la dei vegen opp den bratte Riperbakken der det var blaut leire med stiging 1:3. Ja, slik var vegen på sørsida av Hønefossen heilt til 1861 då dei bygde ein ny veg i staden for den som gjekk opp Riperbakken. Den vegen gjekk ut frå syndre torg, og den er i bruk den dag i dag. Vegen går på sørsida av Veienmoen til han møter vegen frå Ask, og blir

då kalla Nyvegen. Denne vegen går (den dag i dag) vidare til Soknedalen. I 1894 kom det så storveg frå Hallingdal. Men den la dei ned Veienmarka til Hønefoss slik som det er i dag. Då det kom nye vegar og bruer på sørsida i Hønefoss, voks folketalet der fort, og ordet by (kjøpstad) kom på tale. Norderhov heradstyre sende så ein søknad til departementet for å få bystatus for det nye samfunnet ved fossen. Det sa deppet ja til 22. april 1852 og kalla den nye byen Hønefoss. – Med det same kan ein nemne at det nye bystyret sette straks ned ei nemnd «forat opføre en Kirke på Gaarden Veiens Grund». Ved folketeljinga i 1854 budde det 793 menneske i den nye byen. Og vi tar med: Norderhov kommunestyre leigde den store salen i Gladtveds hotell til møterom for Norderhov kommunestyre fra 1853 til 1902. Første gongen fossen er omtala i gamle skrifter er i 1337. Fossen har då namnet Veienfossen. Det er då nemnt at garden Veien hadde ei kvern der. Sidan ser ein ikkje meir til denne fossen og kverna. Grunnernok den at det var for vanskeleg å kome inntil fossen frå sør. Det neste ein finn om fossen er at den store sagbruksindustrien på desse kantar, kom frå

Forts. s. 29

En kveldsvandring

PÅ GJENGRODDE KROKSKOGSTIER

Som avslutning på de ruslerier som Historielagets formann, Peter Tandberg sto i spissen for i fjor sommer var det stort frammøte til Olavskilden ved Midtskogen St. Hansdagen. Det var tydelig at sommerens turer hadde vært populære. Vel optimistisk var det vel å få til restaurering og rydding ved et slikt kveldsopplegg. Tanken var jo å komme lenger med kildemuring og kvisting av stiene før denne kveldsvandringen, men tiden ble for knapp. Nå ble det mest å bruke bilene mellom de aktuelle punktene, St. Olavskilden, Kari Hiranstøtten og Midtskogsteinen. Men mange fulgte også Tandberg på den sistnevnte strekningen, som nok kunne trenge mere rydding, men som vel også er den som sist er klarlagt av de gamle veifarene.

ETTERSKRIFT OM KJELLA OG MIDTSKOGEN

Dr. H. O. Christophersens siste bok. «Krokskogen i gamle dager», har på s. 83 en meget god gjengivelse av den danske maler Erik Pauelsens maleri fra 1788: Krogkleven. Det påstås at de lærde strides om dette forestiller Nordkleiva eller Krogkleiva. Vel, la de lærde strides, vi som har ferdes i begge kleiver kan iallfall forsikre at dette maleriet ikke er fra Nordkleiva, altså var Conrad Clausen den første som gjorde «Søkleiva» farbar, på sitt vis, for moinger og andre kølkjørere til Bærum Verk. I boken, siteres flere jegere, bl.a. han som på Krokskogen gikk under navn av Gaupe-Juell: «Midtveis mellom Jonsrud og Sundvolden lå gården Midtskoven, som var glanspunktet. Manden het Ole, konen Maren. De hadde flere Børn, hvorav jeg kun erindrer sønnen Johannes og den fortreffelige, geskjeflige lille datter Karen. Men dengang var også Midtskoven Tarvelighedens bolig. Husene stode på den østre side av veien. Stuebygningen meget lav med torvtak. Vinduene var ganske små, rutene indfattede i bly. Hele bekvemmeligheten bestod av en liden, lav stue,

indenfor den et bitte lidet rum, hvori en seng, og endelig kjøkkenet. Men vi levede høit der, thi på gården holdtes nogle kjør, så vi fik rigelig melk, og konen kunde stelle godt for oss. Da denne gamle rønne ble revet, opførtes husene der hvor de nu står, intet steds kunde jegerne have det bedre end der. Sønnene vare voksende op og kunde være til tjeneste ved jagen, lille Karen var nu bleven voksende og havde det fortreffeligste greb på at opvarte jægerne. Ikke før så hun de kjente hunde komme løbende i forveien, før gryten stod over ilden, thi hun vidste at det første som måtte gjøres, var at skaffe hundene mat. Hele natten sat hun ute i skorstenen for ei at forsove seg, thi kaffe-kjedlen måtte stå på bordet meget tidlig!» Tuftene etter den «gamle rønne» var lenge synlig øst for den nye veien. Når Juell skriver at «de nye hus ble bygget der hvor de nu står så gjelder det selvsagt «der hvor de sto» i skrivende stund». Et kart fra 1826 viser da også 3 små bygninger plassert rundt et firkanttun vest for Ankerveien gjennom Midtskogtunet, tvers over for «den gamle Rønne». I slutten av sin beretning utgitt i 1875 kan Juell fortelle at

gårdens hus igjen er ombygget av de nye eiere etter 1867, *der de nå står*.

Det er et åpent spørsmål hvor mange av Ole Eriksens forgjengere som brukere av Midtskogen holdt til i den «gamle rønne». Det er lite trolig at det var denne stua Pål Andersen satte opp da han tidlig på 1700-tallet flyttet tunet fra Kjella. Rimeligere er det å tenke seg at både Allfarvei og kølavei fulgte dråget like vest for Midtskogen og at Pål bygde sitt gjestgiveri et sted langs denne. Det er framleis detaljer å oppklare herinne!

I «Ringerike» 1981, skrev jeg om Johannes Olsen Midtskogen at han søkte om bevertningsbevilling, da han hadde kjøpt nedre Onsaker. Det rette er at han 28.2.1875 søkte kommunebestyrelsen om bevilling til å selge «bayersk øl» på sin gård, en søknad som trolig ble innvilget. Det var ikke få i Hole som skaffet seg ekstraintekter på den tiden ved salg på moene av gjeve produkter som smultringer, vafler o.l. ved siden av at meieriene hadde salgsboder der for salg av meieriprodukter til mannskapene.

«GAMMER VED KULLMILENE PÅ KROKSKOGEN.

Det er enighet om at de gamle rideveiene over Krokskogen etterhvert gikk over til såkalte alfarveier. Slik ble veien forbi Midtskogen benevnt i 1716, da de svenske troppene kom denne veien. Og da det tok til å røyne på kølavedskogen til Bærum Verk, ble nok disse alfarveiene et viktig ledd i tilførselnettet for kull til Bærum verk som Conrad Clausen måtte bygge ut på slutten av 1700-tallet.

Langs rideveien sørover fra Midtskogsteinen fant vi 2 store kølabonner som et prov på en seinere velbrukt kølavei. På en av mine rusleturer i området hadde jeg med meg en nabo, Hans Strand på den av Frøyshovgårdene som helt uberettiget har fått navnet Syr. Han hadde i sin ungdom vært med på trekullbrenning på Krokskogen, fordi hans far, som var trelastbrukseier i Bærum også hadde levering av trekull til destillasjonsfirma i Oslo.

Da vi kom til den største av disse kølabonnene, begynte Strand straks å leite etter peisfoten de pleide å mure opp ved milene, og fant den også og kunne vise hvor «gammen» hadde ligget. Det var jo kaldt på den tiden brenningen foregikk, og mila måtte passes dag og natt. Måten de brukte for å få en varm soveplass var nærmest genial.

Vedstrangler hadde de overflod av, og de valgte ut rette og pene slike, og reiste et slags telt som spisset opp i en topp. Om grunnflaten var tre- eller firkantet er uvisst, men en av sidene var iallfall åpen og virket som inngang. Det var utenfor denne siden peisen var plassert og her holdt de en nying igang hele vinternatten. Men først hadde de spadd opp om teltet et tykt lag av den fyllmasse som var brukt tidligere. Dette var tørt og godt materiale til isolasjon, så i disse gammene behøvde en aldri å fryse, fortalte Strand.

Jeg har med stor interesse lest Reidar Holtvedts og andres skildringer fra kullbrenningen på Krokskogen, men kan ikke erindre noe om «gammer» derfra, derfor dette tillegget til etterskriften om Kjella og Midtskogen.

Torbjørn Slåtto

ET KULTURPAR PÅ DAKOTAPRERIEN:

En sommerdag på Martin og Mathilde Braateliens «Breidablik» i 1936.

Ved siden av den ukjente gutten til høyre, står Knut Gislerud fra Flå. Ved siden av han står Martin Braateliens og ved siden av han oppe på trammen, hans kone Mathilde. Lengst til venstre sitter Ingebret Sevre ved siden av Peder H. Nelson, stående.

Foto: Peder H. Nelson

Martin og Mathilde Skredsvik-Braateliens

Peder H. Nelson

Når en blir gammel og nettene og dagene blir lange, går tankene helst tilbake til gamle dager, – for framfor en er det bare evigheten å tenke på. Tankene går helst tilbake til de gamle henvandrede venner en har møtt på sin veg gjennom livet, og de lykkelige stunder man hadde sammen med dem. Blant disse var Martin Tandberg og hans kone Mathilde Skredsvik Braateliens. Skal vi granske deres slektskalender langt tilbake gjennom tiden, vil vi nok finne at de begge var av samme slekt. En gang i 1850-årene drog Per Syversen Tandberg fra Ringerike for å kjøpe sig gård. Han fikk kjøpt Ingebo på Greenskogen, som var en stor skogsgård. Da han kom til Kvisle for å

kjøpe såbygg, ble han kjent med enken på gården, og de ble gifte og ble også eiere av nordre Kvisle. I 1860 kom Hannah Tandberg, sammen med Lise og Olava Wager fra Norderhov til Sigdal for å besøke sin morbror, Per Tandberg. De gikk til fots hele veien. I året 1863 kom Hannah Wager tilbake til Kvisle, og her ble Martin Braateliens far, Tollef Braateliens og Hannah Olsen Wager kjente med hverandre og gift. Således kom Hannah Wager fra en stor gård på Ringerike til en liten gård i Sigdal. Her ble de fleste av de 12 Braateliensbarn født, men i 1880-årene finner vi dem ved Rothsay i staten Minnesota som nybyggere sammen med sine gamle foreldre. Gulbrant T.

Braatelian ble med tiden den første formann for Sigdalslaget i Amerika, en stilling han hadde i 15 år, og han utga også to interessante bøker for laget, inneholdende historie både om sigdøler i Norge og i Amerika. Etter hans død sommeren 1931 overtok Martin T. Bråtelien dette arbeidet, og utga tre historiebøker for Sigdalslaget. I 1909 besøkte Martin sine forfedres bygder og grender i Norge, og det ser ut som han der hadde møtt sin livsledsagerinne, for bare to år senere var han atter tilbake til Norge, for da ble han gift med sin Mathilde Skredsvik og han stanset i Norge i over to år, hvor de ble gift og han kom tilbake til Amerika med sin hustru og sin sønn Thomas. Mathilde var nok av samme slekt som sin mann, nemlig Tandbergslekten fra Ringerike.

Martin kunne senere fortelle meg: «En gammel kone, Kristine Volden, var ofte hjemme hos oss da jeg var smågutt, vel 6 år gammel. Det var da mor helst skulle en tur til Drammen eller til Ringerike. En gang hun kom til oss var det en ung 16-17 års gutt med henne. Jeg og mine brødre skulle følge han til Grima, og her var det en høy foss og bjerg ovenfor. Her satte den unge gutten seg til å tegne. Da vi gikk hjem, tegnet han en hest til oss alle tre, men jeg var uforsiktig og rev min i stykker, jeg gråt da. Dette var det første bilde jeg eide. Gutten var den kjente landskapsmaler Christian Skredsvik. Mange år senere besøkte han oss på Gulskogen ved Drammen og ga oss et maleri som bryllupsgave, og da han før hadde gitt min kone et maleri, henger disse to vakre malerier her i huset vårt, vest fra Crosby, Nord-Dakota. Det var ikke ofte å se bilder i min oppvekst, da det eneste blad vi hadde var «Almuevennen». Til slutt sa far: «Dere reiser vel en tur hvert år, så det er vel bedre at vi selger ut – og så reiser vi alle sammen». I mai 1885 forlot vi Christiania med Rotsay, Minnesota som mål.

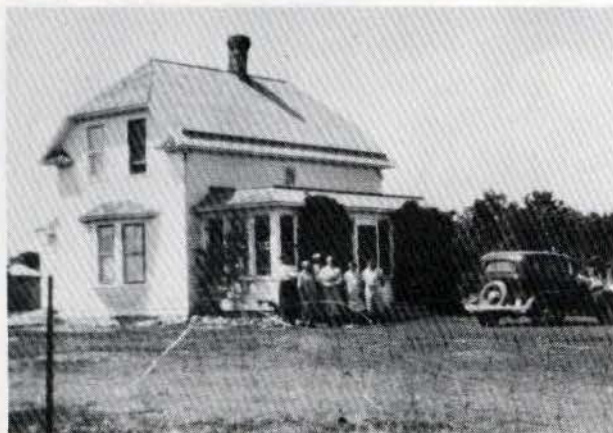
Under sin siste tur til Norge, bodde Martin der i 2½ år. Han besøkte mange steder – som Ringerike, Eggedal og Modum. På Eiker ble han gift med Mathilde Skredsvik, og da han reiste tilbake til Amerika i Juni 1914 på «Bergensfjord», hadde han med seg en 10 måneder gammel sønn, Hans Thomas, og sin kone Mathilde. På morsiden var de begge av den tallrike Tandbergslekten fra Ringerike. De flyttet nu ut på sitt land vest fra Colgan i Nord-Dakota,

Peder H. Nelson, Ridder av St. Olavs Orden, hilser Kong Olav V ved hans besøk i Minnesota år 1981. Den tredje person er Concordia Colleges' sjef.

og da Martin selv var byggmester, oppførte han alle de pene bygninger på farmen selv. De bodde nær Kanadagrensen, og fra høyden de bodde på kunne de se flere byer på den andre siden av grensen. Farmen fikk navnet «Breiblikk» og her levde de et lykkelig samliv gjennom årene. Hun hadde vært lærerinne i 16 år. «Men så kom en av disse tallrike sigdølinger hjem fra Amerika», sa Mathilde til meg, og så ble det til at jeg ble farmerkone på Dakotaprerien.

Det var i de harde tørkeårene fra 1930 og syv år framover at jeg og min kjære kone Clara bodde der oppe i vestre Nord-Dakota. I tre år tresket man litt om høsten, i fire år var ikke treskemaskinen ute av skuret. Buskapen lå døde av sult utover prerien i juli måned. Mange reiste vekk fra alt, forlot sine hjem og kom aldri tilbake, men de gode tider med regn kom dog tilbake med tiden, og dermed bedre tider. Dette var dog en interessant opplevelse, for alle folk ble så like. Vi ble alle like fattige, ingen følte seg bedre enn sin nabo.

Martin og Mathilde Skredsvik-Braateliens gård ved Colgan, Nord Dakota.

Foto: Peder H. Nelson.

Det var på denne tid at jeg ble kjent med den kjekke Martin Braateli og hans kone Mathilde, f. Skredsvik. Noen av oss mest norskinteresserte kom ofte for å dyrke våre felles interesser.

Vakkert og fritt lå gården deres «Breidablikk» oppe på høyden med vidt utsyn nordover Kanada. Dette var et ekte norsk kulturhjem som jeg ikke har sett maken til i Amerika, og her likte vi oss når vi kom på besøk. Fulle bokskap med norske bøker, rosemaling på vegger og skap og oppunder taket, samt originale malerier av norske kunstnere.

Mathilde Skredsvik Braateli hadde i mange år vært husholderske hos sin onkel, Christian Skredsvik i Eggedal.

Hit kom det på den tid mange andre kjente malere og kunstnere på besøk, som Thorvald Kittelsen, Erik Werenskjold, Eilif Pedersen, Kitty Kielland og Harriet Backer, så det ble med tiden en kunstnerkoloni i nabolaget. Flere av dem hadde forært Mathilde malerier og tegninger, som prydet veggene i Braateliens hjem ved Colgan.

Jeg husker jeg så mange malerier av Christian Skredsvik, og originaltegninger av Thorvald Kittelsen, bl.a. troll- og eventyrtegninger. Hun kunne fortelle mange interessante hendelser fra kunstnerenes daglige liv, og når de gikk rundt i skogen med Kittelsen og de kom til en gammel kronglet «tørrgran» med langt lav hengende ned fra grenene, kunne Kittelsen

stanse som fjetret og si: «Nei, her er et troll». – Og det tok lang tid å få han på vei igjen – han bare sto og beundret kronglegrana. Stakk det opp en forvriden trerot på stien, så var det også et troll, den måtte han beundre fra alle kanter. Det kunne være del av et troll som kunne tegnes. Her i omegnen gikk også Harriet Backer og studerte og malte, men det var helst ved Fiskum gamle kirke hun oppholdt seg og malte sin vakre mørke kirkebilleder. Originale personer, men hadde de vært som oss almindelige hverdagsmennesker – hadde de vel ikke hatt kunstnernaturen i seg.

Men så kom det et smilende par ledet av min Clara rundt huset, og sannelig var det ikke Martin og Mathilde. De var da på veg til Sigdalslagets midtsommerstevne, og måtte reise videre neste dag. Det ble ikke stor søvn den kvelden og natten de var hos oss. Gjensynet ble stort, men det ble siste gangen vi fikk se våre kjære venner!

En måneds tid senere fikk jeg et brev fra Martin. Å, hvor hjertesår den ellers så humørfylte mann var. Hans kjære Mathilde hadde vandret bort fra han så plutselig. Og inn i evigheten. Hun hadde lagt seg bort på sengen i deres hjem og våknet ikke mere i denne verden.

Jeg hørte fra han iblant, og om høsten reiste han til sin sønn i Californien. Han skrev til meg: «Jeg har pakket alle mine kofferter og tar alt med meg». Og kunstnerhjemmet på prerien sto tomt og ensomt tilbake. Men han trivdes ikke i Californien og om våren kom han tilbake for å være i nærheten av sin kjære Mathildes grav. Han døde et år etter Mathilde – av sorg og tuberkulose – og fikk ligge ved sin kjære hustrus side på gravlunden. Jeg sto senere i litt brevveksling med sønnen, Hans Thomas, da jeg var interessert i å høre hvor det var blitt av kunstsakene etter hans foreldre. Han fortalte meg at de var i hans hjem i Californien, og at han var budt nokså store summer av kunstnerisk interesserte der ute, men at de ikke var til salgs.

Hans Thomas ble gift med en fullblods amerikanerinde, men han døde i en nokså ung alder, og jeg vet ikke hvor det ble av kunstsakene. Hans Thomas var forresten født på Hønefoss.

Skattemantallet fra 1528

Eyvind Fjeld Halvorsen

PÅ RINGERIKE

I middelalderen betalte ringerikingene to faste skatter, vissøre og leidang. Begge skattene ble utlignet etter to satser, en som gjaldt for *fullbønder*, som nok ble regnet for det normale, og en som gjaldt for *einvirker*, og den var halvparten av satsen for fullbønder. Einvirkerne var de bøndene som drev gårder der bonden ikke trengte en fullvoksen mann til å hjelpe til med gårdsarbeidet. Skattene var egentlig personskatter, men siden alle de som kunne betale skatt ute på bygdene var brukere av gårder, og siden de to satsene var regulert etter størrelsen på gårdene, ble det i praksis slik at skattene lå på gårdene.

Vissøren er visstnok den skatten som er nevnt i hertug Håkon Magnussons retterbot for Ringerike av 10. april 1297.

Der heter det at «hver bonde skal gi fire ertoger, og hver einvirke to ertoger» i skatt hvert år. En ertog svarte til en tredjedel av en øre, og det gikk åtte ører på en mark. I løpet av de neste to hundre årene ble det gamle norske myntsystemet avløst av det danske, og på 1500-tallet gikk det 16 *skilling* på en mark, og hver skilling var delt i tre hviter (album). Etter det systemet skulle altså to skilling svare til én gammelnorsk øre, og til fire ertoger skulle det svare 8 «hviter».

Første gang vi får vite om hvilke regulære skatter som hver enkelt gård på Ringerike skulle betale, i jordeboka for Akershus len for 1577, ser vi at det av hver fullgård skal betales 8 album, «hviter», som svarer til de gammelnorske 4 ertoger og av hver halvgård 4 album eller «hviter».

Det kan neppe være tvil om at denne skattesatsen har vært gjeldende gjennom hele perioden fra 1297 (kanskje før også) til 1577. En ganske annen sak er at fire ertoger i 1297 var langt mer verdt enn 8 album i 1577. For 4 ertoger kunne en i årene omkring 1300 kjøpe ca. 7,7 kg smør; i 1560 derimot ville en i Oslo ikke kunne få mer enn ca. 0,6 kg smør for 8 hviter, og i 1570-årene hadde pengeverdien gått enda

mer ned. Den andre skatten, leidangen, ble i 1577 betalt med 2 skilling av hver fullgård og 1 skilling av hver halvgård, altså litt mindre enn satsene for vissøren, og leidangen ble bare betalt hvert tredje år. Eldre opplysninger om skattesatsen har vi ikke, men skatten har samme navn som den eldste skatten vi kjenner til i Norge, den som ble betalt i kystdistriktene når leidangskipene ikke ble rustet ut, og det gjør det rimelig å regne den for eldre enn vissøren. Omregnet etter samme metode som for vissøren skulle satsene på 1200-tallet ha vært 1 øre for hver full bonde og halvparten for en einvirke.

Begge de to skattene var altså utlignet etter størrelsen på gården eller bruket, både i 1297 og i 1577 og seinere. Vi vet ingenting om hvordan skattene ble krevd inn og hvordan det ble gjort regnskap for dem overfor regjeringen, for det er ikke bevart noe regnskap for disse skattene fra gammel tid. Fra 1500-tallet har vi noen regnskaper over inntekter i lenene, og da får vi oppgitt *summer* for vissørene og leidang, men ingen detaljerte regnskaper; derimot finnes det slike regnskaper for ekstraordinære skatter. Fra og med 1577 har vi lensjordebøker for Akershus len. Disse jordebøkene inneholder nøyaktige lister over alle gårder i lenet, med oppgaver om de skattene som kongene fikk av hver gård, og dessuten om den landskyld som futene skulle kreve inn av de gårdene som kongene eide fra gammelt av eller hadde lagt under kronen etter reformasjonen. Det blir også notert hvilke gårder som ikke betaler full skatt, f.eks. fordi brukeren er lensmann, eller skyss-skaffer, eller har holdt slaktefe for kongen, dvs. driftefe som skulle drives inn til Akershus.

Utover på 1600-tallet blir det satt opp særskilte og nøyaktige regnskaper for alle de ekstraskattene som da ble krevd inn, med navn på bøndene som betalte.

Men det blir ikke satt opp regnskap over «jordeboksskattene», som vissøren og leidangen

ble kalt, de var faste, de stod i jordebøkene, og det eneste futen og revisjonen behøvde, var opplysninger om hvem som *ikke* hadde betalt de faste skattene.

Vi vet altså ikke hvordan de ordnet seg før jordebøkens tid, for det fins ikke noe spor etter eldre jordebøker for større distrikter. Men på en eller annen måte må sentraladministrasjonen ha holdt kontroll med hvor mange «skatteobjekter», d.v.s. gårder i full bruk, det fantes i hver bygd. Hadde de først en oversikt, var det fort gjort å regne ut hvor mye skatt disse gårdene skulle gi, og siden gårdtallet ikke ser ut til å ha forandret seg så mye i de første 150 årene etter Den store mannedauden i 1349-50, var det kanskje ikke nødvendig med stadig kontroll med at alle betalte den skatten de skulle.

Men en slags praksis må de jo ha hatt med innkrevingen av skattene.

På 1500- og 1600-tallet var det gjerne slik at passende antall, f.eks. 10 eller 20 skattytere, ble slått sammen i en *legd*, som skulle betale en sum samlet. Hvis noen ikke hadde noe å betale med, skulle «den rike hjelpe den fattige» som det het. En mann i legden var så ansvarlig for betalingen. Dette systemet lettet innkrevingen, som vel foregikk på tinget i bygda.

Men siden skattene var så lave, og siden pengeverdien stadig gikk nedover fordi det ble mindre og mindre sølv i pengene, ble det nødvendig for myndighetene å utskrive ekstraskatter. Etter loven skulle det ikke pålegges nye ordinære skatter, så myndighetene måtte forhandle med bøndene om ekstraskattene, men de hadde jo sine maktmidler, så skattene ble betalt. Ekstraordinære skatter ble utskrevet når det var krig, naturligvis, men også når kongen en sjelden gang kom til landet, særlig når han kom for å bli kronet. En slik skatt ble gjerne kalt *gjengjerd*, og i eldre tid ble den oppkrevet som en matskatt, for å skaffe proviant til kongen og hans følge. Slik ble det blant annet skrevet ut gjengjerd da kong Kristjern II skulle krones i Oslo i 1514. Det fins et regnskap for denne gjengerden, men for Ringerike inneholder det dessverre bare navnene på 13 «gjerdmenn».

Ni av dem sies å betale «full gjerd», en betaler selvfjerde og en selvsjuende, og sistemann står til rest for to sauer og 10 høns, så trolig skulle

han også betale full gjerd. Full gjerd må bety betalingen for en «legd», sannsynligvis 10 mann. Med ti som betaler full gjerd skulle det gi 100 skattebetalere, og dertil kommer da han som betalte for 7 og han som betalte for 4, og den halve gjerden, som må bety 5. Til sammen blir det 116 skattebetalere, ikke noe helt urimelig tall, som vi skal se seinere.

Kroningen i 1514 ble den siste i Norge på over 300 år. Men da Kristjern II måtte forlate Danmark i 1523 og den danske adel valgte hans onkel Fredrik I til konge, begynte den nye kongen straks å planlegge kroning både i Danmark og Norge. Kroningen i Danmark gikk for seg i 1524, men i Norge ble den stadig utsatt på grunn av de urolige tidene, og det ble aldri noe av. Men i 1528 var det kommet så langt at det ble utskrevet en gjengjerd til kroningen; den skulle betales slik at 20 mann betalte 20 lodd sølv eller 24 skilling i penger for hvert lodd. Skatten ble altså innkrevet etter én sats for alle, og satsen var 1 lodd sølv eller 24 skilling. De to beløpene viser tydelig nok hvor langt ned verdien av pengene var kommet. *Lodd* var en vektenhet, og vekten var 13,4 gram. Den gammelnorske øren, åttendeparten av en mark, bestod også til å begynne med av rent sølv, og den veide 26,8 gram, altså dobbelt så mye som et lodd (loddet var egentlig en tysk vektenhet). Men omkring 1300-tallet, da de gamle jordeboksskattene i alle fall var innført, var de norske pengene blitt dårligere, og de ørene som leidangskatten da ble betalt med, inneholdt bare tredjeparten av det sølvet som den opprinnelige øren av rent sølv hadde inneholdt. Sølvinholdet i den norske *mynten* øre omkring år 1300 svarte altså til tredjeparten av denne øren på 26,8 gram, mens et lodd sølv, 13,4 gram, svarte til halvparten. Men mens den gamle skatten leidang, som trolig ble betalt med en norsk øre omkring år 1300, i 1528 ble betalt med 2 skilling som skatt, kostet ett lodd sølv (som inneholdt en tredjedel mer sølv enn øren fra 1300) det året 24 skilling. For 24 skilling kunne en i Oslo i 1560 kjøpe et bismerpund smør, noe over 5 kg den gangen. For en tilsvarende mengde sølv i årene omkring 1300 kunne en få ca. 8,7 kg smør, for smørprisen hadde nemlig steget mer enn prisen på andre varer, så smørprisen er ikke det beste sammenligningsgrunnlaget. Hvis en korrigerer utregningene og forutsetter samme

sølvpris for smøret i 1528 som i 1300, var satsen for gjengjerden i 1528 litt lavere enn satsen for vissøren i 1300.

Regnskapet for gjengjerden i 1528 er bevart for deler av Østlandet, bl.a. for Hadelands fogderi, som Ringerike den gang hørte til. Der var Dyre Sevaldsson, lagmann på Opplandene, ansvarlig for innkrevingen. Han var selv oppledning, hadde slektsforbindelser med Ringerike og eide jordegods her, så sannsynligvis kjente han gårder og folk her. Om han selv skrev regnskapet da skatten ble betalt, vet vi ikke, men sannsynligvis var det heller en skriver. Det vi har bevart, er tydeligvis en avskrift, for den inneholder mange feilskrivninger som ingen lokalkjent person ville gjøre. Regnskapet er utgitt i «Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede» bind IV s. 145–148. Hver skatteyter føres opp med fornavn og gårdsnavn. Navnene er skrevet i sin tids vanlige, nokså vaklende danske skriftspråk, og skriveren har anstrengt seg for å gi navnene det han oppfattet som en korrekt dansk form. Men siden det ikke fantes danske navn som svarte til mange av gårdsnavnene, ble fordanskingen nokså klosset. Når jeg derfor i det følgende nevner gårds- eller personnavn, normaliserer jeg til en mer rimelig norsk form (Ola for Olluff, Rakkestad for Rageste f.eks.).

Regnskapet nevner 129 skattebetalere. Gårdene eksisterer fremdeles, alle som en, og en lokalkjent person som leser skattemanntallet, vil snart oppdage at de er oppført i geografisk rekkefølge etter et slags system. Det hjelper til å identifisere navn som er forvansket eller feilskrevet. Mantallet begynner nordligst i kirkebygda i Hole, med Helgeland, og fortsetter med Mo-gårdene (ikke den i Steinsfjeringen, men de to i det gamle Hole sogn), Frøyshov, By-gårdene, Fjeldstad, Ullern, Søhol osv. til Bønsnesgårdene og Leinegårdene, går så oppover langs vestsiden av Røysehalvøya til Hamnor, gjør så et hopp til Steinsgårdene, Rud, Vik, Borgen og Gjesval-gårdene. Deretter gjør lista et hopp igjen, til Norderhov, begynner med Søre Norderhov, som den gang var en egen gård, fortsetter med Hønegårdene, Hverven, Trygstad, Tanberggårdene, Helseberg osv. til Sjørvoll, hopper så til Lore, de fire Hårum-gårdene, Bjørnstad, tre Sørungårder, to Bjørkegårder, Frok, Rå' to Gilegårder, Bråk og to Vegsteingårder. Så hopper

regnskapet igjen, til Burud på Tyristrand, og oppover til Ask og Bjørke og så til Heradsbygda og Soknedalen med de fem gårdene i Lunder sogn. Så begynner vi igjen på «Benth paa Feliin» (feilskrivning for «Folim») og følger dalen nordover til Hen og Semmen og videre opp til Nes. I Haugs sogn begynner skriveren med Løken (bare en gård nevnt) og fortsetter med Toen og Knestanggårdene, videre over Hval, Auren, til Skogstad, Bølgen og Gjermbu, og videre over Berg, Ferden, to Lo-gårder, Haug (som er skrevet Hoff), Klekkengårdene, Setrang, Krakstad og Vestern-gårdene, og så til slutt står Hønen, Hov, Alme (en gård) og Nærstad.

For hver enkelt skatteyter står det anført om han betalte penger eller sølv, men satsen er altså den samme. 16 skatteyttere betalte ikke, og de er også ført opp på en egen liste over de som stod til rest, så det er tydelig at de skulle betale, etter skatteoppkreverens mening. De fleste som stod til rest, hørte hjemme i utkanten av bygda. I Hole er det bare en i kirkebygda som ikke har betalt, Harald på den ene Hamnorgården, men på Tyristrand betaler ikke to av de tre brukerne der, Ranulv (Ranog, dvs. Rønnaug, står det i restanslista) på Haug (bare en gård den gang) og «Jon i Dal» (dvs. Skjærdalen). Bare Erik på Burud betaler. Oppover Soknedalen har Jon på Veme, Erik på den ene Berg-gården og Alv på Rud latt være å betale, og oppover i Ådalen har Anders på Semmen, Ingerid på Grønvoll og Jon på Hval ikke betalt. I Haugsbygda derimot er det bare Gjest på Vestern som står til rest, og noen få i Norderhov ellers. Noen av disse har kanskje hatt vanskelig for å betale, men det hendte rett som det var at folk ikke møtte på tinget eller på annen måte utsatte betalingen – og fikk et oppgjør med myndighetene etterpå. Siden det er så mange fra de fjernere deler av Ringerike som ikke har betalt, er det vel rimelig å anta at de ganske enkelt har latt være å møte.

Fire personer får satt ned skatten til det halve, 12 skilling. Det er Helge på Rud (sør for Stein), Jens på Gullerud, Kjetil på Bjørke ved Ask, og Tord på Hen, den ene av de to brukerne der. Ved alle fire er det notert *pauper*, det latinske ordet for fattig, som grunn for at de betalte halv skatt. Vi kan altså slå fast at lista over skatteyterne tar med noen få med liten skat-

teevne, og at den tar med navn på en hel del som av en eller annen grunn ikke betalte i det hele – og som vel da ikke har kunnet bevise at de var så fattige at de måtte få skatten nedsett. Og så kommer da det viktigste spørsmålet: Gir dette skattemanntallet en liste over alle selvstendige gårdbrukere på Ringerike i 1528, eller er det noen som mangler? Lar det seg i så tilfelle gjøre å finne ut hvem som mangler, og eventuelt hvorfor?

Før vi legger i vei med å undersøke dette, kan det være nyttig å nevne at visse grupper var fritatt for skatt, eller betalte skatt på annen måte eller gjorde sin samfunnsplikt på annet vis. Skattene det her er snakk om ble betalt av bøndene, som utgjorde den overveiende del av Norges befolkning. Byene skattet for seg, adelsmenn gjorde i alle fall i prinsippet krigstjeneste selv med sveiner som de rustet ut, og lensmenn og prester hadde viktige samfunnsoppgaver og var derfor fritatt for skatt, selv om de i dagliglivet nok levde som bønder på denne tiden. Det er således rimelig å finne at noen gårder mangler i skattemanntallet. På den annen side viser det sammenligning mellom jordebøker og skattemanntall for de mange ekstraskattene på 1600-tallet at det den gang var få som ikke skulle betale skatt bortsett fra lensmannen og presten, men det var en del fattige folk på smågårder og rydningsplasser som var fritatt fordi de var «utarmet» som det står i skattemanntallene.

Det er ikke sannsynlig at det var noen stor gruppe av utfattige rydningsmenn i 1528, for da hadde gjennooprydningen etter ødegårdstiden bare såvidt begynt, det må ha vært rikelig med god jord som bare lå og ventet på nyrydningsmenn, og de bøndene som var, må ha hatt rikelig med plass og mengder av ødegårder som de kunne få leie av eierne for en billig penge. Det er vel også dette som kommer til uttrykk når gjengjerdene i 1528 bare har en skattesats: Myndighetene må ha regnet med at alle vanlige bønder skulle kunne greie å betale skatt etter denne satsen, og de tilfeldige forskjeller i yteevne som kunne skyldes alder, sykdom, ulykker osv. kunne jevnes ut ved regelen om at «den rike skulle hjelpe den fattige». Noe husmannsvesen fantes ikke den gang, det begynte ikke å vokse fram før over hundre år seinere, og sagbruk og annen industri hadde heller ikke kommet i gang. Vi bør

altså egentlig vente oss at manntallet fra 1528 tar med de aller fleste vanlige bønder på Ringerike, og hvis det mangler gårder, bør vi kunne gi en skikkelig forklaring på hvorfor de mangler.

Før å finne ut om det mangler gårder, må vi sammenligne manntallet fra 1528 med lensjordeboka for 1577, den første lensjordebok for Akershus len vi har. Den gir en fullstendig liste over alle gårder som var i bruk i 1577, også de som betalte jordeboksskatter til andre lensinnehavere enn lensherren på Akershus – det dreier seg bare om de to Steinsgårdene og Rud, som fra gammelt av hørte til prostene ved Mariakirken i Oslo, og Trygstad og Søre Vegstein, som fra gammelt tilhørte Nonnesenter kloster i Oslo. Begge disse godssamlingene var nå forlent til Norges rikes kansler, som altså også fikk jordeboksskattene. Disse gårdene er tatt med i 1528, så de var ikke fritatt for ekstraskatter.

I lensjordeboka står det oppført en hel del *ødegårder* som kongen eier og får landskyld av (for det meste gårder som før reformasjonen hadde tilhørt Hamar biskopstol). Av dem går det ingen jordeboksskatter, og fra seinere jordebøker vet vi at det var brukt under andre gårder (som de forøvrig står oppført sammen med i 1577). Dessuten står det oppført to ødegårder som gir 4 album i visøre men ikke leidang, og en som gir 1 skilling. Disse tre må være nylig skattelagt, siden de har mindre skatt enn halvgårder.

Ellers er det etter jordeboka for 1577 113 fullgårder og 37 halvgårder på Ringerike. En av halvgårdene, Nordby, står helt til slutt i lista, og utenfor geografisk rekkefølge, så den er vel bare nylig blitt satt opp til halvgård etter at den hadde ligget øde. Det gir en pekepinn om at kanskje flere av de halvgårdene som står i jordeboka for 1577 men ikke i skattemanntallet for 1528, er ryddet i løpet av de mellomliggende 50 årene. I seinere jordebøker blir stadig nye halvgårder innført, gårder som det uttrykkelig sies om at de før har ligget øde. Når vi nå sammenligner gårdene i jordeboka og de som står i 1528, finner vi de aller fleste i begge kilder. Men det er visse store gårder som mangler i 1528, og en hel del halvgårder, og det er også andre påfallende trekk å merke seg. Først må det nevnes at på tre gårder er det flere brukere i 1528 enn seinere.

På Stein var det i 1577 og alltid seinere to gårder, og likeså er det bare nevnt to Steingårder i den eldste jordeboka over Mariakirkens gods, fra 1542, og i provsbrev fra 1356 er det tale om mannen på Sørgården Stein før Mannadauden, hvilket viser at også den gangen var det to Steinsgarder.

Når det da er tre brukere på Stein i 1528, må det være tilfeldig, f.eks. fordi den ene brukeren hadde overlatt bygselen av halvdel av sin gård til en sønn eller svigersønn, men foreløpig beholdt den andre halvparten. Begge Steinsgårdene tilhørte Mariakirkens prosti, og det var ingen partseiere, men det hendte ikke sjelden i leilending-tiden at en leilending som begynte å bli gammel, lot en voksen sønn bygsle en halvpart først og resten seinere.

På Søhol, som var en gård i 1577, og tydeligvis var en stor gård med over fire skippund tunge i landskyld, var det i 1528 to brukere, Håvard og Pål. Det var en liten part krongods i Søhol, og derfor er brukeren nevnt i lensregnskapet for 1557/58 og 1560/61; da heter han også Pål. Det er rimelig å anta at Pål Søhol i 1528 er samme mann som i 1560, og han må da ha vært en ung mann i 1528. Sannsynligvis er Håvard faren eller svigerfaren, som har overlatt brukeren av halve gården til sin voksne sønn eller svigersønn.

På Hen, som er en gjennomsnitts fullgård, med 2 skippund tunge i landskyld, er det i 1528 to brukere, Nils og Tord, og Tord er *pauper* og betaler bare halv skatt. Igjen er det trolig at vi har med en tilfeldig deling å gjøre, og Tord er vel gammel og ikke så godt i stand til å betale skatt. Hva nå enn forklaringen er, må vi altså trekke disse brukerne fra antall gårder i 1528, slik at vi sitter igjen med 126 gårder som også står i jordeboka for 1577.

Av de 113 fullgårdene på Ringerike som står oppført i jordeboka 1577, mangler seks i 1528:

1. Mo Steinsfjerdingen, med landskyld 3½ skippund på 1600-tallet, privat eiendom.
2. Storøya, med underliggende ødegårder Rytteraker og Fekjer, 3 skippund landskyld i 1557/58 og 1560/61, gammelt Hamar gods.
3. Gudsgården, 2½ skippund landskyld på 1600-tallet, adels gods. I 1570-årene ble den bygset av Norderhovspresten, som klaget over at prestegården var for liten. Men

nettopp ved denne tiden lyktes det presten å makeskifte til seg Søre Norderhov, som ble slått sammen med prestegården. I 1528 er den oppført som selvstendig gård, og gir skatt.

4. En av de to Setranggårdene. Søre Setrang hadde 5 skippund i landskyld og var dermed den største gården på Ringerike etter landskylden. Nordre Setrang hadde også høy landskyld, over 4 skippund.
5. En av de to Berggårdene i Haug, med henholdsvis 2¼ skippund (Østre Berg) og 1½ skippund i landskyld. Østre Berg var bondegods, Vestre Berg var gammelt krongods.
6. En av to Hvalgårdene i Haug, henholdsvis over 2 og over 2½ skippund tunge i landskyld, vesentlig privatgods på 1600-tallet.

Disse seks gårdene er så store, og mange av dem ligger så sentralt til, at de neppe noensinne kan ha ligget øde for alvor. En annen sak er at en gård naturligvis kan ha ligget øde på grunn av dødsfall i et bestemt år, slik hendte ikke så sjelden. Men hvis for eksempel den minste av de gårdene som er nevnt, Vestre Berg, hadde ligget øde i 1528, hadde den vel heller vært halvgård enn fullgård i 1577. Prinsipielt er det mest sannsynlig at alle de 6 fullgårdene som mangler, var i full bruk i 1528, men brukerne var skattefrie av en eller annen grunn.

Blant de skattefrie er det rimelig å regne lensmannen, han var i alle fall skattefri i følge jordebøkene fra seinere i hundreåret. I 1528 het han Gunner, men omtales bare med fornavnet. I skattemanntallet er den nevnte en Gunner på Hårum, som vel er identisk med den Gunner Dyresson som i 1514 kjøpte 6 øresbol i «sønste stue i Hårum i Steinsfjerdingen», og denne Gunner Dyresson var lensmann på Ringerike i 1511, så det er mulig at han fremdeles var lensmann i 1528 og faktisk betalte skatt. Men rimelig er det ikke.

Også biskopene hadde sine representanter rundt i bygdene i katolsk tid, og i 1528 satt det ennå en biskop i Hamar. De katolske biskopene ser ut til å ha holdt til på Storøya når de var på Ringerike, og i middelalderen hører vi fra tid til annen om «biskopens årman på Ringerike». I gammel-norsk tid hadde som kjent også kongene årmenn, som var en slags gårdsbe-

styrer på kongsgårdene, slik som den Tore sel som er nevnt i Olav den helliges saga. I den første kristne tiden var det biskopens år menn som hjalp til med å kreve inn tienden og førte saker på bygdingene for biskopene i slike saker som biskopene skulle ta seg av, f.eks. ekteskapsaker. Det er vel temmelig sannsynlig at biskopens år mann på Ringerike nettopp har sittet på Storøya, som altså mangler i skattemanntallet.

Til Hadelands fogderi hørte også Valdres, og også der ble gjengerden innkrevd. Ved en feiltakelse er det i Valdresmannntallet kommet med en mann som ikke skulle være der; han er nevnt, men så står det etterpå at han er skattefri *fordi han var biskopens setesvein*. De katolske biskopene hadde, på samme måte som kongene, sine håndgangne menn, som stod i et spesielt troskapsforhold til biskopen og støttet ham i vanskelige saker. Hver av biskopene hadde lov til å ha 40 setesveiner som var fritatt for leidang og annen skatt, og det er vel ingen urimelig tanke at det har vært i alle fall en tre-fire slike på Ringerike. At skatteopprekkeren har kommet til å ta med en setesvein ved en feiltakelse i nettopp Valdres, er ikke så rart, for Valdres hørte til Stavanger bispedømme, og det var ikke å vente at Dyre lagmann hadde kjennskap til hvem som var setesveiner der, men derimot har han nok visst om setesveinene i resten av embetsdistriktet.

En slik setesvein er det mulig vi kan finne fram til. Til det siste møtet av det norske riksrådet i Bud i 1533 sendte en mann som kaller seg Hallvord Bagge en innberetning om en sak til erkebiskopen, som var formann i rådet. I 1529 er den samme Halvord Bagge vitne ved salg av jord på Mo i Steinsfjerdningen. Det er ikke umulig at det er som setesvein (eller kanskje som biskopens år mann?) at han inneberetter til erkebiskopen. Mannen var fremdeles i live i 1557/58 og 1560/61, for da betaler han holding (tredje-årstake) av «det gamle krongods», 1 daler begge gangene.

Siden Hallvord har et tilnavn, er han ikke nevnt med gårdsnavn til «etternavn», og dermed ser det ut til at det kan være vanskelig å finne ut hvor han bodde. Men det er bare en gård av det lille som var igjen av «det gamle krongods» på 1500-tallet som det kan være tale om, og det er Vestre Berg i Haug. Både i

1557/58 og 1560/61 blir det naturligvis betalt landskyld av Vestre Berg også, og i den delen av regnskapet er brukeren oppført som Hallvord Berg. I 1557/58 er «Hallvord Bagges sønn» oppført i bøteregisteret med en bot på 12 daler for «kjetteri» – kanskje den forhenværende setesveienen og hans familie ikke riktig kunne bekvemme seg til å slutte seg til den nye lutherske tro?

Alt i alt er det således ikke vanskelig å forklare hvorfor en del av de store gårdene på Ringerike har vært skattefrie i 1528.

De 113 fullgårdene i jordeboka fra 1577 var således sannsynligvis i bruk i 1528, og de var sannsynligvis fullgårder da også og hadde vært i bruk siden middelalderen. Av de 113 gårdene ligger 42 i Hole (med Tyristrand, men der var det ingen fullgårder), 40 i Norderhov, 25 i Haug, 4 i Lunder og 2 i Vikør sogn.

I 1577 var det 37 halvgårder på Ringerike. Av dem er 18 nevnt i skattemanntallet fra 1528. Resten har vel ligget øde eller vært under rydding i 1528. I lensregnskapene for 1557/58 og 1560/61, som ikke tar med alle skatteyttere, er 12 av de som mangler, omtalt med bruker, Hovin på Tyristrand, den minste Hundstadgården og Løken i Hole, ytterligere to Hauggårder i tillegg til den ene som er nevnt på Tyristrand i 1528, Lerberg ved Ask, Søre Semmen, Sundby, Ulltveit, Nordre Alme, Søre Løken i Haug, og Vågård (de står ikke så nøyaktig omtalt i regnskapene, men jeg har gått ut fra at den nye gården alltid er den minste av to gårder med samme navn, som ved Løken og Alme). De 7 som først er omtalt i jordeboka fra 1577, er Søre Gomnes, Rud på Røyse, Nordre Gile, Nordby, Søre Lo, Søre Veme, Bjørke i Lunder. Sannsynligvis har alle disse ligget som ødegårder i 1528, d.v.s. de har ikke vært selvstendige bruk med hus og folk, men de har nok ikke ligget ubrukt, for mange av dem ligger jo slik til at de kan ha vært brukt under nabogården.

En gård står i en særstilling, nemlig Skjærdalen på Tyristrand. Den kalles ødegård i 1577 og seinere, men den hadde en ganske stor landskyld, 1 skippund malt. I jordebøkene omtales den ofte som «Kvernen i Skjærdalen», og den høye landskylden henger nok sammen med det. Mølleren bygslet ofte andre ødegårder på Tyristrand i tillegg, bl.a. Solberg. I Hole var det jo smått med bekker til å bygge kverner i,

og derfor var det vel at biskopen i Hamar, som eide grunn i Skjærdalen, satte opp en kvern der. Det må være gjort langt tilbake i tiden, for alt i 1410 er det omtalt «en møllefoss, som ligger i Skjærdalen nest de øvste biskophuse-
ne».

Det må være denne gården som kalles «Dall» i skattemanntallet i 1528. Skatteyterne står omtalt i rekkefølgen Erik på Burud, Ranulv (eller Rønnaug) på Haug, Jon i «Dall», Erland på Veholt, Ola på Breien osv. så det kan ikke være tale om noen annen gård. Det er vel vanskelig for futen å finne plass til noe så avvikende som en skatteyter som fikk store deler av sin inntekt fra annet enn jordbruk, og derfor har vel Skjærdalen fortsatt å stå som «øde-
gård», enda den hadde så pass høy landskyld. Det viser seg altså at skattemanntallet av 1528, som gir den første utførlige liste over bønder på Ringerike, gir en temmelig fullstendig oversikt over de gårdene som var i bruk det året, bare noen få større gårder er utelatt. Skattemanntallet kan utnyttes i studier over hvor hardt ødetiden i seinmiddelalderen rammet Ringerike. Ved å sammenholde det med lensregnskapene fra omkring 1560 og lensjordeboka fra 1577 kan vi følge gjenopp-
ryddingen i den første fasen; siden gir rekken av jordebøker og skattemanntall utover på 1600-tallet sikre holdepunkter.

Det er ikke godt å vite om rydningsprosessen alt hadde begynt i 1528, i alle fall er det ikke noe som gjør at 1528 skal betraktes som det absolutte minimumsåret for antall gårder på Ringerike. Det kan jo tenkes at de 18 gårdene som er halvgårder i 1577, men som står i skattemanntallet fra 1528, er ryddet opp igjen i årene før 1528.

Så mye jord som lå udyrket på denne tiden, skulle det være mulig å tenke seg at alle de gårdene som faktisk aldri ble liggende øde for lengre tid, skattet etter den høyeste satsen, som jo heller ikke var avskrekkende høy, og at halvgårdssatsen er tatt i bruk igjen etter mønster av den gamle einvirkes-satsen da gjenopp-ryddingen begynte. Her kan det vel også være naturlig å nevne de 116 skattebeta-
lerne vi muligens kan regne med i 1514.

Dessverre er det få brev og skjøter bevart fra Ringerike i tiden omkring 1528, og derfor er det ikke lett å identifisere skatteyterne i manntallet med folk vi kjenner fra andre kil-

der. Hallvord Bagge er allerede nevnt, men han forekommer altså sannsynligvis ikke i skattemanntallet; Gunnar Dyresson er muligens identisk med brukeren på en Hårum-
gård, og Karl på Frok er sannsynligvis den samme som den Karl Kopmannsson som var til stede ved et salg av jord på Mo i 1529, og Torstein Alvsson i det samme brevet, som kjøper 3 øresbol i Strande, er vel identisk med Torstein på Strand i skattemanntallet. Men ingen av disse mennene kjenner vi noe nær-
mere til, og vi kan ikke følge deres etterslekt ned til 1600-tallet, da kildene begynner å flyte rikere.

Ringe Riige

Hollig Hellelandh	J lot sølff dt
Rolff paa Maa	j lodt sølff dt
Erloff paa Maa	j lodt sølff dt
Soffurend paa Frøø	j lodt sølff dt
Hogen By	j lodt sølff dt
Jorinn paa By	j lodt sølff dt
Helig Falesta	j lodt sølff dt
Asgud paa Wuldren	j lodt sølff dt
Hoffuer paa Søholff	xxiiij sz dt
Powell paa Feholff (!)	xxiiij sz dt
Halffuord Hwnnestadt	j lodt sølff dt
Torger paa Swaste	xxiiij sz dt
Narue paa Swaste	J lodt sølff dt
Jngelbrecht paa Bønesnæs	jo lodt sølff dt
Amwnd paa Bønsnes	j lodt sølff dt
Amund paa Læne	xxiiij sz dt
Ewind paa Læne	j lodt sølff dt
Rolff paa Felle	j lodt sølff dt
Elleff paa Fielle	j lodt sølff dt
Erick paa Delen	xxiiij sz dt
Børier paa Gumnes	j lodt sølff dt
Peder paa Gumnes	xxiiij sz dt
Find paa Osaa (!)	xxiiij sz dt
Odhen paa Frose	xxiiij sz dt
	Summa lateris xvj lodt sølff och xij mare penninge

Asgud paa Frosaa	xxiiij sz dt
Torger paa Stadum	j lod siolff dt
Torger paa Stadum	j lod siolff dt (!)
Harild paa Hoffuor (!)	
Jngelbrecht paa Hoffuor	j lot sølff dt
Jon paa Stenn	j lot sølff dt
Amwnd paa Steen	j lot sølff dt
Torger paa Steen	xxiiij sz dt
Helig paa Rwd	xij sz papuer

Ingrid paa Wigh xxiiij sz dt
 Anders paa Børinn xxiiij sz dt
 Gulbrand paa Gyswald xxiiij sz dt
 Alff paa Giswald xxiiij sz dt

Nordruff færing

Oluff paa Nordro j lodt sølff dt
 Jon paa Hønen xxiiij sz dt
 Geuall paa Honen xxiiij sz dt
 Anders paa Huarren xxiiij sz dt
 Aslack paa Tryste j lodt sølff dt
 Amwnd paa Thenberg j lodt sølff dt
 Torsthen paa Thanberg j lodt sølff dt
 Erick paa Hessebelberg j lodt sølff dt
 Odinn paa Gaffwinn xxiiij sz dt
 Esthinn paa Lydh
 Jens paa Gwllerud xij sz dt pauper

Summa lateris x lod sølff
 och xvij marc

Torbernn paa Wager j loth sølff dt
 Jon paa Wager j lot sølff dt
 Tørsgels (!) paa Wager j loth sølff dt
 Amwnd paa Wager
 Tor dt paa Wager j loth sølff dt
 Niels paa Bure
 Halwordt paa Rageste j loth sølff dt
 Guttorm paa Børneste j loth sølff dt
 Gudmund paa Syworwald j loth sølff dt
 Amwnd paa Lore xxiii sz dt
 Gwñner paa Huorinn j lodt sølff (!)dt
 Jon paa Huorinn j lodt sølff dt
 Oluff paa Horinn xxiiij sz dt
 Guttorm paa Huorim j lodt sølff dt
 Symonn paa Børneste xxiiij sz dt
 Gwlick paa Sørinn j lodt sølff dt
 Anders paa Sørin j lodt sølff dt
 Ræder paa Sørin j lodt sølff dt
 Hans paa Bircky j lod sølff dt
 Hermind paa Bircky j lod sølff dt
 Karll paa Froa xxiiij sz dt
 Esthen paa Raa xxiiij sz dt
 Torgels paa Gylæ xxiiij sz dt
 Amwnd paa Gylæ xxiiij sz dt

Summa lateris xv lott sølff
 xj marc

Ansten paa Brock xxiiij sz dt
 Gulbrand paa Wegesten j lod sølff dt
 Orm paa Vegestenn j loth sølff dt
 Erick paa Buro xxiiij sz dt
 Randull paa Hoff

Jon i Dall
 Erland paa Wedoltth
 Oluff paa Bredin xxiiij sz dt
 Hermod paa Ask j lodt sølff dt
 Ketell paa Bircke xij sz dt pauper
 Redull paa Resinn
 Ketill paa Sorlinn
 Torer paa Weghe j loth sølff dt
 Jon Paa Væ j loth sølff dt
 Gwmund paa Wesall j lot sølff dt
 Euend paa Open j lot sølff dt
 Jon paa Borderup j lot sølff dt
 Jon paa Wenie (Weme)
 Kænick i Lundisgaardt xxiiij sz dt
 Haluord vdj Opgaard j lot sølff dt
 Erick paa Bierigh
 Siword paa Bierigh j loth sølff dt
 Alff paa Rwdh

Summa lateris x lot sølff
 vij marc iiij sz

Benth paa Felinn (c:Folum) j lodt sølff dt
 Helig i Kyler j lodt sølff dt
 Niels paa Hæn xxiiij sz dt
 Tor dt paa Hæn xij sz dt pauper
 Anders paa Sæmen
 Jngred paa Gre(n)uall
 Torekild paa Skolrydh xxiiij sz dt
 Jon paa Hwall
 Torsten paa Stranne xxiiij sz dt
 Eling paa Nes xxiiij sz dt

Wangsbydhenn

Arne paa Løgen j lodt sølff dt
 Tor dt paa Thune xxiiij sa dt
 Synord paa Knestang xxiiij sz dt
 Jllæ paa Knestang j lodt sølff dt
 Amwnd paa Hwall j lodt sølff dt
 Thorsthen paa Oren xxiiij sz dt
 Biørn paa Skostad xxiiij sz dt
 Esthenn paa Belien j loth sølff dt
 Ketell paa Gremelbo j loth sølff dt
 Jngelbrecht paa Bierig xxiiij sz dt
 Ingelbrecht paa Førdhen j lot sølff dt

Summa lateris ix lodt sølff
 xiiij marc iiij sz

Benthe paa Loo xxiiij sz dt
 Hellig paa Loo j loth sølff dt
 Aslack paa Hoff j lot sølff dt
 Torbern paa Klæcken j lodt sølff dt
 Østen paa Klecken xxiiij sz dt

Forts. neste side

MAREN ANITA OLERUD
I SAMTALE MED:

Andreas Persbråten 96 år

Jeg var på besøk på Norderhovhjemmet da jeg så Persbråten trille forbi i stolen sin ute i gangen. På Norderhovhjemmet står dørene mye oppe, og alle deltar mer eller mindre i hverandres besøk, sorger og gleder.

Persbråten er like sprek å se på, det er beina som svikter. Nå var han tydeligvis opplagt på en prat, jeg vinket til ham, og han kom «tril-lende» inn.

«Du kan vel fortelle meg litt gammelt fra Tyri-strand og Ask, du?» sa jeg. «Du begynte vel i skauen som ganske ung?»

– Ja, n'Harald Langerud og je, vi har arbeitt my sammen. I bynsla var'n støtt med sjøl når'n sku regne over tømmerstokka, men så skjøn-te'n at je kunne greie det like godt, og da trengte je bare å komma te'n me papiret. Han Harald var glomsk te å si å mye ei buske målte. Han stod attve'a og tok liksom auemål i brøsthøgde, og da kunne'n si akkuarat å mye hu romme.

«Har du sett eller hørt gjeti bjønn eller ulv?»

– Nei, aldri ute i skauen. Men je huser dom gikk og leide bjønn langs veien, sånn te framvis-ning, da veit du, og da var det ofte han remje og

skreik fælt. Veit du åssen dom leide'n? Jo, en gikk og leide'n forante, og så gikk det en bak som hadde et tau rundt beinet hass, og hvis'n kom for langt fram mot førstemann så dro'n i tauet han som gikk bak. Men dom skreik fælt, ja. Og je har tenkt på det at det er jo ikke naturlig for en bjønn å gå langs veien sommar og vinter. Han sku vel gjenne ha liggi i hi. Ikke rart han kunne vera irritabel.

Han far lærte meg å skrike som en bjønn, og en gong ville je prøve den konsta . Je var bare unggutten og gikk over en hamnehaga der det bette en åtte-ni hester. Je tel å skrike som'n far hadde lært meg. Men da sku du sett! Hesta reis opp på bakbeina og slo imot meg, og je måtte bare se å komma meg vekk. Enda je trur ikke dom en gong hadde hørt bjønn...

Ulv så je aldri no tel, men det var jo ulvegraver non hver stand. Men nå er det ikke my villdyr att på Holleia, bare rev og elg. Og så dissa stakkars rådyra som aldri sku vøri her te lands.

Euerdt paa Settringen	xxiiij sz dt
Syuordt paa Kragstad	xxiiij sz dt
Olaff paa Western	j lot sølff dt
Gest paa Western	
Ingelbrecht paa Høne	j lot sølff dt
Halster paa Hoff	j lot sølff dt
Dyre paa Alm	j lot sølff dt
Bent paa Nerresta	j lot sølff dt

Summa lateris viij lodt sølff
vj marc penninge

Var det mange husdyr på skauen den gangen? – Å, ja, du veit både på Asksetra, Lerbergsetra og Breienseetra. Nei, men en gong på høsten sku je overnatte på Asksetra. Det var tomt både for folk og dyr, og dørene var ulåste så det var bare å gå inn for folk som trengte tak over hue. Je putte godt med ved i omnen og la meg ner på gølv. Før je somne la je merke te no som ligne to baller bortpå gølv under senga, omtrent på størrelse med dissa tennisballa onga har nå, men je tenkte ikke mere over det. Men je skal si je fekk merke dom utpå natta, for det var loppa som hadde knytt seg. Hu gjør det når det er kaldt, knyte seg sammen tel en ball, og da det vart varnt utpå natta, kom'a krypanes. Å fy, det var fælt.

Ja, je huser godt vi hogg tømmer for tredve øre kubikken. Og je var nøye me å gjøra pent arbe. Det var noen som hogg jemte med snøen, og det var stygt mange gonger når snøen gikk og de høge stubba stod igjen.

En gong, det var nok no' seinere, sku je betale 40 kroner på et lån, og je visste ikke å je sku få fatt på dom hen. Je huser je dreiv og hogg og tenkte på detta. Så fekk je se en rev som kom luskanes, og børsa hadde je jo bestandig med. Veit du å je fekk for det reveskinnet? Akkurat 40 kroner.

Det var trivelig i skauen, men je har arbett mange andre steder, og. Je har vært me på å støype brukar te Askbrua og Bjonebrua. Vi sang mens vi slo ner pæler:

*Søtten er slagen
Fullan dagen
Tjue er slagen
Fullan sett.*

Det var mange tunge tak, ja. Je var me å kjørte stolper og anna for Lysverket. Når vi sku frakte tunge lass oppover en bakke, brukte vi kjetting og no' vi kalte «krabbe». Det var et hjul som stod på bakken som stengte av. Neover bakke brukte vi to krabber, en som holdt igjen, og en som dro fram. Vi var på Hardangervidda au, og der huser je vi fant ei aldeles fersk furu i ei myr. Så det har nok vøri skau der.

Så var je smører i sliperi på Tyrstrand ei ti'. Det var 12 timers dag. Je sku løyse av alle som sto ved apparata.

Røyseværinga kom tel mølla på Tyrstrand den ti'. Dom hadde ikke mølle sjøl. Dom kom med en sekk på ryggen om morran og bar mjølet med seg ned til båten om kvelden for å ro hematt. Der nere heter det Møllebrygga den dag i dag.

Så hadde vi Kommunebåten som gikk mellom Røyse og Tyrstrand, når onga sku' te presten og sånt. Onga skifte på å ro, men det var visst en rorkar som hette Johannes Hagan.

Han far var me og fløtte tømmer tel Svangstrand. Da seilte dom med nordavind om kvelden og om morran oppover igjen med sønnavind.

Je har mange gonger spørt om noen kan skjæra stav, men det er det ingen som har greie på nå. Det kunne bli 21 slag av en stav. Dom sku vi laga potetkasser av, som sku tel Holland. Så blei det slutt med det. Det vart sekker da.

Je satt i fangenskap hos tyskeren au. Så sa sjefen at dom måtte få meg att, for je var så flink tel å sprengje i fjell. Og det ville tyskeren gjenne ha gjort, så je og en dom kalte Sjømanns-Olsen blei satt tel å sprengje ut møteplasser på veien fra Geilo tel Haugastøl . . . Persbråten fortaper seg i minner, men han virker langt fra sliten, så jeg våger et spørsmål til. «Du som har opplevd så mye, har det noen gang hendt deg noe du ikke kan forklare, – noe overnaturlig?»

Han drar litt på det. – Dom snakke my' om huldra før, men je så aldri no tel'a. Men det var ei tid je dreiv i skauen som je så for meg folk som sku dø. Je så'n far i hvite kleer, og je så tydelig søskenbarnet mitt vart ihæklemt av en diger stein. Da ba je te Vårherre om je kunne sleppe å se sånt. Seia har je aldri sett det.

«Synes du folk har det bra i dag, Persbråten?» – Å ja, det vil je si. Dom slepper å slite så hardt. Og je har det så godt her. Men det er en ting je ikke liker ve folk i dag, – det er ikke rekti at folk bare går ifra hverandre og gifter seg igjen, da bedriver dom hor . . .

Persbråten er streng i stemmen, men så stilner han. – Å nei, je kan ikke ha det bedre. Her er alle snille, det er god mat og bra på alle måter. I dag venter je dattera mi på besøk . . .

Den ungdommelige Persbråten svinger raskt rundt da middagssignalet går.

– Du kan komme igjen en annen gang, sier han muntert.

KOMPONISTEN OG MUSIKEREN

Olav Loeshagen

Sigv. Mjør

Enkelte mennesker blir det så reint stille etter. Stille og bramfri går de her, og så en dag så er de ikke mere. Gjerningen sin utførte de, men det er kanskje hobbyvirksomheten alle vi andre savner.

En slik kar var Olaf Loeshagen fra Haugsbygd. Gjerningen som kirketjener i Haug kirke, går vi denne anledning raskt forbi. Ved denne minnestunden med ham vil vi huske musikeren. Mange husker ham som begravelsesorganist. Store konsertnumre brammet han ikke med. Men den som lyttet, oppdaget straks en sjelden evne hos organisten. Få er det som legger en slik følelse for dagen i preludiet. Ergerlig kunne han være hvis en forstyrret. Han ville også være med å skape andakt ved avskjeden.

I Rytme – et faghefte for musikk utgitt på Hønefoss ved Leif Berg, Harald Henschien og andre – finnes det et intervju med Loeshagen. Fra dette og fra eleven og vennen, Adolf Granheim, har jeg hentet dette stoffet.

I ung alder begynte Olaf Loeshagen å spille trekkspill. Det var en enrader han hadde, og den var utstyrt både med opptrekkere og bjeller. Men det var først etter at han fikk kjøpt et sjeldent trekkspill av Ingel A. Myhrbråten som var datidens mester, at han så seg i stand til å innøve konsertprogram og delta i konkurranser.

Trekkspillet som i dag er i Adolf Granheims eie, har litt av en historie. Det er laget i Wartmuth i Tyskland omkring 1900. Tyske og

svenske instrumentmakere var med der, og da spillet var ferdig, oppsøkte firmaet den beste trekkspilleren den gang, og det var Myhrbråten. Han fikk spillet som gave, og han tok det straks i bruk. Ikke bare i Norge fartet han med det spillet. I en mengde konkurranser deltok han og han vant avgjort første pris.

Om dette trekkspillet står det i Rytme: «Det var et fire dur-rader og en kromatisk liketonig rad. Bassen var bygd som et klaviatur, og den lød som rene orgeltoner og var usedvanlig fin. Det var noe så ekstra at da det ble tatt mål av stemmene for å få bestilt maken, ble det bare svart at det ikke kunne files maken til dem! Dette trekkspillet fikk Loeshagen kjøpt av Myhrbråten etter en konsert i Hønefoss omkring 1908. Straks gikk han i gang med å innøve et program. Det var i to avdelinger, og med

Böms. O. Loeshagen 1959
en for 12 kor.

1. Fri-er, o hør du min be-den-de stem-me!

2. Still du min sjel når den stormer og brø-ker!

3. Hjelp meg din gjerning å dag-li-gen bli-se.

1. Vard deg i hjer-tig-hed nå-dig til meg!

2. Hvor den i-gjen nær den syn-ker for-sagt!

3. Så kom min trokkel og ut-sel-rom bli!

1. Giv meg din fred og din nå-de for-nim-me!

2. Og når meg utlovgangs-er-rør om-kü-ker,

3. Hør og for-sagt og mis-mo-dig bli-ai!

1. Hold du meg trøst-ig på se-gen til deg!

2. Vis meg din store, din fel-kun-der skål!

3. Vis meg hvor nær og hvor nå-dig du er!

dette programmet gikk han fra turné til turné og vant seg et stort navn blant trekkspillerne. Fra 1910 til 1914 var han ansett som den beste, og han oppnådde flere utmerkelser. I en trekkspillkonkurranse den 30. april 1911 vant han på Hønefoss første premie. I kritikken sto å lese: «Han var en kløpper på sitt instrument. Han viste både musikalsk øre og et eksempel på stor rutine».

Samme år, den 27. august, fikk han første premie i en konkurranse i Kristiania. Disse to utmerkelsene finnes i familiens eie. Adolf Granheim mener å huske at han også fikk sin tredje utmerkelse, og det svever også for familien at det hadde vært snakk om en medaljong som var blitt borte.

Sikkert er det at Loeshagen deltok i konkurranser både i Oslo, Drammen, Kongsberg og Hønefoss, og et bilde av ham i Rytme forteller vel også at han opptrådte i en fantasidrakt eller jøglerdrakt. Granheim mener å huske at han var på turné med en Klara Eklund. Hun var linedanserske og sangerinne og for vidt omkring med programmet sitt. Det var helst

byene som ble besøkt, og over alt var det fullt hus der Loeshagen var med.

Etter hva jeg har hørt fra andre var trekkspilletiden for Loeshagen en meget opptatt tid. Mange var etter ham. De ville ha ham med på turneer. Også grammofoninnspillere var etter ham, og det var også bestemt at han skulle spille inn plater, men det var så seint som i 1914. Krigen kom, og det ble andre ting å tenke på.

Det ser ut til at Olaf Loeshagen la trekkspillet fra seg for godt omkring krigsutbruddet. Trekkspillet hadde han til 1918. Da solgte han det til Adolf Granheim, som forteller at Loeshagen da fikk andre oppgaver, og han hadde sjøl sagt at han hadde nådd høyden, og han innså at han ikke kunne nå høyere på trekkspillkunstens område.

På den tid var det vel også at han overtok kirketjenerstillingen etter sin far, Martin Loeshagen. Dertil kom også, sier Granheim: En søster døde under spanskesjuken, og det ser nærmest ut for at han kom inn i en krise. Det merkes best på hans komponistvirksomhet. Før hadde den vært munter og glad. Nå ble den mere alvorstemt. Det ble religiøse tekster som opptok ham, og musikken er preget av arbeidet på kirkegården og ved orglet. Ved siden av gjerningen sin fikk han tid til å delta mye i ungdomsarbeidet. For Haug Ungdomslag utrettet han mye. Gjennom mange år var han sangdirigent, og han startet Haug Ungdomskrops og var leder av det i en årrekke. Her spiltes komposisjonene hans: «Marguerita», en marsj, og «Ungdomsglede», en vals. Begge disse hadde gjennom flere år vært favoritter på Hvalsmoen. I korpset der ble disse spilt sommer etter sommer. De hørte alltid til programmet, og morsomt er det å fortelle hva musikkøytant Pettersen og Helgeby uttalte: Det er en nytelse å innøve stykkene. De er så gjennomarbeidet. Alltid ble disse spilt når Loeshagen var til stede. Særlig stas var det St. Hans.

Olaf Loeshagen var en stille og beskjeden kar. Aldri skrøt han av bedriften sine. Hvor mye jeg snakket med ham, fikk jeg aldri følelsen av at han noen gang hadde vært på trekkspillkunstens høyder. Men kresen var han, og han turde rette på regiseringen både for den eine og den andre. Kom det toner som han ikke likte, kalte han dem straks ved det rette namnet sitt: Gri-

setoner. Og at han også var kresen i valget av instrument, gir denne beretningen beskjed om: Loeshagen var blitt med Granheim til Kristiania for å ta ut trekkspill. De tok inn i musikkhandelen til Karl M. Iversen. Der ble det opplyst at de hadde 1 600 trekkspill å velge mellom, men – ble det lagt til – det er neppe noen som er gode nok for Loeshagen! Etter en lang dags prøving, ble ett endelig tatt ut, men, la Loeshagen til, dette går an å lære på, men det må til en finjustering før det blir godt nok! Gjennom hobbyen til Olaf Loeshagen har vi fått mye, og her gjelder det om at vi tar vare på skattene han har etterlatt seg. Haug Ungdomslag og Haug menighet har her en oppgave. For kirken og menigheten ville det vært et stort tap om «Salig er de døde som dør i Herren» skulle bli brent eller bli glømt. Blant de etterlatte noteopptegnelsene finnes perler som «Tenk når en gang», «Hymne», «Trøst» og kanskje aller helst «Mor», til tekst av Elling M. Solheim. Det ville være trist om disse og mange andre av komposisjonene hans ville bli glømt. Et tap ville det være, og en skam ville det også være for sambygdingene om så skulle skje.

Det er en fornøyelse å bla gjennom Loeshagens arbeider. Ordensmannen lyser gjennom hver side av hans utklipp. Begravelsesreferatene var nøyaktige, og punktlig var han i opplysningene om alt han skreiv om Her går det å finne nøyaktige historiske opptegnelser.

Håndskriften til Loeshagen er et kapittel for seg sjøl. Notene hans er som om de skulle være trykt. Ortografi, tegn og setningsbygningen hadde ingen noe å utsette på. Og dette er verd å legge merke til. Loeshagen hadde bare folkeskolen og noen kortere ettermiddagskurs i rettskriving hos major Sætrang før andre verdenskrigen.

Solnedgang

Ewald Sundberg

Avskrift av partitur eller stemmer er forbudt ifølge lov

Adagio OLAV LOESHAGEN

SOPRAN
ALT
TENOR
BAS

Nu syn-ker so-len at-ter bak ho-ri-son-tens
bli-destund å skjen-kes i den-ne kam-pens

rand, med glød i fjer-ne ru-ter og streif på stil-le
tid. Ja, Her-ren i det høi-e gir fred tross hår-dest

vann. Det er som om en bel-ge av still-het su-ser
strid. Jeg føl-der mi-ne hen-der: Å, Par, når ti-men

inn i kveldens hel-tem-pol og i mitt e-got sinn.
slår, la mig som da-gen sluk-ne der nu av lan-de går.

Norsk Musikkforlag, Oslo

Noten kan bare kopieres med tillatelse fra Norsk Musikkforlag.

Kunsten å lage musikk er kunsten nummer en. Ingen kunstart kan sammenliknes med den, men også på dette området var Olaf Loeshagen lite skolert. Ved sjølstudering var han nådd fram. Harmoniseringen var blitt hans spesielle kjærebarn, og det er derfor enkelt å forstå hva en kritiker en gang sa: Det er en nytelse å høre den mann spille bass.

Olaf Loeshagen var en i høy grad særpreget skikkelse. Vi savner hans trauste skikkelse ved så mange anledninger. Han var en av de få. Olaf Loeshagen ble født 20/10-1886 og døde 30/10-1964.

Årets sommerutstilling

PÅ RINGERIKE MUSEUM

Aslaug Kvernberg

Ringerikes Museum er allerede godt igang med å grunnlegge en tradisjon når det i år for 2. gang har hatt en sommerutstilling. Og har til hensikt å følge opp med en ny utstilling hvert år fremover.

Mens utstillingen i 1982 der alle bunadene fra Buskerud fylke ble vist, kunne vare bare tre uker, ble utstillingen 1983 lagt opp for hele sommersesongen. Den dreiet seg om barn og leker, og spekteret var vidt.

Barns muligheter og hjelpemidler for fantasi- og lekeutfoldelse har endret seg enormt i løpet av det siste hundreåret, og enda meget mer om man går et halvt hundreår lenger tilbake. Museet eier en rekke gjenstander som kan fortelle om dette. Når disse blir vist i en videre sammenheng gir de et perspektiv som man ikke opplever ved å se tingene enkeltvis. På utstillingen i år var de samlet, og dessuten var det lånt ut mange, gamle lekesaker av folk i distriktet – dukker, dukkemøbler og - serviser, vogner, sluffer etc. Norsk Folkemuseum hadde også lånt ut enkelte ting, og Runa Förde, Oslo, som er dukkesamler, hadde stillet til disposisjon en hel dukkeflokk på halvthundre. Mange av dem i nasjonaldrakter fra forskjellige land.

Selve klenodiet på utstillingen var «Lille-Beate», Norges mest berømte dukke. Så lenge Jørgen Moe finnes i norsk skolepensum vil den være et kjent begrep. Det er Anne Solveig Beate Millerud, født Kaumer, som eier dukken idag, og som snilt lånte den ut til sommerutstillingen på muséet.

Utstillingen for barn og om barn, som man gjerne kunne ha kalt den, holdt til i museets vestfløy der et par rom ble reservert ifjor nettopp med tanke på fremtidige utstillinger. Det største ble da pusset opp, mens det minste ikke har sett maling på mange år. Dette «blå-kammerset» kom i år til å være riktig den rette ramme om et fattigslig kjøkken av gammel modell. Museumsbestyrer Peter Tandberg

Et velutstyrt barneværelse fra begynnelsen av århundret. Kanskje for forseggjort for å utvikle fantasien?

Foto: Ivar Rosendal.

hadde villet skape to interiører for å belyse barns situasjon. Det ene preget av armod, det andre av velstand. Det første viste et trangt, mørkeblått lite kjøkken med uttrekkseng, vaskedalje, klæstørk over vedkomfyren, vassbøtter. Midt i rotet lå reivongen i vogga, og et par større onger borti senger, mens mor sjøl slet som verst i stusselig lappet stakk og svart sjal. Hva ga dette miljøet av muligheter for lek, lærdom, utvikling ?

På den annen side, (bokstavelig talt m.h.t. rommet), vistes et gammeldags barneværelse for et bedre stillet barn. En delikat oppredd lys seng, porselens vaskeservise, bilder på veggene og tepper på gulvet, et nydelig utstyrt dukkeskap og andre leker og småpiken selv i hvit kjole med sløyfe og dukkevogn med sovedukke i. Et arrangement som ga grunn til ettertanke, og gjorde mer inntrykk på voksne enn på barna.

I det store utstillingsrommet hadde bl.a. alle gjenstandene som skrev seg fra fordums sports- og friluftsliv fått sin plass. Tunge og svære var både ski og skøiter, det samme

gjaldt kjelken fra århundreskiftet. For ikke å snakke om velocipeden med sine blytunge hjul, et stort og et lite. «Veltepedern» var vel forøvrig ikke mulig å bruke for barn? Men av tydelig interesse var det å sammenligne de gamle tingene med dagens superutstyr som var utlånt fra en sportsforretning.

Dukker og dukkeleker av alle slag utgjorde resten av utstillingen som var uhyre innholdsrik for den som tok seg tid til å granske. Naturligvis vakte Lille-Beate oppmerksomhet og det gledet mange å få se den. Det fantes andre gamle dukker også, «voksne» damer med sine 90–120 år på baken og vel kledd etter sin tids moter. Blant snesvis av dukker i alle tenkelige utgaver og antrekk var en ganske spesiell: den såkalte Kari Hiran-dukken. En ætting av «Krokskogens første partisan», Kari Hiran, sydde dukken til begivenheten da Kari fikk sin minnestøtte inne på Benteplassen.

Mange små praktstykker av gamle dukkemøbler, bl.a. noen himmelsenger kunne fortelle om kresen smak. Et håndarbeid så fint at man aldri ville kunne få laget noe lignende idag, uansett betaling. Også nydelige serviser i porsele og tinn vakte begeistring, større jo mindre sakene var.

På veggene hang fotografier av barn, i skole- og lekemiljø. De fleste skrev seg fra lærer K. Espes skolebilder. Han var i sin tid noe av en foregangsmann m.h.t. amatørfotografering og museet har arvet negativene.

Sirlige håndarbeidsprøver som Birgit Tveiten, født Prestegaard, Hole utførte ved frk. Rosings undervisning i «Kvindelighet Haandar-

Lille-Beate – Norges mest kjente dukke.

beide» var stillet ut, et eksempel på hvilken flid og nøyaktighet som ble krevet dengang for lenge siden, f.eks. i 1895.

Utstillingen på Ringerikes Museum 1983 strakte seg over tre måneder og tapte ikke interesse. Emnet var engasjerende og publikum lydhørt. – Langt over enhver forventning, sa museumsbestyrer Peter Tandberg som hadde håpet at opplegget ville nå fram til de yngre og yngste generasjoner også, og helst til alle. Utstillingen ble en suksess, en hyggelig konklusjon og et fint grunnlag for neste års utstilling.

Litt om eldste Veien

Fra side 9.

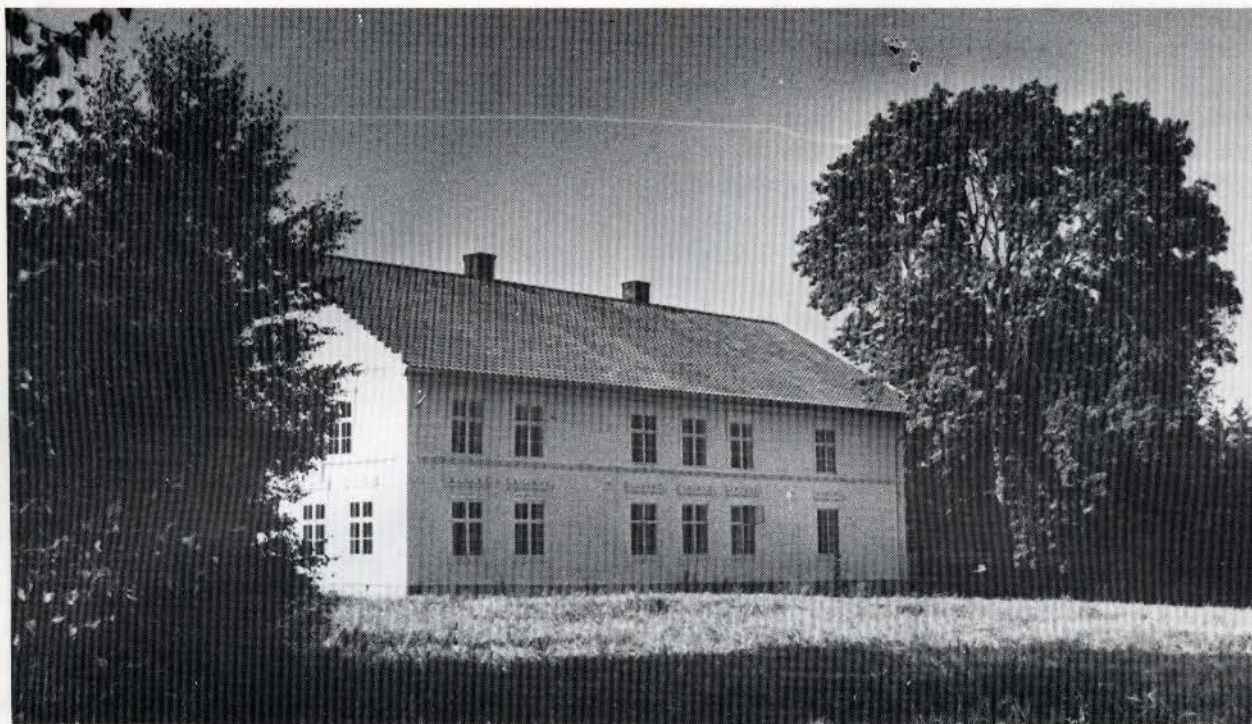
Drammenskanten først i 1590 åra. Embetsmenn og spekulantar såg Hønefossen og Ringeriks-skogane som ei rik framtid. Dei strømde hit og slo seg først ned på nordsida av fossen på garden Hønen. Der var det lettast og best å kome til med sagbruksdrifta. For der på nordsida låg garden Hønen tett inntil den breie og spreidde fossen. Der var fossen mest samla og høgst: 21 m. Der kalla dei fossen Hønefossen. Så frå 1604 er fossen kalla bare Hønefossen. I den tid var den store og breie fossen dela opp av knausar, store steinar og mange små øyar. Det gjorde sitt til at fossen der, blei

den viktigaste del av fossen og blei kalla «Øya». Namnet lever enno i Øyabakken. Dei fleste arbeidarane budde i «i 35 hytter» så det var nok eit underleg liv der. Det står også at det var «fuld Religionsfrihed der», kva dei no meinte med det.

Til slutt kan ein slå fast at namnet Weienfossen er borte og namnet Hønefossen har kome i staden frå 1604, då ser ein bare det.

Ei einsleg øy står nord i fossen den dag i dag. Det er eit yrande liv der som i gamle dagar, men no er der ville buskar og tre. Det er liksom dei står under kommando av ei stor furu lengst nede på øya og ropar: Her er den rette plassen for den kunstige saga!

Hallvard Løyland.

Skollerud i Ådalen. (Foto: Anne Sofie Solberg).

ELLING ELSRUD:

ELSRUD-ÆTTEN

1/1. *Asle Skollerud*, f. 1585, d. 1670, skifte 19. des., men skiftet finnes ikke. Han er nevnt som oppsitter på Skollerud fra 1612 til 1670. Hans kone het Ragnhild, d. 1677, skifte 12. mars 1678. Eide da av fastegods 18 setting i Semmen og 13 setting i Løchen (Løkke). De hadde 6 barn:

2/1. *Truls Aslessen Semmen*, f. 1635.

2/2. *Ole Aslessen Skollerud*, d. 1723, g.m. Berte Ellingsdt. Skifte etter ham 10. nov. 1723. Eide da Løchen (Løkke), kjøpt av Jørgen Lauridtsen. De hadde 8 barn:

3/1. *Asle Olssen Skollerud*.

3/2. *Elling Olssen Elsrud*, f. 1685, begr. 15. juli 1739. Trol. 15. juli, viet 22. okt. 1719 med enken Inger Nilsdt. (Ho var truleg frå Vikar og syster til Ingeborg Nilsdt. på Vikar som fyrst var g.m. Tor Nubssen Hilde, og 2. g.m. Erik Povelssen Oppegård. E. B.). Inger var enke etter Tor Bjørnssen Elsrud, som hadde bygslet Elsrud.

Elling Olssen fikk av soknepresten til Norderhov, Daniel Ramus, bygsel på en del av Elsrud 2. aug. 1719. Elling og Inger hadde 7 barn, men 5 døde små.

4/3. *Ole Ellingsen Elsrud*, døpt 15. aug. 1723. d. 1. mai 1804, g.m. Gunhild Andersdt. Finsand. De brukte Elsrud til ca. 1775, da de overlot gården til sønnen og flyttet til plassen Øen under Elsrud. De hadde 5 barn:

5/1. *Elling Olssen Elsrud*, døpt 17. jan. 1745, d. 1835, g. 1. 9. juli 1775 m. Gjertru Jonsdt. Olde, f. 1759. d. 1785. Etter hennes far fikk de Olde, men bodde på Elsrud. De hadde 3 barn:

6/1. *Gunhild Ellingsdt.*, f. 1777, døpt 23. mars, g.m. Jacob Iverssen Skagnes, f. 1774, d. 1818. De ble troløvet 25. mars og viet 15. juli 1798. De bodde først på en plass under Elsrud, siden på Skagnes hos hans far, som var lensmann, og i hvis sted han ofte var ute. De hadde 5 barn:

7/1. *Iver Jacobssen Skagnes*, døpt 4. aug. 1799, g. m. Marie Torgrimsdt. n. Holte. Herfra nedstammer slekten på n. Skagnes, Smerud og flere steder. Gunhild Ellingsdt. var 2. gang g. m. en enkemann fra Ringerike, og hadde med ham datteren Berit Ulen, som eide ø. Ulen, død barnløs.

7/2. *Gjertru*, døpt 25. mai 1801, død antakelig som barn.

7/3. *Gjertru*, døpt 19. mars 1803.

7/4. *Berit*, døpt 14. sept. 1806, ant. død som barn.

7/5. *Bergit*, døpt 31. mars 1811.

6/2. *Ole Ellingsen Olde*, døpt 8. aug. 1779, d. 17. juni 1876, g. 1. 3. sept. 1808 m. Kari Tostensdt. Gardhamar, f. 1793, d. 28. jan. 1825. Han fikk Olde av sin far og bodde der. Billede av ham finnes i *Norderhovsboka* (1914) s. 625. De hadde 6 barn:

7/1. *Gertru*, f. 1811.

7/2. *Guri Olsdt.*, f. 22. jan. 1815, g. 20. okt. 1833 m. Ole Aslessen Rishovd, og hadde med ham 2 barn: Asle og Kari. Ole Aslessen var f. 1810. Guri var g. 2. gang m. Stener Land og hadde barn med ham. Alle reiste til Amerika.

7/3. *Elling Olssen Olde*, f. 4. aug. 1816, d. 19. jan. 1859, g. 3. april 1842 m. Sigrid Olsdt. Elsrud, f. 1815, d. 16. april 1895. De hadde 4 barn: 1. Kari f. 2. jan. 1843, d. 1884, 2. Ole f. 10. juli 1845, g. 1. m. Kirsti Gudbrandsdt. Modalen, f. 9. sept. 1843, og 2. g. m. Marte Helene Tangerud, f. Lundesgaard, f. 18. mars 1858, d. 26. juli 1940. 3. Ragnhild, f. 30. okt. 1847, d. ca. 1939, g. m. Ole Gudbrandssen Modalen, f. 24. mars 1827, d. 10. juni 1892. De eide og bodde på Kjos. 4. Marie, f. 8. sept. 1850.

7/4. *Tosten Olssen* på Kittelsby, f. 21. nov. 1818, g.m. Marte Andersdt. Strømsodt., 2 barn: Ole f. 29. mai 1851, Anders f. 16. nov. 1853, d. 22. nov. 1854. De reiste også til U.S.A.

7/5. *Ragnhild Olsdt.*, f. 12. mai 1821, g. 2. mars 1850 m. Ole Amundssen Gubberud. 2 barn: Ole og Maria, U.S.A.

7/6. *Ole Olssen*, f. 7. febr. 1824, d. 7. okt. samme år.

Annen gang ble Ole Ellingsen Olde g. 1. nov. 1827 m. Maria Olsdt. Enger, og hadde med henne 3 barn: 1. Kari, f. 18. nov. 1827, g. m. Engebret Skotland, barn: Ole, Kristian og Maria. 2. Ole, f. 8. april 1829, g. 10. juli 1868 m. Kari Tostensdt. Strømsodt., f. 29. juli 1844. 3. Johannes, f. 27. mars 1830.

6/3. *Ragnhild Ellingsdt. Elsrud*, døpt 29. juni 1782, begr. 27. mai 1819, g. 11. okt. 1801 m. Ole Syverssen Holte, f. 2. juli 1764, d. 1847. Han tok navnet Elsrud. Fikk først bygselen etter svingerfaren, men i 1824 kjøpte han Elsrud, nordre, av Staten. Ole Syverssen hadde først vært g. m. Guri Iversdt. Skagnes, f. 1770. De brukte n. Storruste for hans bror, der døde hun i barselseng i mars 1795. De hadde sønnen Iver Olssen f. 26. febr. 1795, d. 1835. Han fikk Åset av sin bestefar, lensmann Iver Nilssen Skagnes, men måtte levere garden tilbake til bestefarens bo da pengenedslaget kom i krigsåra. Var med i krigen 1814, ble syk der, og levde siden på Elsrud til 1835, ugift. Ole Syverssen og Ragnhild Ellingsdt. hadde 6 barn:

7/1. *Guri Olsdt.*, f. 21. aug. 1803, g. m. Tore Erikssen Torstensrud, f. 1812. De hadde ett barn, datteren Rønnaug, g. m. Martin Hansen Berg fra Haugsbygd. Han solgte Torstensrud til Ole Gryte og flyttet til Berg, men solgte senere denne gård, og kjøpte en Drolsumgård på Modum. De hadde en sønn som er gift og bor på Drolsum.

7/2. *Gjertru Olsdt.*, f. 11. mars 1806, g. m. Tore Gulbrandssen Elsrud, f. 1799, som fikk s. Elsrud av sin far i 1837. 7 barn:

8/1. *Gulbrand Toressen*, f. 1827, d. 1906, ugift.

8/2. *Erik Toressen*, d. ung.

8/3. *Inger Toresdt.*, f. 1835, g. m. Henrik Nitter Jonssen Onstad fra Sogn, f. 1826. Han kom som driftekar til Ådalen. Fikk s. Elsrud av svingerfaren i 1858, men solgte senere garden, og reiste med hele familien til Amerika. 8 barn: Torvald f. 1856, Lise f. 1858, Gjertru f. 1859, Roggina f. 1861, John f. 1863, Elling, Edvard og Lina.

8/4. *Ragnhild Toresdt.* g.m. John Teigen. Barn:

9/1. *Ole Jonssen Teigen*, g. m. Ingeborg Grønvold.

9/2. *Torvald Jonssen Teigen*, g.m. Oline Nordbyhaugen.

9/3. *Olava Jonsdt. Teigen*, g. m. John T. Fosholt.

9/4. *Else Jonsdt. Teigen*, g.m. Gudbrand Grønvold.

9/5. *Maren Jonsdt. Teigen*, g.m. konsul Christensen Drammen.

9/6. *Gjertru Jonsdt. Teigen*, g.m. Helge Nøkleby.

Løkke i Ådalen. (Foto: Anne Sofie Solberg).

8/5. *Rønnaug Toresdt.*, g. m. Torkild Fosholt. Barn: Torvald d. ung, John T. Fosholt g. m.

Olava Teigen, Sigrid, Ole og Torvald, de 3 siste til Amerika.

8/6. *Gunhild Toresdt.*, f. 1842, ugift.

8/7. *Olea Toresdt.*, f. 1828, g. m. maler Andreas Mortenssen Lie fra Fåberg, f. 1827. Kjøpte Grønvold og bodde der, men solgte siden til Iver Elsrud. 3 barn: Martin Andreassen, bor ved Hen, Torvald Andreassen, bor i Bingen, og Sofie.

7/3. *Siri Olsdt.*, f. 9. mai 1809, g. m. Elling Olsen Olde. Se om disse foran.

7/4. *Gjertru Olsdt.*, f. 2. okt. 1811, d. ung.

7/5. *Gunhild Olsdt.*, f. 1. jan. 1814, g. m. Fredrik Olssen Gryte (Frek-Gryte), f. 1814. De eide Gryte og bodde der. 10 barn:

8/1. *Ole*, kjøpte Torstensrud og bodde der.

8/2. *Elling*, f. 1840, bodde i Tømmervika under Gryte.

8/3. *Maria*, f. 1841, gift til Vexhal.

8/4. *Fredrik*, f. 1843, g. m. Tonetta Toresdt. Sandvika, bodde på Bjørnrud under Gryte.

8/5. *Gunhild*, g. m. Gabriel Ringerud.

8/6. *Ragnhild*.

8/7. *Olava*, f. 1849, g. m. Nils Jobråten.

8/8. *Kristian*, f. 1852, g. m. ? Tollevsdt. Enga.

8/9. *Gabriel*, f. 1854, vært i U.S.A., bor i Gryte.

8/10. *Tea*, f. 1858.

7/6. *Elling Olssen Elsrud*, f. 19. nov. 1816, d. 24.

juli 1899, g. m. Olea Olsdt. Rustan, f. 23. des. 1817, d. 1. sept. 1909. Han fikk Elsrud av sin far,

Ole Syverssen i 1839, og bodde der all sin dag. Barn:

8/1. *Ole Ellingssen Elsrud*, f. 25. febr. 1843, g. m. Anne Marie Hansdt. Gravlimoen, f. 1862, fikk gården av sin far. Barn:

9/1. *Elling Olssen Elsrud*, g. m. Malmfrid Selmer.

9/2. *Berte Olsdt. Elsrud*, g. m. Erik Olssen Blakstvedt.

9/3. *Olaug Olsdt. Elsrud*, g. m. Gudbrand Viker.

9/4. *Hilda Olsdt. Elsrud*, f. 1891, g. m. Ole Tronssen Buttingsrud.

8/2. *Torgrim Ellingssen Elsrud*, f. 6. des. 1844, d. 28. aug. 1933, g. m. Mari Andersdt. Storviken, f. 1847. Han kjøpte Olsviken og bodde der. Ingen barn.

8/3. *Iver Ellingssen Elsrud*, f. 1. mai 1847, d. 24. juni 1923, g. m. Inger Tronsdt. Buttingsrud. Han var i Amerika ca. 30 år, kom hjem ca. 1900, ble da gift og kjøpte Grønvold, som han solgte igjen 1919, og flyttet til Hønefoss. 3 barn: Olea, Matea og Guri.

8/4. *Gudbrand Ellingsen Elsrud*, f. 18. sept. 1849, g. m. Mari Nilsdt. Gutterud. De fikk senere s. Skagnes av Else Viker. 10 barn:

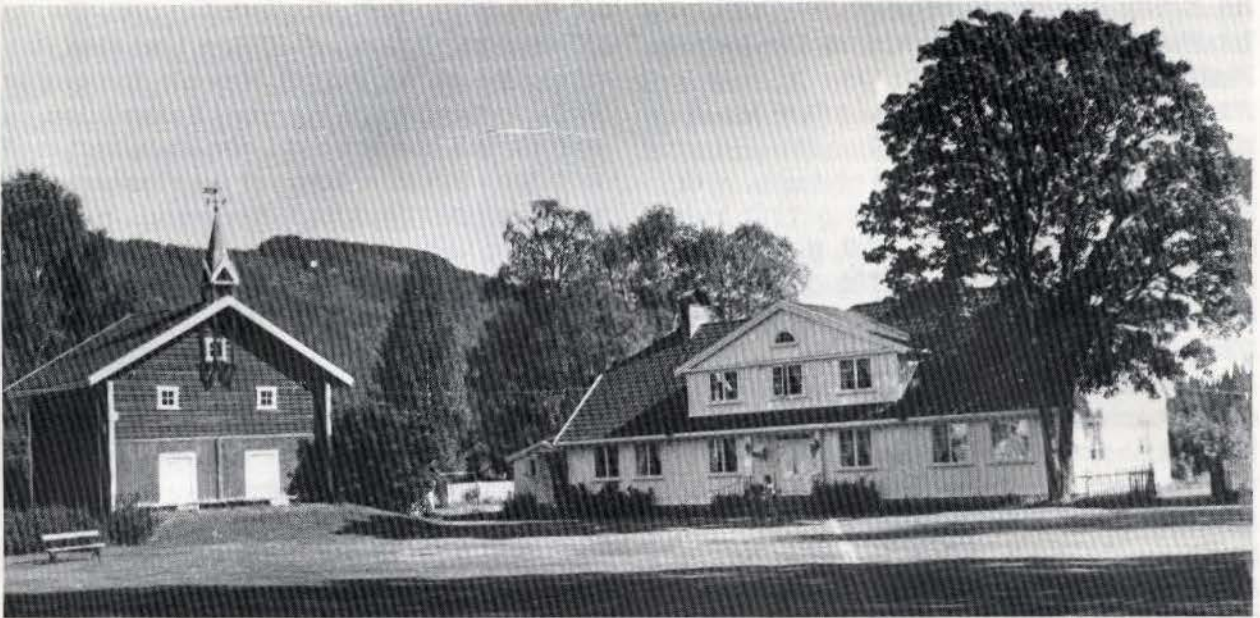
9/1. *Olea*, g. m. Hans O. Kind.

- 9/2. *Else Marie*, g. m. Trond T. Buttingsrud.
- 9/3. *Johanne*, g. m. Elling Olssen Blakstvedt.
- 9/4. *Elling Gudbrandssen Elsrud*, g. m. Olea O. Blakstvedt.
- 9/5. *Nils Gudbrandssen Elsrud*, g. m. Gjertru O. Blakstvedt.
- 9/6. *Gunhild Marie*, g. m. Eivind Båsen.
- 9/7. *Ole*.
- 9/8. *Gudbrand*, d. 1934.
- 9/9. *Gudrun*.
- 9/10. *Rutt*, g. m. Anders S. Blakstvedt.
- 8/5. *Ragnhild Ellingsdt. Elsrud*, f. 24. jan. 1852, d. 1912, g. m. Ole Ellingssen Blakstvedt, f. 1849. Han fikk Blakstvedt av sin far. Barn:
- 9/1. *Elling Olssen Blakstvedt*, g. m. Johanne Gudbrandsdt. Elsrud.
- 9/2. *Erik Olssen Blakstvedt*, g. m. Berte Olsdt. Elsrud.
- 9/3. *Olea Olsdt.*, g. m. Elling Gudbrandssen Elsrud.
- 9/4. *Gjertrud Olsdt.*, g. m. Nils Gudbrandssen Elsrud.
- 8/6. *Edvard Ellingssen Elsrud*, f. 23. sept. 1854, g.m. Inger Larsdt. Gravlie, f. 10. jan. 1863. 3 barn:
- 9/1. *Elling Edvardssen Elsrud*, f. 10. sept. 1891, d. 2. aug. 1949. Vanfør på grunn av poliomyelitt. Interessert og dyktig gards- og ætthistoriker. Forfatter av denne slektshistorie. E. B.
- 9/2. *Lars Edvardssen Elsrud*, f. 13. des. 1894. g. m. Karine Jonsdt. Aspholt, f. 23. juni 1896. 4. barn: 1. Inger, g. m. veterinær Norodd Nes. 2. Gunhild g. m. amanuensis Anders Storruste. 3. Marit, g.m. universitetslektor Nils Skogen. 4. Edvard, den kjente bjørneforsker og forfatter, g. m. Kari Alm.
- 9/3. *Ole Edvardssen Elsrud*, f. 22. des. 1903, g. m. Matea Tidemannsd. Fekjær. 2 barn.
- 8/7. *Olaus Ellingssen Elsrud*, f. 8. april, d. 2. mai 1856.
- 5/1. (se tidligere). *Elling Olssen Elsrud*, døpt 17. jan. 1745, d. 1835, var 2. gang g. m. Gjertru Asledt. Kittelsby, f. Aker, som var enke etter Gunvald Olssen Kittelsby. Elling og Gjertru hadde 2 døtre:
- 6/4. *Gjertru Ellingsdt.*, døpt 27. juli 1788, d. ung.
- 6/5. *Olea Ellingsdt.*, døpt 20. sept. 1789, g. m. Anders Jonssen Storruste, f. 1785, druknet i Holsfjorden på en Branestur 1845. Han fikk s. Storruste av sin far. Barn:
- 7/1. *Jon Anderssen Haugen*, g. m. Ingeborg Lindelien. 2 barn:
- 8/1. *Anders Jonssen Haugen*, d. 1925, g. m. 1. Sigri Goplerud, g. m. 2. Ingri.
- 8/2. *Ingeborg Jonsdt.*, g. m. Tor Hagen, U.S.A.
- 7/2. *Elling Anderssen Storruste*, g. m. ? Trøstheim, U.S.A.
- 7/3. *Asle Anderssen Lindelien*, g. m. Ingeborg Lindelien.
- 7/4. *Torgrim Anderssen Skinningsrud*, g. m. Ingeborg. Barnløse.
- 7/5. *Anders Anderssen*. Han var lærer, hadde flere barn, hvorav Otilie og Ida er lærerinner i Drammen.
- 7/6. *Guri Andersdt.*, g. m. lærer Ole Brager. Barnløse.
- 7/7. *Ragnhild Andersdt.*, g. m. Halsten Syversen Landsenden, som bosatte seg på Bakkom eller Kongsbakken. Mange barn, deriblant Johannes Bakkom.
- 7/8. *Gjertru Andersdt.*, g. m. Ole Christoffersen Goplerud. De overtok s. Storruste og bodde der. 5 barn:
- 8/1. *Kristoffer Olssen Storruste*, g. m. Kari Mikkelsdt. Øverby. Fikk s. Storruste av faren.
- 8/2. *Anders Olssen Storruste*, g. m. Ragnhild Weggersdt. Gravlie. Bosatte seg i Torpa.
- 8/3. *Jon Olssen Storruste*, g. m. Marie Wæler. Bodde i Torpa.
- 8/4. *Guri Olsdt.*, g. m. Mikkel Arnessen Fønhus. Bodde på Goplen i Torpa.
- 8/5. *Olea Olsdt.*, g. m. Hans Engerjordet, Torpa.
- 5/2. *Marit Olsdt. Elsrud*, døpt 15. okt. 1746, g.m. Gunvald Nubssen Blakstvedt, døpt 22. mars 1744. Barn ved folketellingen 1801: Ole f. 1776, Kari f. 1779, Gunhild f. 1783, Nub f. 1785.
- 5/3. *Anders Olssen Elsrud*, f. 1749, døpt 26. jan. Om ham vites ikke annet enn at han ved skiftet etter moren i 1798 kaltes for Anders Olssen Sætrangseiet.
- 5/4. *Inger Olsdt. Elsrud*, døpt 17. okt. 1750, g. 1. 7. juli m. Nils Olssen Volden, d. 1792. 5 barn: Ole f. 1772, Elling f. 1775, Ole d.y. f. 1780, Kristi f. 1778, Gunhild f. 1782.
- 5/5. *Berit Olsdt. Elsrud*, døpt 17. okt. 1750, tvilling med nr. 4, d. 1789, g. m. Gudbrand Nubssen Blakstvedt, døpt 25. juni 1745. 5 barn: Karif. 1776, Gunhild f. 1777, Marit f. 1780, Nub f. 1782, Inger f. 1785. Gudbrand Nubssen ble 2. gang g. m. Sigrid Larsdt. Skalrud, f. 1757, men barn ikke nevnt.

- 6/1. *Kari Gudbrandsdt. Blakstvedt*, f. 1776, g. 15. okt. 1797 m. *Kristen Gudbrandssen Lunde*, døpt 22. febr. 1772, d. mai 1807. De bodde på *Guttebråtan* under *Lunde* og hadde barna:
- 7/1. *Berit*, f. 1799, d.s.å.
 7/2. *Berit*, f. 1800, d. ung.
 7/3. *Gudbrand*, f. 1804, g. 23. okt. 1825 m. *Berit Iversdt. Hengsleeie*.
 7/4. *Berit*, f. 1807, g. 1830 m. *Tomas Olssen Fossholmeie*.
 (Ovenstående er etter *Lunde*-ætten s. 64).
- 4/4. *Tor Ellingssen Elsrud*, døpt 4. febr. begr. 6. april 1725.
 4/5. *Berit Ellingsdt. Elsrud*, hjemmedøpt 18. jan. begr. 6. febr. 1727.
 4/6. *Ingeborg Ellingsdt. Elsrud*, døpt 16. okt. 1729, d. som barn.
 4/7. *Nils Ellingssen Elsrud*, døpt 21. jan. 1731, trol. 19. aug., viet 28. okt. 1770 m. *Sigrid Nilsdt.* Mer om ham vites ikke, men antakelig nedstammet kirkesanger *Edvard Viker* fra ham.
- 3/3. *Gudbrand Olssen Skollerud*, d. 1753, skifte 3. aug., g. m. *Kirsti Andersdt.* Han har overtatt bygselen av *Skollerud* etter faren. Barn: 4/1. *Anders*, 4/2. *Ole* f. 1732, 4/3. *Elling* f. 1743.
 4/4. *Berte Gudbrandsdt.*, d. 1761, g. 2. juli 1747 m. *Arne Anderssen Finsand*, døpt 29. mars 1722, d. 1772. 5 barn:
 5/1. *Gudbrand Arnessen Finsand*, døpt 23. mai 1751, g. m. *Kari Bjørnsdt.*, d. 1793. Barn: *Arne* f. 1776, *Bjørn* f. 1778, *Anders* f. 1780, *Bergit* f. 1784, *Kjersti* f. 1787, *Gudbrand* f. 1790, *Marit* f. 1792.
 5/2. *Marit Arnesdt. Finsand*, døpt 24. jan. 1750.
 5/3. *Kirstie Arnesdt. Finsand*, døpt 3. mars 1753.
 5/4. *Gunhild Arnesdt. Finsand*, døpt 17. okt. 1755.
 5/5. *Inger Arnesdt. Finsand*.
 4/5. *Kiersti Gudbrandsdt. Skollerud*, g. 3. aug. 1749 m. *Jon Jonssen Rydningssand*, døpt 17. ? 1724, 1779. Barn: *Kiersti* døpt 16. okt. 1751, *Gjertru* døpt 2. febr. 1754, *Ingeborg* døpt 18. jan. 1756, og muligens flere barn.
 3/4. *Ragnhild Olsdt. Skollerud*, f. 1681, g. 1. m. *Tommes Olssen Haugsrud*, g. 2. m. (i 1712) *Jon Gundersen nedre Berg* i *Lunder*, skifte 22. sept. 1742. (*Elling Elsrud* har ikke mer om disse, men etter *Erling Bjørkes* opplysninger hadde *Ragnhild* og *Tommes* 7 barn: *Ole*, *Gulbrand*, *Truls*, *Karen*, *Ragnhild*, *Eli*, *Tommes* f. 1707 (*Tommes Olssens dødsår?*). Med *Jon* hadde *Ragnhild* barna: 1. *Gjertru*, f. 1713, d. på *Strømsodt* 1795, g. 1. m. *Anders Pederssen Semmen* 14. okt. 1745, og g. 2m. *Paul Torbjørnssen Rud* på *Strømsodt* den 23. mars 1760. 2. *Tommes Eidsgård* i *Lunder* f. 1714, g. 17. okt. 1736 m. *Gunhild Helgesdt. Krogsrud*. 3. *Rønnaug* f. 1717. 4. *Harald* f. 1720, d. 1742. 5. *Gunhild* f. 1726).
 3/5. *Marte Olsdt. Skollerud*, d. 1741, skifte 11. april, g. 7. juni 1716 m. *Brynjul Sindressen Bakke*, f. 1686, d. 1737, skifte begynt 17. juni. Han fikk *Bakke* eller *Oppen* som det dengang ble skrevet, av sin far. 4 barn:
 4/1. *Sindre Brynjulssen Bakke*, døpt 21. mars 1717, begr. 20. okt. 1753, trol. 1. mai, viet 19. okt. 1738 m. *Marte Olsdt. Lindelien*, døpt 22. aug. 1717. Han fikk *Bakke* etter faren. 4 barn:
 5/1. *Berte Sindresdt.*, døpt 16. mars 1743, g. m. *Ole Olssen Bakke*. 6 barn: 6/1. *Ole Olssen* f. 1772, 6/2. *Sindre* f. 1776, 6/3. *Marit* f. 1767, g. m. *Ole Christensen Holmen*. 6/4. *Taran* f. 1770. 6/5. *Berit* f. 1776, d. før 1792. 6/6. *Marte* f. 1780, g. m. *Knut Kristensen Bakke*.
 5/2. *Brynjul Sindressen Bakke*, døpt 22. jan. 1746, d. 6. mars 1813, g. m. *Olaug Pedersdt. Øvervolden*, f. 1759. Han fikk *Bakke* av faren. 2 barn:
 6/1. *Anne Brynjulsd. Bakke*, f. 1796, g. m. *Syver Torkildssen Storruste*, f. 1791, d. 1829. De fikk *Bakke* av hennes far. 2 barn:
 7/1. *Sigrid Syversdt.*, f. 1820, g. m. *Halstein Digenes*. De fikk *Bakke* som han solgte eller byttet bort. Ingen barn. *Sigrid* hadde før en datter *Berte*, som gikk under navn *Storeberte*.
 7/2. *Olaug Syversdt.*, f. 1822.
 6/2. *Marit Brynjulsd. Bakke*, f. 1800, g. m. *Engebret Pederssen Bruskerud*. Han fikk *Bruskerud* av sin far. Mange barn.
 4/2. *Ole Brynjulssen Bakke*, døpt 2. april 1718.
 4/3. *Kjersti Brynjulsd.*, døpt 1. febr. 1719, trol. 3. sept., viet 16. okt. 1753 m. soldat *Anders Hågenssen Lindåsen* (*Lia* under *Nes*), f. 1726. Han fikk bygselen på *Lindåsen* etter sin far og bodde der. Barn:
 5/1. *Hågen Andersen*, døpt 4. aug. 1754.
 5/2. *Sindre Anderssen*, døpt 13. juli 1756.
 5/3. *Brynjul Andersen Lia*, f. 1756, g. m. *Berte Larsdt. Skalrud*, f. 1761. De bodde på *Lia* og hadde barna (muligens flere):
 6/1. *Kjersti Brynjulsd.*, f. 1786, g. m. *Elling Olssen Storrustemoen*. Han eide *Moen* hvor de bodde. Barn:

7/1. *Kari Ellingsdt. Moen*, g.m. Per Goplerud.
 7/2. *Kjersti Ellingsdt. Moen*, g. m. Ole Larssen Plassen.
 7/3. *Brynjul Ellingsen Moen*, solgte Moen og kjøpte Nerby.
 7/4. *Elling Ellingsen Moen*.
 7/5. *Anders Ellingsen Moen*.
 6/2. *Barbro Brynjulsd.*, f. 1790, g. m. Anders Levorssen Øvervolden, f. 1785. Han fikk n. Øvervolden av sin far. 4 barn:
 7/1. *Levor Anderssen Øvervolden*, f. 15. juni 1816, g. m. Berte Ellingsdt. Steffensrud, som døde i barselseng 1843.
 7/2. *Jon Andersen Øvervolden*. Han fikk Øvervolden av sin far, og hadde 2 barn:
 8/1. *Andreas Jonssen Øvervolden*, g.m. Anne Marie Fossholm.
 8/2. *Berte Jonsdt.*, g. m. Ole K. Holmen.
 7/3. *Berte Andersdt. Øvervolden*, g. m. Anders Larssen Simensrud.
 7/4. *Olaug Andersdt. Øvervolden*, g. 1863 m. Ole Syverssen Steffensrud.
 6/3. *Anders Brynjulssen Holte*, f. 1795, g. m. Anne Hansdt. Øen, f. 1805. Han var spillemann og kjøgemester, og gikk alltid under navn av Liagutten. Han kjøpte nordre Holte. Barn:
 7/1. *Brynjul Anderssen Holte*, f. 1831, g. m. Kjersti Eriksdt. vestre Holte. Han overtok nordre Holte i 1858.
 7/2. *Hans Anderssen Holte*, f. 1833.
 7/3. *Gulbrand Anderssen Holte*, f. 1837, g. 1. m. Inger Aavern, g. 2. m Gjertrud Norddalen. Han kjøpte søndre Lindelien i 1869.
 7/4. *Anders Anderssen Holte*, f. 27. aug. 1843. Dyrlege i Stavanger.
 7/5. *Ole Anderssen Holte*, f. 1848. Modum.
 6/4. *Inger Brynjulsd.*, f. 1797, g. m. Syver Olsen Lindelien Stenset, hvor de bodde. 6 barn:
 7/1. *Brynjul Syverssen Størødden*.
 7/2. *Syver Syverssen Stenset*.
 7/3. *Ole Syverssen Steffensrud*.
 7/4. *Torgrim Syverssen Stenset*, g. m. Else Grønvold. Han var lærer.
 7/5. *Ingeborg Syversdt.*, g. m. Hans Bakke.
 7/6. *Beret Syversdt. Stenset*, ugift.
 4/4. *Berte Brynjulsd. Bakke*, døpt 1. febr. 1719, trol. 3. sept., viet 16. okt. 1746 m. Gulbrand Nilssen Næs. Hvor det er blitt av disse, kan jeg ikke finne noe om. Før 1757 har de ikke hatt barn til dåpen i Viker kirke.
 3/6. *Kjersti Olsdt. Skollerud*, g. m. Alf Hval.
 3/7. *Goro Olsdt. Skollerud*.

3/8. *Rønnaug Olsdt. Skollerud*.
 2/3. *Rønnaug Asledt.*, d. 1696, g. 1. m. Carl Halvorsen Bergsund, d. 1682. Han ble drept av en soldat i et bryllup på Heggen i Soknedalen, og uten at han hadde vært i noe klammeri med soldaten i forveien. Han var fra Flaskerud, og hadde antakelig kjøpt Bergsund, hvor de bodde og hadde 3 barn:
 3/1. *Torkel Karlssen*.
 3/2. *Marte Karlsdt.*, f. 1678, d. 1730, begr. 21. mai, g. 1. m. Ole Torkildssen Flaskerud, f. 1667, begr. 1. april 1714. Han var fra Blakstvedt, sønn av Torkel Olssen Blakstvedt. Han fikk antakelig Flaskerud ved sitt giftermål. Marte og Ole hadde bare sønnen:
 4/1. *Torkild Olssen Flaskerud*, f. 1696, begr. 3. juni 1731, trol. 12. jan., viet 13. nov. 1718 m. Tarand Gulbrandsdt. Haugsrud. 4 barn:
 5/1. *Marte Torkildsd.*, døpt 25. mars 1719.
 5/2. *Siri Torkildsd.*, døpt 30. jan. 1723, begr. 12. juni samme år.
 5/3. *Rønnaug Torkildsd.*, døpt 1. juli 1724.
 5/4. *Torkild Torkildssen Flaskerud*, døpt 2. juni 1731, g. 17. okt. 1756 m. Live Eriksdt. Gunbjørud, døpt 21. jan. 1736, datter av Erik Tronssen Gunbjørud fra Rishovd i Krødsherad og kone Kjersti Olsdt. Kittelsviken, som var datter av Ole Olssen Kittelsviken og kone Mari Gulsdt., født Nore. Torkild og Live Flaskerud hadde 8 sønner og 2 døtre:
 6/1. *Rønnaug Torkildsd.*, døpt 25. mai 1758, g. m. Hans Haraldssen Søla.
 6/2. *Erik Torkildssen Flaskerud*, døpt 25. okt. 1760, d. 1836, g. m. enken Mari Olsdt. Fjøsvisa, født Strande.
 6/3. *Torkild Torkildssen Green*, døpt 27. febr. 1763, g. m. Mari Pedersdt. På nordre Gren i Krødsherad.
 6/4. *Nils Torkildssen Grimeli*, under Bjøre i Krødsherad, døpt 19. jan. 1766.
 6/5. *Ole Torkildssen Bjøre*, døpt 27. febr. 1768, g. 1793 m. enke Kristi Olsdt. Nore. På Bjøre i Krødsherad.
 6/6. *Elling Torkildssen Sorum* i Begnadalen, døpt 26. mai 1771.
 6/7. *Tron Torkildssen Veme* i Soknedalen, døpt 20. febr. 1774, d. 1803.
 6/8. *Gudbrand Torkildssen Busterud*, døpt 31. mars 1776. Hans sønn var Gudbrand Fjøsvingen eller «Busteru'n».
 6/9. *Truls Torkildssen Aslaksrud* i Haug, døpt 12. juli 1778.

Flaskerud i Ådalen. (Foto: Anne Sofie Solberg).

6/10. *Kiersti Torkildsd.*, døpt 19. aug. 1781. På Påverud i Asker. Disse 8 brødrene gikk under navn av «Flaskerudkjempene». De var viden kjent for sin klokskap og ikke minst styrke.

Marte Karlsdt. ble g. 2. m. Iver Olssen Enger. Han var søskenbarn til hennes første mann. Han tok navnet Flaskerud, da han bosatte seg der. Han var lensmann i lengre tid. Hans bror, Nils Olssen Skalrud ble lensmann etter ham. Marte og Iver hadde følgende barn:

4/2. *Rønnaug Iversdt.*, døpt 30. aug. 1715, begr. 17. aug. 1738, trol. 15. aug., viet 18. okt. 1733 m. Gudbrand Gudbrandsen Lunde, f. 1711, døpt 31. okt. Han fikk Lunde etter sin far. De hadde 3 barn, hvorav 2 døtre døde kort tid etter fødselen, og sønnen:

5/1. *Gulbrand Gulbrandssen Lunde d.y.*, døpt 21. mai 1735, begr. 8. juni 1808, trol. 22. aug., viet 4. okt. 1757 m. Ingeborg Palmesdt. Semmen, f. 1736, d. 1816. Han var en svær jeger, og skal i sin tid ha skutt 108 bjørner. Han fikk Lunde. De hadde 9 sønner, hvorav Knut Gulbrandssen Lunde, f. 1762, flyttet til Kristiania, og fra ham nedstammer en gren av Lunde-æt-

ten, bl. a. biskop Lunde. Fra de andre barna nedstammer også mange. Se herom i Chr. Lundes bok: Lunde-ætten fra Ådalen, trykt 1907, s. 19 under 4/1 og flg.

4/3. *Marit Iversdt. Flaskerud*, døpt 1. nov. 1716.

4/4. *Kirsten Iversdt. Flaskerud*, døpt 1716, begr. 22. aug. 1717.

3/3. *Kjersti Karlsdt.*, g. m. Ole Ellingsen Nes. 2 barn:

4/1. *Elling Olssen Nes.*

4/2. *Karl Olssen Nes*, f. 1699, begr. 1. nov. 1705.

Rønnaug Asledt. var 2. g. m. Tosten Narvessen Veme, og hadde med ham 4 barn:

3/4. *Carl.*

3/5. *Kristoffer Tostenssen Bergsund*, g. m. Inger Paulsd. En sønn, Tosten, f. 1728.

3/6. *Kari Tostensdt.*, g. m. Elling Torbjørnssen Rud, på Hjelmerud i Soknedalen.

3/7. *Ragnhild Tostensdt.*, g. m. Halvor Olssen Jonsrud, i Soknedalen.

2/4. *Lisbet Asledt.*, er blind i 1678.

2/5. *Ingrid.*

2/6. *Gulbrand Aslessen*, død før 1678.

Nordre Elsrud i Ådalen. (Foto: Anne Sofie Solberg).

Litt mere om Elsrud-ætten

— Av Kjell Hallmann og Thorleif Solberg. —

Denne artikkel er skrevet av etter en kopi av Elling Elsruds arbeid om Elsrud-ætten, i sin tid foretatt av Erling Bjørke. Bjørke har også gjort noen få tilføyelser og kommentarer. Både Elsrud og Bjørke var svært dyktige og pålitelige slektsforskere, og denne artikkelen inneholder et veld av opplysninger av stor interesse både for ringerikinger og andre.

Skollerud hører blant de større gårder på Ringerike også i dag. Gården var gammelt Hamargods, 4 huder tilhørte biskopen i Hamar, seinere kongen, 3 setting korn tilhørte Haug kirke på Eiker. Om slektens første mann, Asle Skollerud, vet vi ikke mye. Ingen har ennå funnet hvor han kom fra, men han satt svært lenge på Skollerud. Han betaler holding, dvs. «tredjeårstake» i 1599/1600, og har altså bykslet garden minst 3 år før. Asle Skollerud og futen kom i tottene på hverandre flere ganger. I 1614/15 fikk Asle 8 daler i bot fordi han hadde kalt Kristoffer Semmen for en tjuv. I 1637/38 måtte han bøte med 20 daler for å ha revet sund en dom, og jult opp dem som hadde kommet hjem til ham for å lese opp dommen, så de måtte løpe sin vei. I 1641/42 betalte han 3 daler for leiermål før bryllupet,

det var vel da han giftet seg med Ragnhild. Henne er det skifte etter 12. mars 1678. Boet eide da gods i Semmen og Løkke i Ådalen. Det var ikke uvanlig på den tid at brukeren av en gård ikke eide noe i den gården han brukte, men eide gods i andre gårder. Slik har det også vært med Asle Skollerud.

Når Asle nevnes på Skollerud i så lang tid, er det grunn til å spekulere over om det har vært to Asle'r på Skollerud etter hverandre. Men noe bevis for det har vi ikke.

Fra Asle Skolleruds eldste sønn, Truls Aslesen Semmen, stammer flere andre store og kjente ringeriksslekter, blant annet Bergsund-ætten fra østre Bergsund i Ådalen og Lerbergætten fra Stranden. Om disse slektene er det før skrevet i Heftet Ringerike.

Gården Elsrud, stamgodset for den her omtalte slekt, lå som de fleste andre gårdene i Ådalen øde etter Svartedauen. Først ved tellingen i 1624 er Elsrud nevnt, og eier er da Norderhov prestebol. Brukeren heter Gudbrand, og gårdens skyld er 5 lispund eller 1 fjerding korn. Fra 1670 er det oppført to brukere på gården, og dette er første gang vi hører om at gården er delt. I 1821 vedtok Stortinget en lov som sa at

Søndre Elsrud i Ådalen. (Foto: Anne Sofie Solberg).

leilendinger på kirkens eiendommer skulle ha rett til å kjøpe de gårdene de brukte. Den 31. juli 1823 ble de nødvendige registreringspapirer utfylt for Elsrud. Gården foreslås solgt til brukerne for 1000 spesiedaler inkludert Torstensrud, og 800 spesiedaler uten Torstensrud. Om brukerne opplyses at Ole Syverssen er 59 år, har god helbred, og at Gulbrand Thoressen er 56 år og har svak helbred. Eric Thoressen på Torstensrud er 53 år. I 1824 ble nordre Elsrud, søndre Elsrud og Torstensrud solgt fra Nordrehov prestebol til de tre nevnte brukerne som selvstendige gårdsbruk.

NORDRE ELSRUD.

I Elling Elsruds artikkel kan eierne følges til Elling Olssen Elsrud, f. 13. febr. 1883, d. 3. mars 1970, g. 21. nov. 1907 m. Malmfrid Helene Selmer, f. 1880, d. 5. des. 1969. Hennes far var Wilhelm Fredrik Selmer, som bygget Sollihøgda og drev det som skysstasjon og gjestgiveri. Elling Olssen var 24 år da han kjøpte gården 7. des. 1907. Han kjøpte i 1928 halve søndre Elsrud, og resten av gården i sin sønn Wilhelms navn i 1940. Dermed var nordre og søndre Elsrud igjen samlet på en hånd. Elling og Malmfrid Elsruds barn er:

1. *Ole Ellingssen Elsrud*, f. 11. mars 1911, g. m. Hjørdis Berger fra Eidsvoll.

2. *Wilhelm Ellingssen Elsrud*, f. 3. juni 1921, g. m. Ingeborg Elise Mørch-Reiersen fra Oslo. Ole Ellingssen Elsrud overtok gården i 1956. Han er utdannet statsøkonom og bor i Oslo. Han og fru Hjørdis har 4 barn:

1. *Tove*, f. 23. juli 1940, g. m. Finn Grøstad.
  2. *Jorunn*, f. 2. mars 1944, g. m. Sverre Mæhlum.
  3. *Une*, f. 20. des. 1947, g. m. Steinar Schou.
  4. *Elling*, f. 4. sept. 1950, g. m. Ina Andreason.
- Elling Olssen Elsrud* er den nåværende eier av nordre Elsrud. Han var 21 år da han overtok eiendommen i 1971.

SØNDRE ELSRUD

Gulbrand Olssen er bruker av søndre Elsrud fra 1750 til omkr. 1765. Han er antakelig bror til den Astri Olsdatter som ble «bergtatt» i Skar-rudkollen i 1720.

Fra 1765 til 1799 er Thore Gulbrandssen g. m. Giertrud Erikdsdt., bruker. Han er vel sønn av forrige bruker. Sønnen Erik Thorssen får byk-selen på plassen Torstensrud, som i 1799 ble skilt ut som eget bruk.

Den andre sønnen, Gulbrand Thoressen, overtar bykselen av søndre Elsrud. Som før nevnt kjøper han gården til odel og eie i 1824. Han var g. m. Rønnaug Gunvaldsdt., som var stedatter av Elling Olssen på nordre Elsrud. Gulbrand eide søndre Elsrud til i 1836. Da overtar sønnen:

Thore Gulbrandssen Elsrud, som var g. m. Gjertru Olsdt. Elsrud, som var født på nordre Elsrud, og datter av Ole Syverssen Holte. Deres barn er nevnt i Elling Elsruds artikkel.

Svigersønnen Henrik Nitter Johnssen Ohnstad eier så søndre Elsrud fra 1857 til 1879.

Søndre Elsrud kom så i flere år i Holte-ættens eie. Først kjøpte Torgrim Holte og Rasmus Piltingsrud gården i 1879. I 1911 ble den overtatt av Einar T. Holte og i 1915 av Erik Torgrimssen Holte. Erik Jespersen Holte kjøpte gården i 1916. Ingen av disse bodde på gården, hovedbygningen var blitt revet omkring 1910. Erik Jespersen bygget i 1920 en jakt- og administrasjonshytte på gården, som seinere er kalt «Skogstua».

I 1928 kjøper så Elling Olssen Elsrud på nordre Elsrud og Gudbrand Viker gården. Elling Elsruds sønn:

Wilhelm Ellingsen Elsrud, g. 1949 m. Ingeborg Mørch-Reiersen, kjøper Gudbrand Vikers part i 1939, og overtar fra 1956 hele søndre Elsrud. Han er utdannet forstkandidat og bor i Oslo. Barn:

1. *Sigrid Elisabeth*, f. 17. nov. 1951, g. 1974 m. Halvard Hæhre.

2. *Erling*, f. 1. april 1954.

Erling Wilhelmssen Elsrud er fra 1971 eier av søndre Elsrud.

Disse opplysninger om Elsrud er hentet fra «Elsrud Gårds Historie», av Ingeborg og Wilhelm Elsrud. Opplysningene om Skollerud har vi fått fra Eyvind Fjeld Halvorsen.

Norske slektsforskere har trukket forbindelse mellom enkelte inngiftede medlemmer av Elsrudætten, gjennom Landåsen i Fluberg, til Herr Carl Jensson Jämte, som var biskop på Hamar fra 1506 til 1512. Svenske og engelske forskere, (bl. a. Herje Skuncke i Norrköping og G. V. C. Young på Man), har funnet ut at Herr Carl stammer i 16. ledd fra Harald Hårfagre gjennom de norskættede konger på Man i Irskehavet:

1. *Harald Hårfagre*.

2. *Erik Blodøks*, gift med Gunhild som var datter av kong *Gorm den Gamle i Danmark*. Deres sønn var:

3. *Gudrød*, død ca. 999, konge på Man. Gift med en kvinne fra Islay som ligger på sørspissen på Sudrøyene. Deres sønn var:

4. *Harald den Svarte* fra Islay, konge av Man, død 1040. Hans sønn var:

5. *Gudrød Crovan*, død på Islay 1095. Han deltok i slaget ved Stanford bro i 1066. Da han kom tilbake fra slaget, gjorde han flere forsøk på å vinne igjen det gamle kongedømmet over Man, og det lykkedes. Gudrød ble den store konge på Man. Han erkjente kong Magnus Barfot som sin overherre. Hans sønn var:

6. *Olaf Dwarf* (Dverg). Betegnelsen Dwarf fikk han fordi han var så liten av vekst. Han ble oppfostret ved det engelske hoff, men kom tilbake til Man i 1113 og regjerte nu i 40 år. Første gang var han gift med en datter av jarlen av Galloway og 2. gang med Ingebjørg som var datter av Håkon Orknøyjarl. Bestemor til Ingebjørg hette også Ingebjørg og var datter til Finn Arnesen på Austråt i Trøndelag. Finn Arnesen var gift med Torbjørg som var sønne-datter til kong Sigurd Syr. Olaf ble drept av en av sine brorsønner som under et forhandlingsmøte gikk frem og hugg hodet av ham. Olafs sønn, antagelig med hans første kone var:

7. *Gudrød*, død 1187, gift med Finola, en irsk prinsesse. Han ble i 1152 sendt til Norge for å betale lensavgift og hylde kong Inge Krokrygg. Året etter kom Gudrød tilbake fra Norge. Han ble straks tatt til konge på Man. Han kom uventet over sin fars drapsmenn og felte dem og lot dem lemleste. Han erobret også Dublin. Han rådde nu over et større rike enn noen konge på Man før ham. Gudrød hadde 3 sønner og Ragnvald (Reginald) var eldst, men da han var frillesønn, var det den yngre sønn Olaf som hadde arveretten. Men da han bare var 10 år gammel, ble det allikevel Reginald som ble konge på Man.

8. *Reginald* ble drept i 1228. Han var en stor sjøkonge. Det er sagt at han i 3 år ikke lå under tak en eneste natt. Han hadde noe trouble med sin bror Olaf som var gift med Christina av Ross. Hun var datter av jarlen av Ross i Skotland. Olaf kaldt den Svarte, regjerte på øya Lewis i Sundrøyene. Reginalds sønn var:

9. *Gudrød Don* konge på Man, han døde ca. 1230, hans sønn var:

10. *Harald* konge på Man, han reiste til Norge i 1250, han døde 1287. (Reginalds bror Olaf den Svarte og hans kone Christina av Ross hadde sønnen Magnus Olafsson og han ble den siste norsk-ættede konge på Man) Haralds sønn var:

11. *Torleif Haraldsson* var i live i 1280, han var gift med prinsesse Magnhild, Maud Matilda som var søster til kong Magnus Olafsson. Magnus døde 1265, Magnhild døde i Norge i 1292. Torleifs sønn var:

12. *Halsten Torleifsson* død ca. 1345, omkring året 1275 emigrerte Halsten fra Man og bosatte seg i Norge. Og hans mor kom etter til Norge i 1292. Halsten førte «Skunkvåbenet» (Skankevåbenet) som han antagelig hadde opptatt etter sin mor. Våbenet besto av 3 avhugne ben med sporer på helen. Siden ble det brukt bare 1 avhugget ben i våbenet. Det bruktes av alle Skanker i Norge.

At «våbenet» har 1 ben (eller 3) skal ha følgende årsak: I et slag reddet en soldat sin konges liv, men soldaten selv mistet sitt ene ben. Dette gir kanskje forklaringen på Skanke-ættens navn. En skank er jo det samme som et ben. Da soldaten hadde reddet kongen ble han adlet og skulle bære «Våben», som nevnt.

Allerede ved inngangen til 1300-tallet var Halsten i full virksomhet i sitt nye hjemland. Han nevnes første gang her i 1303 og deretter flere ganger fram til 1345. I 1326 var ridderen Halsten Torleifsson sysselmann i Jemtland som dengang var norsk. Og han var hjemme i Trøndelag der han alt i seklets begynnelse fremtrer med vidtgående oppdrag av kongen. I et brev omtaler kongen ham som «verdig herre og venn.» Han var norsk riksråd fra 1303–1324. Det er kjent at han hadde dette embedet også 17. juli 1336. Kjent er det også at han residerte på stormannsgården Egge i Sparbu. Han har visstnok ikke bodd i Jemtland under sin sysselmannstid der. Det gjorde imidlertid hans sønn.

13. *Nils Halstensson* som var gift med den rike arvtagerske Kristina Hallwardsdatter, datter til lagmannen Hallvard nevnt i 1303 og i et kongelig brev i 1336. Halsten og sønnen Nils førte likt våben, som var øya Man's statsvåben. Det ble først tatt i bruk av kong Magnus

Olafsson av Man i hans regjeringstid fra 1251–1265. Nils Halstenssons sønn var:

14. *Peder Nilsson* i live i 1410. Hans sønn var:

15. *Karl Pedersson* på Hov gård og gods i Jemtland, død ca. 1430. Hov ligger i Nackås sogn og Karls latinske navn var: Carolus-Petri. Han døde på St. Sofias dag 15. mai.

I bevarte «urkunder» fremstår Karl Pedersson første gang i 1394 og siste gang i 1428. Han ble titulert «velbyrdig», altså adelig. Han regnes som stamfar til slekten Skancke i Jemtland. Hans sønn var:

16. *Jøns eller Jens Karlsson* var i live i 1469. Han eide endel av godset Hov og han eide også gården Billestad i Hackås. Han var død 1483. Hans sønn var:

17. *Carl Jensson Jämte* (Schancke) biskop i Hamar og betitles «velbyrdig». Han brukte Schancke-våbnet. Studerte 1486 i Rostock, 1487 i Greifswald, var kannik i Hamar 1492, prest på Toten 1497, official i Hamar 1500, electus 1504 og biskop i Hamar 1506–1512.

Denne merkelige biskop som fikk en så tragisk slutt, har vært gjenstand for adskillig interesse. Flere sider i Jemtlands og Herjedalens historie (del I) forteller om hans eventyrlige liv. Han ble forfulgt og fengslet av prins Christian (senere kong Christian II) fordi han ble mistenkt for å ha forbindelse med Herlug Høvd-fat på Hedemarken, som sto i spissen for et opprørsforsøk for å drive vekk de danske herrer i Norge. Under fluktforsøket fra bispeborgen i Hamar før han ble fengslet, skulle han fire seg ned fra et vindu ved hjelp av sengklær, men falt og brakk et ben. Han slepte seg vekk og skjulte seg i et hult tre i haven, men spor i snøen ble fulgt av prinsen og hans folk og så ble bispen fengslet og ført til Oslo. Men sorg og dårlig sårbehandling førte der til hans død i 1512.

Mens han var prest på Toten hadde han skaffet seg en «kone» med hvem han hadde barn. Som katolsk biskop måtte han leve i et slags sølibat. Men her i landet ble det godtatt at biskopene var «samboende» med en kvinne med hvem de ikke var ekteviet.

Da biskopen ble utsatt for forfølgelse, sendte han «konen» med barna til det lengst bortliggende bispegodset, Landaasen i Fluberg. Og derfra har hans etterkommere spredt seg til mange bygder i Oppland, Blant annet også til Toten og Begnadalen og Hedalen. Fra disse

stammer også Olea Olsdatter Rustand på følgende måte:

18. *Jens Carlsen Landaasen* var eldste sønn av hr. Carl, født før 1500. Han hadde sønnen *Johannes Jensen Landaasen*, antagelig født omkring 1520-30. Jens Carlsen hadde også sønnen:

19. *Oluf Jensen Hillestad Landaasen*, gift med en kvinne som hette Damøy. Da biskop Jens Nielsen i slutten av 1500-tallet kom på visitasreise bl.a. til Hof kirke på Toten og der deltok i det «berømte» bryllup på Hallingstad var han også i kontakt med Oluf og Damøy. Det sies at Damøy gikk ut til bispefølget og skjenket bispen og de andre i følget en pott øl. Hun forærte også et par fingervanter til en i følget. Oluf og Damøys sønn.

20. *Laurits Olsen (Olufsen) Landaasen*, født antagelig på Hillestad. Hans hustru kjennes ikke. Han var en meget rik mann. Han var eier av Landaasen og han eide også 2 huder i Hougsrud i Begnadalen. Laurits Olsen hadde 2 sønner. Den eldste var *Ole Lauritsen Landaasen*. Han ble eier av Landaasen. Den andre sønnen

21. *Mogens (Mons) Lauritzen Hvalbye*. Han ble eier av Hvalby gård i Søndre Land. Han var født ca. 1605, død 1689. Gift 2 ganger. Hvalby er en gammel gård som nevnes allerede i 1298. Den siste konen het Gjertrud. Hun er stemor til barna til Mons. Mogens eller Mons hadde blant annet datteren Inger Monsdatter, født 1632, død 1720, gift med Ole Anderssen nordre Hougsrud. De ble eiere av nordre Hougsrud. Den andre datteren

22. *Tarand Monsdatter Hvalby* ble gift med Ole Gudbrandssen på søndre Hougsrud, født 1635, død 1709. De ble antakelig i 1669 eiere av søndre Hougsrud. Oles far, Gudbrand Olssen, født ca. 1584, død 1670, ryddet først nordre Fekjær, som han makeskiftet med Brynhild Olsen Tollefsrud mot Grimsrud. I 1645 finner vi Gudbrand som bruker på søndre Hougsrud, som da eies av Lauritz Landaasen.

Hvalbyjentene ble eiende hver sin Hougsrudgard ved skiftet etter faren Mons Hvalbye i 1669.

Tarand og Ole hadde 6 barn hvorav:

23. *Mons Olsen Sørum*, f. 1669 d. 1717, g. med Sigrid Gulsdatter, fra Nordre Stugaarden, f. 1670, d. 1740.

Mons Olsen Sørum kjøpte 1697 hele Sørum av Trond Clausen på Bragernes for 300 riksdaler, og samme året solgte han igjen halvparten av gården til Anders Østensen Sørum for 150 Rdl. I 1710 solgte Peder Pedersen Aurdal odelsretten sin i Grimsrud til Mons Olsen Sørum og Harald Olsen Hougsrud. I 1714 kjøpte Mons Olsen av sine søsken arveparten deres i Grimsrud. Mons Olsen og Sigrid hadde 5 barn, hvorav:

24. *Ole Monsen Sørum*, f. 1705 g. med Barbro Knutsdatter Kvarteig, Nes i Hallingdal. De ble senere eiere av Søndre Sørum. Deres sønn var:

25. *Hans Olsen Rustand*, f. 1744 g. med Kari Storødegården f. 1755. De bodde inntil ca. 1784 på plassen Storvigen under V. Holte, de kjøpte da Rustand og bosatte seg der. De hadde 9 barn, hvorav 3 er forfedre i Elsrudslekten. Den ene er:

26. *Ole Hansen Rustand* (kalt Haugrun), f. 1789, d. 1861 i Iowa i U.S.A., g. med Guri Torgrimsdatter fra Vestre Holte f. 1789 d. 1882. De hadde 7 barn. Han overtok farsgården Rustand, men kjøpte senere også Haugerud, hvor han bodde en tid før han i 1852 utvandret til Amerika (63 år gammel). Han hadde før han reiste fått skilsmisse fra sin kone. Straks etter ankomsten til Amerika giftet han seg med Berit Rødningsand, (hun var fra en husmannsplass under Haugerud). Med Berit hadde Ole ingen barn.

27. *Olea Olsdatter Rustand*, f. 1817 d. 1909, g. med Elling Olsen Elsrud f. 1816, d. 1899. Hun fikk Sagremmen skog (fraskilt Haugerud) i 1842 – da hun giftet seg. 7 barn, stor etterslekt.

28. *Ole Ellingsen Elsrud*, f. 1843 d. 1936, g. med Anne Marie Øen fra Gravlmoen f. 1862 d. 1940. 4 barn, hvorav

29. *Elling Olsen Elsrud*, f. 1883 d. 1970, g. med Malmfrid Helene Selmer f. 1880 d. 1969. 2 sønner:

30. *Ole og Wilhelm Elsrud*.

Andrea Onsaker, lærer ved Hønefoss folkeskole 1918–55, var ekte Ringeriking, som datter av dyrlege Onsaker fra Hole og hustru født Weien.

I årene far drev bondegård, besøget han i noen tid renovasjonen for byen. Og til dette bruk ble det holdt egen hest. Og som rimelig kunne være ingen hest det sto glans av. Nei, blakk og klumpet var den, sidmavet, og med korte, grove ben. Den gjorde ingen sprell, utfoldet intet temperament. Tungt lutet den med hodet og luggen lå over øynene. Den var preget av sin dont, sin lagnad, var selve inkarnasjonen av tålmodighet, av resignasjon overfor alt jordelivs forgjengelighet. Og følgende den eneste hesten på gården vi barn fikk lov til å kjøre med alene.

En gang kjørte vi til byen med den. En eneste gang, og så aldri mere. Ikke for noen pris.

Det var min eldste søster, vår venninne fra byen og jeg som kjørte. Noen åpenbaring av eleganse var vi ikke. Hesten var iført arbeidssele, og kjøretøyet var en av fars reisekjerrer, smal og låg, umiskjennelig hjemmelaget, og malt med en nærmest ubegripelig nyanse i brunt. Vi var såvidt kommet innenfor byens grenser da dyret begynte sin besynderlige opptreden. Samvittighetsfullt, som om hesten tellet skrittene mellom hvert hus, gjorde den presise holdt foran hver inngang. Hver eneste en. Og ble stående. Lutet med hodet, hvilte på tre ben, mens det fjerde sto på hoven. Vi smattet på den, rykket voldsomt i tommene, smei- ste på den. Men akk o ve, som det står i gamle

Minner

FRA 60 ÅR TILBAKE

Edith Sørensen.

romaner, den velsignede tro arbeidstrell av en gamp rikket seg ikke. Den sto, og bare sto. Inntil den tydeligvis av erfaring visste at tiden var omme, at «hvervet» var utført, og den skrittet frem det nøyaktige antall til neste hus. Og sto igjen. Sto. Små og idylliske forhold hersket i byen den gangen. Alle kjente alle, og selvfølgelig kjente man «byens hest» fremfor noen annen. Og vårt selsomme skue ble etterhvert som det «skred» fram i gaten, offer for tildels utekkelig munterhet. Noen unggutter forsamlet seg og kom med ildnende tilrop. «Eno!» ropte de. «Eno!» (Navnet på en den gang meget berømt traverhest.)

Vår venninne fikk krampelatter, min søster panikk, og jeg steg ned fra kjerra. Steg ned og tok resolutt øket ved bigslet og leiet den oppover Stabells gate. Foran hvert portrom måtte jeg oppby alle mine krefter mot fortsatt standhaftighet. Men endelig var vi oppe i stasjonsbakken og vi kunne puste ut igjen. Jeg besteg atter kjerra og gubben vår stabbet trutt i vei, forbi hus, forbi lade. Vi var i Norderhov – and this was no business of his.

En fin og sval søndag formiddag i september kjører vi utover Soknedalsveien. Vår venn «byhesten», lågkjerra og vi, min eldste søster, vår venninne fra byen og jeg. Hesten dalte-springer og virrer litt med hodet, den skjønner nok ikke hva den har å gjøre ute på landeveien en søndag. Men vi koser oss i det blå solskinnet, synger en stubb, og prater. Ingen andre er

ute og kjører, heller ingen spaserer, og bilens skrekkvelde er ennå ikke inntrådt.

Med ett hører vi hestetrav bak oss, og forbi oss rider to herrer av byen. Den ene er premierløytnant og lektor Dengerud ved den høyere skole, min søster og vår venninne er hans elever. De rider forbi uten å se på oss, på «byhesten», lågkjerra og dens purunge kvinnelighet på setet. Bare hestene deres dasker med halestumpene sine i det de passerer vår, og det forekommer oss at lektorens øyenbryn vibrerer en anelse i det samme. Vi ser litt betuttet etter dem. Dog registrerer vi, ikke helt uten skadefryd, at hesten er ukledelig i minste laget for herr Dengerud i sadelen. Lektoren var svær og flott av gestalt. Og ungar. Og såvel kvinnelige kolleger som elever svermet mer og mindre hemmelig for ham. Og det ble sagt at flere av byens mødre så hen til ham som en forlokkende mulighet med hensyn til anbringelse av unge, hjemmeværende døtre. Lynende begavet pedagog var han tillike. Aldri åndsforlatt sint eller trivielt skjennende som så sørgelig mange lærere. Nei, kjølig, satirisk, suveren. En elev hadde en gang «glemt» stilen, som vel var på noen sider.

– Kjære, det gjør ingenting, svarte lektoren elskverdig - jeg får den i tre eksemplarer i morgen. Dette og meget annet snakker min søster og vår venninne om. Vi har snudd og kjører hjemover da vi igjen hører rytterne bak oss. Og så er det vi blir grepet av galskap. Vi smatter og smeiser på hesten. Og straks er det som den også kjenner den sanne onde i hælene bak seg, den slår bakut, den tunge, klossete kroppen kaster seg fremover i voldsomme byks, og den senker hodet som i en slags forbittelse, alt mens den løfter på halen og sender lyd på lyd bak til oss. Det river og sliter i sele-tøyet, skriker i kjerrehjulene, vi hufser og hufser fram og tilbake på det fjærløse setet, mine passasjerer hviner av angst og fryd, og jeg sitter stiv og holder i tommene.

Selvfølgelig tar rytterne utfordringen opp. De setter over i galopp og i et tragisk nå er de forbi oss. Lektoren jubler og ler så det runger, og han snur seg i sadelen og hilser elegant med ridepiskan til sine to elever. Men vår venn har bråstoppet. Svetten driver av den og den skjelver. Øyeblikkelig er jeg nede hos den, og jeg klapper den, stryker den over manen. Jeg har hørt noe om å «sprengre gampen», og jeg er

livende redd. Men om litt ser den visst på meg, og jeg tar den ved bigslet og så smått rusler vi iveri. Men bak i kjerra sitter de to og er gløden-de opptatt av hendelsen med den forgudede lektor. – Vi fikk ham iallfall til å hilse, sier vår venninne fra byen.

I strålende sol hin dag i august sto hun i skolegården og tok i mot oss. Ung sommerbrun og vakker med håret satt opp på spansk manér, det var sikkert moderne den gangen. Hun møtte øynene våre, førsteklasingenes både redde og forventningsfulle øyne. Og hun smilte til oss, det nydelige, varme smilet, som ble vår første kjærlighet. Andrea Onsager, vår frøken fra første og ut syvende klasse. Jeg har ofte senere tenkt med beundring på hennes evne til å gjøre undervisningen morsom og direkte spennende, noe som sikkert ikke var alminnelig i skolen for over 60 år siden. I norsk-timene drev vi det grundig med grammatikken, time etter time analyserte vi Kiellands og Aanruds delikate bisetninger, og hvorledes hun fikk oss til å sitre av fryd og iver i diskusjonen om det rette svaret. Vi fektet vilt med armene i været for å bli spurt, og frøken nikkete på oss i tur og orden, mens hun smilte utover klassen: «Det er strid blant de lærde...».

Såvidt jeg husker hadde vi allerede i femte klasse vår avis. Femte C's avis. Vi hadde redaksjonskomité og møtene ble holdt hjemme hos frøken, i den gamle, lave stuen hennes. Store festkvelder med en tindrende opplagt frøken, og sjokolade og kaker på bordet når møtet var slutt.

Det var ung ild i vår frøkens hjerte. Alle skoleårene igjennom ble hun ikke trett av å vise oss veien opp til det som var stort og godt og skjønt i livet. Hun fortalte oss om Kristus, om Wergeland og Bjørnson, slik at vi alt den gang ble glad i dem. En gang måtte vi holde 17. maitale. Jeg husker at i alle fall jeg glødet og brant der oppe ved kateteret, mens frøken satt nederst i klasserommet og hadde det sikkert uhyre fornøyet.

På forskjellig måte stimulerte hun vår leselyst og fylte oss med glad nysgjerrighet. Hun hadde allerede reist meget og geografitimene var rene opplevelsen når hun fortalte fra sine reiser innen- og utenlands og viste oss bilder. Det deiligste ved frøken Onsager var kanskje alli-

kevel hennes sans for humor. Den løste mange problemer og reddet ofte en kinkig situasjon. En gang vi hadde fått en stiloppgave, hadde jeg bestemt meg for å bruke en setning jeg hadde lest et eller annet sted, den lød slik: «Ansiktet hennes var rent som et amerikansk eple, bare en vorte på det ene kinnet avholdt meg fra å bite i det.» Jeg var umåtelig stolt av dette mitt påfunn og derfor uforsiktig nok til å fortelle om det til andre i klassen. Følgelig opprant en morgen da frøken klasket stilebunken i kateteret, stirret utover oss og sa: «Nå forteller dere meg straks hvor i all verden dere har fått alle disse amerikanske eplene med vorte på!».

Skolefesten i mars. Vi «prøvefestet» flere ganger i gymnastikksalen, hvor frøken med humør og energi forsøkte å bibringe oss noe av den stil og eleganse som en virkelig polonaise krever. Skolen hadde ikke noe piano den gangen (til selve festen ble det antagelig leid et) og det hele måtte skje til musikk på harmonikk av frøken. Ikke annet enn jeg husker var det et fremragende spill, med ildnende styrke og upåklagelig takt.

Uten noe som helst hensyn til vår spirende interesse for bestemte utgaver av det annet kjønn i klassen, fikk hver og en av oss utlevert vår partner til festen. Enten det nå var patriarkatets ånd som ennå svevet over vanne, eller frøken som hadde sine gode pedagogiske grunner, så fant i alle fall vi behandlingen svært lite demokratisk og knurret gjorde vi. Oss imellom.

Selvfølgelig kunne frøken være morsk. Og farlig ironisk. Men hun var meget glad i oss og ofte stolt av oss, derfor gjorde vi henne mest vondt når vi skuffet henne. En gang det hendte var da skolen hadde vært avsted og sett filmen «Synnøve Solbakken», med Karin Molander og Lars Hansson i hovedrollene, tror jeg. Noen i klassen hadde vist dårlig oppførsel under kjærighetsscenene i filmen, og frøken var meget bedrøvet. Jeg husker både øynene hennes og stemmen fra den gangen, og hvor fint og varsomt hun kom inn på dette som vi selv en gang skulle møte.

Jeg husker godt når hun kom til oss, en vinterdag, Sofie Ringsby eller Sofia Sørum som hun helst ble kalt. På spisslede med en spreisk,

svart unghest forspent. Ofte var adoptivdatteren med og satt på kuskesetet. Og inn trinet de i svære ulveskinnspluser med hale og det hele. Far måtte frem med dyrlegesprit til kaffedoktor. For Sofia drakk brennevin og mestret gamp som den beste kar. Sofie, mors og fars gode, gode venninne gjennom alle år. Hun kom fra en stor gård i Østfold. Men det var mange barn, mange om arven, og det passet ikke for Sofie å bli gående hjemme og vente på frier.

Gjennom noen bekjente kom hun til Hønefoss, og startet her en spiseforretning, som hun drev i mange år. Hun laget den skjønneste mat til byens ungkarer, senere byens mest fremtredende handelsmenn. – Det ble sagt, at de stønnet når de reiste seg fra hennes bord. Særlig skulle hennes supper være en drøm av kokkunst. En dag forlovet hun seg med en eldre ungkar og gårdbruker, Ole Sørum, som eide Sørum gård i Heradsbygda. Ja, såvidt til års var han at han simpelthen gikk hen og døde før noe giftermål ble av. Og Sofie arvet gården hans. Riktig nok ikke uten strid med avdødes familie. Og her var det far sto henne bi og hjalp henne til å få sin rett. Siden brukte hun alltid far til å sette opp dokumenter og den slags. «Jeg går ikke til de rovdirene», sa hun om sakførere. Vel, en nett liten eiendom på hundreogfemti mål og en pen skaubete til var blitt Sofies eiendom.

Det var rase over Sofie. Hun hadde et flott ansikt, markert, med smale øyne, grønne og kalde i blikket, rett, fint meislet nese, og munnen var sterk og velformet. Men hun var glad i mat og god drikke og ble førladen med årene. Allikevel holdt hun seg godt, var rank og spenstig. Og hun var med i alle gårdens arbeider, til og med i skauen var hun og hugget tømmer. Forfengelig var hun minst av alt. Kledte seg helst i mannsklær og trivdes best blant menn. Men fremfor alt holdt hun selskaper. Som ingen annen kunne Sofie holde selskap. Da var hele grenden innbudt, de store så vel som de små, og gjester fra byen var også innbudt. Og intet sted var stemningen så høy som i Sofies gamle stue på hennes gård. Bordet bugnet av utsøkte retter, og det var meget og det var godt og sterkt brennevin. Jeg husker den svære stuen hennes, jeg husker langbordet av bjerk, og stolene, og den svartmalte skjenken i hjørnet, på skapdørene var malt

røde roser og grønne blader. Sofie elsket de unge. Og kjærligheten. Ikke for egen del. Å nei, så langt fra det. Den var åpenbart ikke hennes sak. Men hun yndet å opptre som Kirsten giftekniv og faktisk lyktes det henne å spleise flere par i hop. Dog skulle det senere vise seg at hennes medvirkning ikke var udelt vellykket...

Da budeien hennes gikk hen og fikk barn med en Adonis av en gårdsgutt, adopterte Sofie straks barnet. Det var et pikebarn, som vokste til og ble meget vakker, slik som så ofte såkalte elskovsbarn blir det. Og da pikebarnet kom i gifteferdig alder, avviste Sofie bestemt alle friere som meldte seg. Som på Abrahams tid dro hun avsted og oppsøkte sin slekt, og fant der høvelig ektemann for sin datter.

Sofie var uendelig menneskekjær og tok i sin tjeneste folk som ingen andre ville ha. Stakkarer på forskjellig vis ga hun hjem og omsorg. Da Sofie ble eldre, solgte hun gården og bygget seg villa i Hønefoss. Men også fjøs, stall og grisehus bygget hun i byens nye og fine strøk på Løkka. Hennes naboer gren på nesen av bondegårdens allehånde dufter. Men Sofie be-seiret dem alle med sin gjestfrihet og sin sjarme. Og tapte hvert år mange penger på sitt gårdsbruk i byen.

I skumringen yrte det av liv på skøytebanen. Under hyl, leven og latter jaget vi rundt på banen på våre krøllskøyter med remmer, i mer og mindre flott driv. Bare et utsøkt fåtall var i besittelse av «lengdeløpere» og hvinte i hoven og suveren eleganse forbi oss arme «krølløpere».

Og i Schjongsbakken sto vi på ski. Hverken strekk- eller Olabuksereksisterte dengangen. I solide og særs rommelige flossede unevnelige og i kjole og kåpe utøvet vi dagens sport. Enkelte stakkarer endog på furuski med rørbindinger. De forsøkte så godt de kunne å skjule sin usseldom under sneen, men forgjeves. De

var gjenstand for ustoppelig forakt og vitsing fra de overlegne, fra dem med ask- eller bjørkeski og Huitfeldtbindinger, som var datidens absolutte fullkommenhet.

Ved husveggen, i mars og snøsørpe, var det klinking. Sesongen var en sann fortvilelse for alle mødre, dagen lang var det gnag og gnål etter knapper, knapper og atter knapper, alle mulige slags, som ble samlet i knappe- eller klinkeposer. Ofte var disse posene ordentlige forseggjorte med fine broderier og annen stas. Klinkekulene var av enten marmor eller glass. De store glasskulene med alle regnbuens farver var avgjort toppen av alt som klinkekuler het.

Også den gangen kom jo endelig april. Forventningens måned. Da solen strålte høyt på himmelen og lange kvelder skumret inn i blått og en snuste inn den første, uforlignelige lukten av kosebrenning fra hagene.

Førlengst hadde vi vært i skogen, på «Titut», tråkket på skjøre isflak og plukket Gåsunger og Blåveis.

I solvarm søle kastet gutta på stikka, og småpikene hoppet gryte. Til langt på kveld slo vi ball på Løkka.

Gjennom et åpent vindu skingret en gramofon utover byen dagens slagere:

*Å, kyss meg lenge,
og kyss meg godt,
min egen kjære –
Maggedutti og jeg.
Så kommer der en liten tøs
med kortklippet hår...*

Med et skilte noen femtenåringer seg ut av flokken og forsvant i kvelden. Smale guttehotter og svaie pikerygger. To og to. I vår og gryende forelskelse, den aller første, den som det siden aldri ble maken til. I blå skumring i april.

Historie, sagn og virkelighet

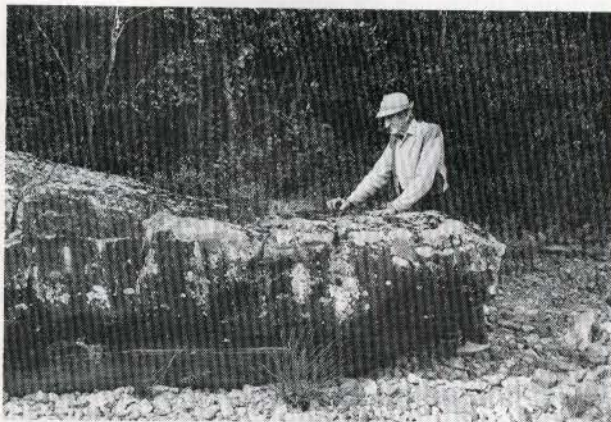
Gunhild Hagen.

LANGS SPERILLENS STRENDER I VIKER

Det er mange merkesteder fra gamle dager å finne i Viken. Det de gamle har fortalt om stedene har gått fra mann til mann og sitter godt i minnet her oppe. Når jeg kommer til slike steder forsvinner larm og dur fra trafikk og motorkjøretøy. Med ett er jeg langt inne i andre årstall. I fantasien ser jeg for meg folket som vandret her da, deres levemåter og arbeidsmåter blir levende. Som jeg vandrer her ved Sperillens strender stiger sagnet fram...

Det er mørk høstdag med kalde store bølger i fjorden. Rambergkollen stiger loddrett opp fra svarte djupet. Her er det både uhyggelig og farlig å ferdes på slike dager. Men folket som bor i disse trange fjelldalene, har bare vannvegen når de må ut å fare.

Et brudefølge fra bygdene lenger i nord er på veg til Viken kirke denne stormfulle høstdagen. Men det blir en brå slutt på denne brudeferden. Rett utenfor Rambergkollen blir båten slengt rundt og kastet mot det glatte kalde berget. Alle omkommer i det svarte djupet, og ringen til bruden skal etter sagnet enda ligge ved den kjempestore steinen som har fått navnet: «Gullringstein.» Det er Simen Ramberget som har fortalt meg om denne hendelsen, han hadde sagnet fra sin bestemor.

«Skomakersteinen»

Plantefarging i Elsrudvika

Årstallene veksler i fantasien, ettersom turen går videre langs strendene. Det dukker opp andre steiner som bærer historie og eventyr... Mellom Storøia og Øilandet ligger en fint formet stein som Knut Rundhaug har fortalt meg om. Det var på den tia som tømmerfløtingen gikk for fullt i Sperillen, at denne steinen ble et slikt nyttig tilholdsted.

Når sønnavinden møtte fløterne og deres seglinger her, var det fint å søke ly nordenom Storøya. Det kunne gå flere dager før tømmergrimene kunne løses og seglingen fortsette mot Kongstrømmen. Men tia måtte nyttes nå som alltid ellers. Og her på denne høge steinen med det flate «gulvet» var det fast plass for den gamle fløteren og hans lest. Det kunne være mange som trengte å ta en tur oppå «Skomakersteinen» med lærstøvlene sine før ferden kunne fortsette.

Jeg vil gjerne få ta med litt fra dette årstallet også når vi allikevel går og rusler her nede i Elsrudvika. Primitiv arbeidsmåte til tross ble det en stor opplevelse for Ådalskvinnene som deltok i plantefargekurset disse vakre augustdagene. Det var Ina Elsrud som hadde tatt initiativ til kurset og lagt det hele opp, mens Tove Gulsvik sto for instruksjon.

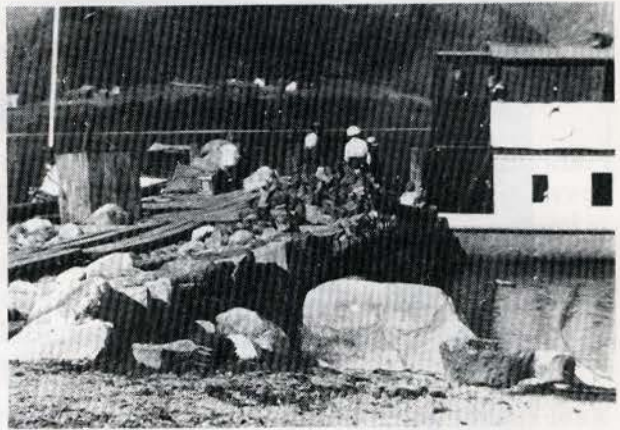

Planter og vekster som skulle nyttes i «farge-suppa» var blitt sanket sammen og tørket ved midtsommerleite. Om ryggen verket og røyken sved i øynene var spenningen like stor hver gang en garnbunt ble heist opp av fargebadet. At dette var mystikk og trolldom kunne ingen komme fra, det ble ikke mindre enn nitti forskjellige fargenyanser å beskue når det hele var over...

Alle Ådølinger vet at jutul og trolldom har hatt sine faste tilholdssteder i bergene langs Sperillens strender. Nå er det ikke godt for meg å komme utenom frierferden til jutulen i Elsrudkollen...

Jutulen som bodde i Elsrudkollen var sjelden ute og før. Men den gangen han kom ruslende over fjellet laget han et og annet spor etter seg. Vi har «Jutulfæla» på den gamle Vikersetervegen. Og senest sist sommer dukket et annet fotavtrykk fram i berget ved «Børbu», også ved den gamle setervegen. Etter at jord og mose var måket vekk fra flaberget sto fotavtrykket der tydelig og mystisk, jeg så det med mine egne øyne...

Jutulen hadde bodd noen tusen år i Elsrudkollen og begynte å bli såpass voksen at en frierferd kunne være på plass. I Grøtrudkollen bodde den gygra han hadde et godt øye til, og dit var det ikke lange spranget. Men den uheldige frieren plompa uti fjorden og kom fram med sølete bein. Gygra ble sint, så jutulen furta heimat og var ikke ute på hundre år. Men han tenkte på gygra, og tilslutt fant han på å lage seg ei bru. Han kastet stein og jord ned i fjorden og dette så riktig bra ut. Men den stakkars jutulen ble nok for ivrig i sitt arbeid. Plutselig spratt sola opp over Grøterudkollen

Den gamle brygga ved Johnsrud.

«Hugarsteinen»

og jutulen kom seg ikke tidsnok inn i berget, men ble selv til en stor haug stein som falt sammen over brua. Dette ble så: «Jutulbru».

Ved Johnsrud ligger det enda mye igjen av den gamle steinbrygga, der Anders Hagen drev handel i en hel menneskealder. Her ved brygga la dampbåten til. Det var stor travelhet med lossing og lasting. Passasjerer kom og andre reiste. Det var nok her ved den gamle brygga at mange bygdefolk tok det siste farvel før de begynte på den lange ferden til Amerika i de store utfartsårene. Det ble Sperillens strender som ga dem det siste minnet om barndommens dal...

Jeg får ta med historien om «Haugarstein» som den ligger litt utenfor Kongstrømmen som er enden på Sperillen. Mosegrodd og ruvende ligger steinen ved elvekanten og bærer historie og tradisjon på sin brede rygg. Før det ble bygget bru over elva var denne steinen meget

«Jutulbru».

Nils Bjørgås

IN MEMORIAM

Kjell J. Nenseter.

Han kunne verke litt fjern og blyg til å begynne med, Nils Bjørgås. Han var det nok og til ein viss grad. Det var ikkje hans vesen å starte ein samtale der fleire menneske var i lag. Men i ein mindre samanheng, der han kjende seg trygg, der la han for dagen særigne evner til å konversere. Slik opplevde vi ham, læraren frå Vestlandet, som i mange år vart ein trugen tenar og ven av Ringerike.

Nils Bjørgås vart fødd på Vossestrand i 1910. Far hans var lærar, klokkar og gardbrukar. Han var litterært engasjert, ikkje minst innan folkeminnevitenskapen. Alt i barneåra byrja Nils å lese skjønnlitteratur, og han var ikkje gamle karen før farens etter måten store bibliotek vart pløydd gjennom. Miljøet han vaks opp i var med på å utvikle og stimulere hans litterære og kunstnarlege evner.

Nils Bjørgås var lærar av yrke. Etter å ha praktisert ein del på Vestlandet kom han til Aker skule på Sokna i 1946. Den vakre naturen, dei enkle og ukompliserte forhold gav den rette grobott for hans kunstnargivnad. Her fanst ikkje disiplinære problem, difor kom hans pedagogiske og kunstnarlege evner til sin fulle rett. Dei same evner la han for dagen ved sin lærargjerning på Vegård skule.

I skulestova fekk han også bruk for si allsidige orientering og sine utruleg omfattande kunnskapar. Den vakne elev fikk mykje med seg frå det rike stofftilfang Bjørgås formidla. Hans kunstnargivnad slo og igjennom når han brukte anekdotar og forteljingar i undervisninga.

Han las ikkje berre ei forteljing, men spela og levde med i ho. Dette kunne vi oppleve heilt inn i hans siste leveår.

I si lærartid på Aker fekk Bjørgås og sin skapande litterære periode som kulminerte med boka «Siste sommaren» frå 1950, den siste i trilogien om Vetle-Jens. For denne boka fekk han Kyrkje- og Undervisningsdepartementets pris for den beste barneboka. Denne boka er forresten komen fleire gonger på nytt, som skuleutgåve på Ashehoug forlag.

«Siste sommaren» fekk i det store og heile svært god kritikk. Det er fyrst og framst denne boka som gjer at Nils Bjørgås har fått sin velfortente plass i Sonja Hagemanns standardverk «Barnelitteratur i Norge». I hennar detaljerte kritikk av boka seier ho mellom anna: «Her er knivskarp iakttagelse av både folk og fe, lydhørhet for den lune, rammende replikken en kan møte på norsk landsbygd, det litt underfundige, det at tingene sies ad omveier. Situasjonsbildene står lysende klare, ofte så en aner en liten undertrykt latter bak. Selv midt i svarte alvoret kan det lyse opp av tindrende humor. Nils Bjørgås er mer sannferdig overfor sine unge lesere enn skikken vanligvis er i norsk barnelitteratur».

Ein skulle tru at Sonja Hagemann kjende Nils Bjørgås godt ettersom ho kjem med fylgjande refleksjon: «Denne trilogien er, iallfall til nå, Nils Bjørgås' eneste bidrag til vår barnelitteratur. Men særlig «Siste sommaren» sikrer ham en plass i barnelitteraturens historie. Ikke tør jeg si om hans taushet skyldes at han er en av de forholdsvis få som innser at den dagen man ikke har mer på hjertet, da skal man holde opp». Hennar ymt er meir treffande enn ho truleg er klår over sjølv. Nils var ikkje av den typen som skreiv berre for å skrive. Hadde han ikkje noko på hjarta og vanta han inspirasjon

Nils Bjørgås fant seg vel til rette i Soknedalstraktene, her fotografert på Bukollen.

til å skrive, då let han det vere. For han var inspirasjonen noko nødvendig og umissande. Dei same særdrag syner seg likeeins hjå organisten og musikaren. Alt som 20 åring tok han organisteksamen og var organist i Lunder kyrkje mesteparten av tida han fekk ha på Ringerike. I si tid som organist fekk han oppleve det nye, framifrå orgelet i Lunder, som han og arbeidde ihuga for å få.

Vi må heller ikkje gløme at Nils Bjørgås har ein ganske allsidig produksjon som komponist bak seg. I fremste rekkja står salmemelodiar og melodiar til ein del av Elling M. Solheims dikt.

Sjølv hadde han utruleg mykje glede av musikken og glede spreidde han som musikkutøvar, anten det var på orgel, piano eller trekkspel.

Som personlegdom var Nils Bjørgås original i ordets rette tyding. Han hadde mot til å vere seg sjølv. Stillfarande og smålåten var han i si ferd. Usentimental og lite sjølvkjær. Han hadde ein enkel og nøktern levemåte. Det å vere forfengeleg og jålete låg ikkje for han. Han passa seg og vel for å vere påtrengjande.

Men dei som viste han tiltru og omsut fekk oppleve eit rikt fasettert sinn. Eit menneske som villig delte med seg av livsvisdom og innsikt, kunnskap og humor.

Ein meir kunnskapsrik mann enn Nils Bjørgås har eg knapt møtt i livet. På dei fleste område var han godt orientert. Og for eit minne! Lange sitat frå kjende og ukjende diktverk, problematikk og tendens, saksinnhald og persongalleri, – han henta det fram frå sitt utrulege minne.

Og humor – kven skulle tru at han som ofte såg blygt ned og verka fjern og alvorleg, i røynda var eit oppkome av morosame og uforlignelige historiar.

Nils Bjørgås var i det heile eit rikt utrusta menneske. Fredsæl og audmjuk var han i sin måte å vere på. Det var eit privilegium å bli kjend med han og ei udelt glede å ha han som nær ven.

Vi lyser fred over hans gode minne!

Historie, sagn og virkelighet

Fra s. 47.

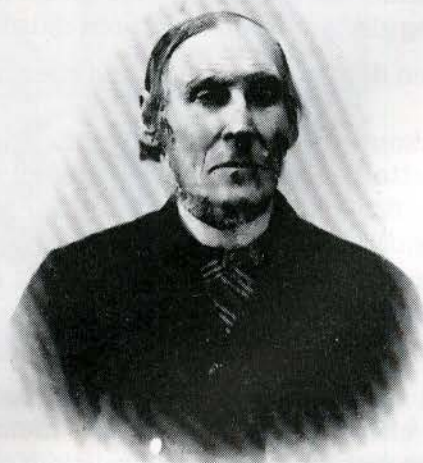
nyttig for ferdafolk. Det var bare når vinteren og kulden la sin solide bru over elva, at folk kunne greie seg sjøl med framkomsten.

Men så hadde det seg slik at en mann som eide båt og budde i ei stue like ved elva tok på seg jobben med å ferje folk over. Denne karen hette Gudbrand «Tretten». Ja, «Trettennavnet» var nå ikke akkurat fødenavnet da. Men han fikk nummer tretten da han tjenestegjorde i kongens klær. Og dermed var det gjort. «Tretten»-navnet fikk han beholde. «Tretten»-ætta er blitt meget tallrik med årene. Jeg kjenner

folk av denne slekta som uttaler at det er artig å bli benevnt som medlem av «Tretten»-slekta.

«Hugastein» ble benyttet når noen skulle over elva fra vestsida. Her kravla de seg opp på den store steinen og ga seg til å huie og rope til Gudbrand hørte dem og rodde over. Dette var en jobb Gudbrand likte og hadde i mange år.

Om det skulle være noen som kjenner til sagn og historier som er knyttet til steiner, berg eller andre tufter og hauger her i grenna er jeg meget interessert i å høre om dette ...

Ola Faafeng

Jørgen Moe skrev visa om Ola Faafeng

Sigv. Mjør.

Det har lyktes for meg – med god hjelp – å få visshet for at det er Jørgen Moe som har skrevet visa om Ola Faafeng. I et leserinnlegg spurte jeg: Hvem har skrevet visa om Ola Faafeng? Jeg fikk reaksjon fra mange, både telefonisk og skriftlig. Noen mente at enten var det prosten – eller kandidaten som hadde skrevet diktet. Andre slo fast at det var Nordahl Rolfsen. De fleste holdt på den siste, og sjøl har jeg mange ganger skrevet av visa og skrevet under slik det sto i leseboka: Ved N. R., avskrifter som har havnet langt utenfor Ringerikes grenser.

Spørsmålet havnet også hos en som sendte meg en nekrolog, som det viste seg var skrevet i Ringerikes Blad. Ola Nilsen Faafeng ble født 26/10 1817, han døde 21/5 1905. Torsdag 25/5 1905 står nekrologen i Ringerikes Blad, og jeg siterer fra denne:

Vi har ovenfor kaldt Ole Faafeng en landskjent Mand, og det har han blevet, fordi han vistnok er den eneste Brøtningsmand i vårt Land som har fått sitt Navn nedskrevet i vore skolebøker som et manende forbillede for de oppvoksende Slegter paa Mandsmod og Snarraadhet under Utøvelse af sin farefulle Kaldsgjerning. Vi sigter til Jørgen Moes livfulde og vakre Dikt – optaget i Nordahl Rolfsens Læsebog som beskriver Ole Faafengs største Bedrift som Tømmerfløder. Det er paa sin Plads her at hidsætte Diktet i sin Helhed.

*Naar Vaaren tiner og Vandet flommer,
og Gran og Furu i Elven kommer,
da suller Fløteren frisk sin Trall
saa van og vaad som en Fossefall.*

*Men naar så Løbene blir for trange,
og naar saa Stokkene blir for mange
og Haugen flokes og ei vil gaa,
da er det Fare og Knapet om Raad.*

*Han Ola Faafeng han sprang paa Sokken
helt ind i Haugen og løste Stokken.
Ja, Ola, nu har nok Stokken Vei,
Men Ola Faafeng hvor gaar det dig?*

*Ja, Ola nu har du knappe Stunder
med Haugen over dig, Fossen under.
Men Ola fløi på sin lette Fod
og Haugen hoppet han bent i-mod.*

*Og det var Sprang det, som kunde duge
nu var han bakerst og fulgte Suget.
Da kom det mod han en Furumast
med roden føre og nikket hvast.*

*Og Stokken styrede bent paa Barmen.
Han Ola Faafeng tog tag med Armen,
og siden dansed de begge to
i Kistefossen ved Eggemo.*

*Det var en Dans som var uten Mage.
Men Ola Faafeng han slap ei Taket, han gik til
Bunds og kom op igjen
og drev med Stokken i Evjen hen.*

*Og Fossen Suget og Masten dukket,
og snart var Livet for Alvor slukket,
han seilte just mod sin siste Stund –
da laa han frelst paa en Auregrund.*

*Så kom en Kjærring med kaffekjelen,
hun vidste Ola var kaad og gælen;
hun lo og nikket han midt i mot.
«Naa galning er du på Frierfot»?*

*Naar Vaaren tiner og Vandet flommer,
og Gran og Furu i Fossen kommer.
Han Ola Faafeng i Haugen gaar –
han fløtte siden i firti aar.*

Det er all grunn til å tru på denne versjonen. En nekrolog ljuger vel ikke. Det er redaksjonssekretær Sven Bagaasen som har garantert for datoen.

Det er ikke så merkelig med påstanden om at det er Nordahl Rolfsen som har skrevet diktet. Slår vi etter i Norderhovsboka fra 1914, finner vi denne versjonen skrevet under avsnittet jordbruk og skogbruk side 541:

Vi vil bare oppfriske minnet om en for noen år siden avdød tømmerfløter fra Randselven, ved å indta Rolfsens dikt. Stedsbestemmelsene Kistefossen og Eggemo er kanskje litt usikre, men det gjør ikke stort. Og så kommer visa om Ola Faafeng i en noe norskere utforming.

Det må sies at det er merkelig med denne versjonen. Det var August Steinhamar som var redaktør og korrekturleser, og de fremste medarbeiderne var Knut Gigstad og E. Viker. Alle velkjente lokalhistoriske personligheter, og det er bare noe under 10 år mellom Ola Faafengs død og Norderhovsboka av 1914.

Vi har mange minner fra tømmerfløtinga.

I Rolfsens Lesebok hadde vi et dikt som hette Elverim.

*Om elva minsker der vest om fjeldet
så er hun hissig i fossevellet,
for Bratt er veien og ikke lang
fra fjellets fot og til fjordens fang.*

Jo, det er på Øst- og Sørlandet vi har de lange dalene gjennom skogrike områder. Her var det for noen år sida hektisk virksomhet i vårmånedene. Fløteren med den enkle redskapen sin, et par meterlangt skaft med en hake på, var

ofte å se langs strendene. Det gjaldt å få stokkene «uti», som fløyteren sa. Det typiske ved fløyteren var de lange støvlene. De rakk helt opp i skrittet. Dette var før gummistøvlenes tid. Godt innsatt med tjære-smurning var de. Ofte måtte fløyteren ut i det iskalde vårvannet. Kaffekjelen og nisteskreppa hadde de på ryggen. Det gjaldt å følge tømmerstokkene. De måtte for all del ikke hope seg opp. Det var ofte tilfelle i stenete stryk. Bandt en stokk seg, stengte den lett for løpet. Det å finne stokken som bandt, var et livsfarlig arbeide. Da gjaldt det å være lett på foten, komme seg unna før heile haugen kom over en.

Det er underlig å gå langs fløytingselvne. Rett som det er, møter en på fint opplagde steinmurer. De ble lagt opp på begge sider for å hindre stokkene å fare inn i skogterrenget eller inn over myrer. Det kunne skape et veldig ekstra-arbeide for tømmerfløyteren, tungt var det også.

En mengde elveforbygginger møter vi på. Ta en tur langs Væla som kommer fra Vågårdshøgden. Du vil i dag stanse forundret over alt arbeide som der er nedlagt, og som i dag ingen annen tjeneste gjør enn at vi stanser i beundring. En mengde slike ting finner vi langs elvene inne på Nordmarka. Nå ligger disse elveforbyggingene til ingen nytte. Skogsbilveiene har overtatt.

Fløyteryrket var en gang et viktig yrke. Oftest var det skogsarbeideren som overtok arbeidet i vårmånedene.

Gamle bygdeboger . . .

Fra s. 6.

ne følte seg så sterke i forhold til naboen i sør at de ikke brød seg med å bygge forsvarsanlegg der.

Også denne mangel på borger på Ringerikssiden er med å kaste lys over vårt område i disse fjerne tider i grenseskiktet mellom forhistorisk og historisk tid.

Mangelen på bygdeboger i sentrum av det senere Norderhov er også opplysende.

Folketall og ressurser var i slik overvekt her i forhold til resten av Ringerike at de ikke trengte å være redd noen, og følgelig unnlot de å bygge borger. Samlingen av Ringerike til ett rike var antagelig et faktum den dagen da høvdingen på Ve gav opp tvekampen.

«Fiskekona»

RINGERIKSDRAKTEN - BUNAD

En lang og ufullendt historie

Ringeriksdrakt/bunad ble vist i en egen avdeling ved bunadutstillingen på Ringerikes Museum i 1982. Den ga en oversikt på hva som hadde skjedd i drakt/bunadarbeidet på Ringerike gjennom snart 50 år, en beretning det har vært et utbredt ønske å få publisert.

Ringerikes Husflidsforening og husflidsutslaget hadde hatt trange år fra starten i 1930, men en stor varemesse i Hønefoss i 1935 ga ny giv. Det var under forberedelsene til messen at nestformannen i Ringerikes Husflidsforening, Gunhild Løchen Christensen, foreslo å lansere en Ringeriksdrakt. Forslaget fikk tilslutning, og hun og Ellen Hals gikk igang med et grundig, tidkrevende arbeid for å skape en verdig drakt. En stilriktig drakt var deres fremste målsetting.

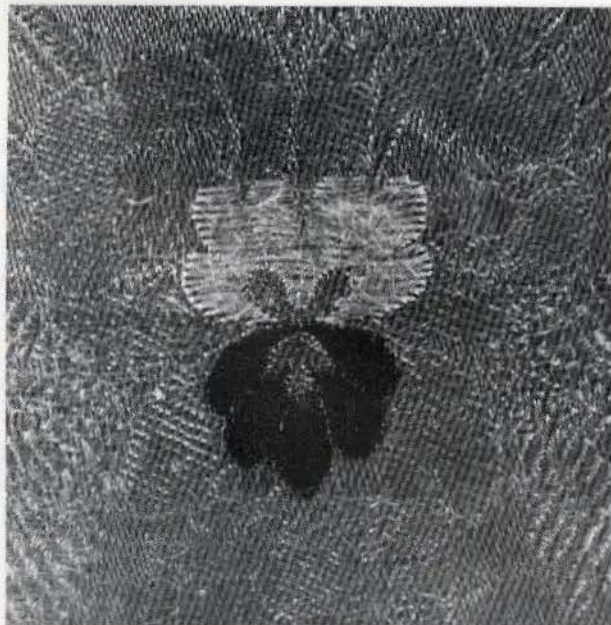
Dette var i 1934, et tidspunkt da interesse for bunader med lokal bakgrunn var våknet etter decennier med «nasjonaldrakter». Mer og

mindre vellykkete nyskapninger uten tilknytning til lokal drakttradisjon var tatt opp side om side med tradisjonelle bunader. Det var dengang ingen fagkyndig instans å søke råd hos. Alt forhåndsarbeid måtte foregå på eget initiativ, ens egen holdning og smak kunne bli bestemmende for resultatet.

I dag er begrepene bunad/folkedrakt presist definert innen draktforskning. Alle som vil kan hente seg viten og få faglig bistand i Landsnemnda for bunadsspørsmål som er et rådgivende organ, og i litteratur, muséer etc. Det er interessant å merke seg at mange av de krav Landsnemnda stiller i dag ble oppfylt under arbeidet i 1934–35. De to valgte en stilperiode og arbeidet ut fra den med det kilde-materialet de fant i Ringerikes Museum og i distriktet. Materialvalg, sømteknikk o.l. var ikke gjenstand for strenge krav dengang. Derimot var det et mål å få til en rimelig drakt som kunne bli allemannseie.

RINGERIKSDRAKTEN

Drakttradisjoner fra slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet lå til grunn for den enkle rokokkodrakten som ble Ringeriksdrakt i 1935. Det fantes flere gamle «flaske»-liv (skjøte-) på Ringerike, brokadehetter

Blomsten på Ringeriksdrakten ble hentet fra et gammelt silketørklæ fra Vestern gård. Tørklæet er tynn, fransk silke, farger lakserødt, hvitt og grønt. Ca. 180 år.

I dag ville man ikke kunnet ta et broderimønster fra en vevet ting, men i 1934–35 var det ingen motforestillinger, og ingen faginstans å rådspørre.

Foto: G. T. J.

Ringeriksdrakten på store og små under varemessen i Hønefoss i 1935.

likeså. «Fiskekona» på Aadnes-maleriene på Hesselberg gård kom til å danne modell. Hun hadde bl. a. stripet skjørt, og konservator G. Midttun på Norsk Folkemuseum bekreftet at randet stakk og blomstret liv hadde vært i bruk. Blomstret stoff til livet var et problem, så her fikk de ty til broderi mente de to. Og tok mønster etter en liten blomst i et gammelt vevet silketørklær fra Vestern gård. Livet var i ensfarget, grønn bomull (sort renning), stakken i ull verken med grønne, sorte og rød striper. Fargen i blomstene var valgfri – de første fikk fargenyanser etter ull mousselin-tørklær som ble brukt til drakten. Disse ble først brukt på hodet à la «fiskekona», senere over skuldrene. Det var et begrenset antall av de franske tørklærne, så snart ble det satt igang veving av grønne.

Degamle livene hadde langerm. Ellen Hals fikk sydd et slikt. Gunhild Løchen Christensen mente at skulle man få unge piker til å bruke drakten måtte den ha hvit skjorte og være en sommerlig, lett bunad. De gikk inn for begge

typer, og de fleste som skaffet seg Ringeriksdrakten valgte den med bunadskjorte. Ringeriks-livet med lang erm er imidlertid alltid blitt stående som det mest stilriktige.

Våren 1935 hadde 3–4 unge piker også fått ferdig en Ringeriksdrakt, og ble sendt rundt på møter og stevner for å vise den frem. Overalt ble den mottatt med begeistring. Det skulle vise seg da jubileumsmessen åpnet i august at et stort antall Ringerikskvinner – unge som eldre – hadde skaffet seg drakten som nå var å se ved alle festlige anledninger. I Husflidens avdeling på varemessen var det full beskjeftigelse med å veve stakkestoff og tørklær til drakten.

I årene frem til krigen ble det stadig flere Ringeriksdakter å se. Veverker var uavbrutt i virksomhet for å skaffe stoff til liv og stakk, den siste ble etterhvert også vevet i bomull. Ved Fylkesskolen, som Folkehøgskolen het dengang, ble det både vevet og sydd Ringeriksdrakter, og flere folkeskoler lot elevene sy drakten i håndarbeidsundervisningen. Under

Om denne borden fra muséets samlinger sier konservator Aase Bay Sjøvold ved Kunstindustrimuseet:

«Bord av et større arbeid – en duk e. l. Har sannsynligvis ikke vært noen skjortebord.

Ullbroderiet er utført på linlerret, og linfragment av duk i en variant av ringvevd. Dette var vanlig fremgangsmåte på 1700-tallet, fra første halvdel. Linet er gammelt og broderiet påført senere. Lignende broderi har vært utført i utlandet, men det er en mulighet for at dette er utført i Norge.

Forsiktig vil jeg antyde at selv om de fleste broderier av akkurat denne type er utført i første halvdel av 1700-årene, kan jeg være tilbøyelig til å sette dette litt senere. Det er litt mindre profesjonelt enn de tidligste. Linduker – dobbelt som broderiunderlag er et interessant fenomen for gjenbruk.»

Foto: G. T. J.

bondestevnet i Oslo i 1938 ble Ringeriksdrakten spesielt rost i avisene.

Noen valgte å sy Ringeriksdrakten med ull verken både i liv og stakk og da med broderiet utført i ull. Den lille «Ringeriksblomsten» som blomsten fra Vesterntørklæet ble kalt, var ikke lett å sy. Ofte ble den alt annet enn tråddrett og broderiet skled etter hver ut.

«DEN NYE RINGERIKS FESTBUNAD».

Da man i slutten av 40-årene begynte å få normale tider igjen etter krigen ble spørsmål om en *festdrakt* for Ringerike ventilert. Det hevet seg røster som fremholdt at den enkle, upretensiøse Ringeriksdrakten nok kunne være bra, men noen *festbunad* var den ikke! Ellen Hals som da satt i styret i Ringerikes Husflidsforening, (Gunhild Løchen Christensen var flyttet til Oslo i 1937) tok opp igjen bunadarbeidet etter anmodning av styret. Man ville imøtekomme kravet om en mer festpreget drakt. Forståelig nok var hun tvilende, men fullførte oppdraget å kontakte overlærer Halfdan Arneberg som foreningens formann anså som bunadekspert. Ellen Hals la frem en brodert bord fra Ringerikes Museum. Muligens kunne den skrive seg fra en drakt, mente man dengang. Rektor Helen Engelstad ved Statens Kvinnelige Industri-

skole påtok seg å utarbeide en festbunad på dette grunnlag. Det tok sin tid og noe ble forkastet underveis. Festbunaden som ble presentert i 1952, hadde grønt ull damask liv (kort, uten «flasker»), mørk blått skjørt med broderimønsteret fra museums-borden langs kanten nederst. Ellen Hals som selv hadde bekostet eksperimentet for ikke å belaste husflidsutsalget, trakk bunaden tilbake. Hun syntes ikke den falt heldig ut og ønsket ikke at den skulle komme i bruk.

UTSALGET LAGER BUNAD

Broderimønsteret fra prydborden i museet forelå da i husflidsutsalget. Butikkstyreren tegnet en bunad med bordens blomster- og innsektsmotiv på liv, stakk, lue og veske, og en prøvebunad i sort ble sydd og utstillet. Den falt i smak hos mange og ble etterhvert omsatt i stigende antall. I styret var det imidlertid høyst delte meninger om dette og mange diskusjoner. Til slutt fikk «mindretallet» grønt lys for å sende bunaden til Landsnemnda for bunadspørsmål. Svaret forelå i januar 1957 og lød:

«Bunaden var i svart ullvyrke både i liv og stakk og utsauma med roser i ymse fargar. Etter dei opplysningane ein har fått, skal rose-mønsteret vera teke etter ei gamal prøve på Ringeriksmuséet.

Nemnda vil peika på at ullvyrket i bunaden er bra, men kan likevel ikkje tilrå at denne bunaden blir brukt, fordi han elles ikkje svarar til dei krav ein må stilla til ein god bunad korkje i snittmønster eller fargar. Det er same farge og vyrke i liv, stakk, lue og lomme. Skurden er stillaus og full av lån frå andre bunader. Klaffen framme er såleis henta frå Gudbrandsdalsbunadene og har ingen samanheng med stilen elles. Det same broderimønsteret går att over alt. Det er ein oppløyst variant av eit gammalt motiv med flagrande insekt o.l., og er utan samanheng med norsk bunadsprydzaam. Stakken vantar skoning og avstiving nede, slik at han vil føra seg dårleg og broderiet blir for utslite.

Nemnda seier seg lei for at Ringerike Husflidsutvalg finn å kunna omsetja bunader av ein slik kvalitet. Landsnemnda ville vera takksam om den andre bunaden for Ringerike også vart lagd fram til gjenomgåing.»

Samme år var Klara Semb, medlem av Landsnemnda for bunadspørsmål fra starten i 1947, foredragsholder på Ringerikes Husflidsforenings årsmøte. Temaet var bunad/draktspørsmålene som ble livlig diskutert. På møtet ble det valgt en komité som på bredt grunnlag skulle arbeide med bunadsaken for Ringeriksdistriktet. Oppnevnt ble Ellen Hals,

Kari Bakke, Kari Haug, Camilla Kyllingstad og Aslaug Kvernberg (Skavhaug) Ingeborg Mohn og Borghild Hollerud Slettaker kom også snart med i arbeidet.

Komitéen hadde de følgende år mange møter og konferanser med Landsnemnda for bunadsspørsmål, og fikk bedømmelse og råd om en rekke plagg den la fram. I en uttalelse fra 1960 sa Landsnemnda seg enig i bruk av rødt eller grønt damaskliv, og det het:

«Dersom ein nytta liv av einleta verken, bør stakken vera randut, er livet damask, bør stakken vera einsleta. Til verkensbunaden bør ein kunne nytta kvitt forkle, til damaskliv bør forkledet vera i finare vyrke, t.d. silke. Utvalget vil peika på at det må leggjast mykje arbeid i montering, samansying, foring, skoning m.v. og at ein bør prøva skaffa så godt vyrke som mogleg»

Dette var også den lokale komitéens intensjon, og det ble utarbeidet liv i damask, brokade og brodert ull-liv, stripet og ensfarget stakk, lue, alt sydd i bunadavdelingen i Husfliden, Møllergaten og for det meste på Ingeborg Mohns regning.

Salg av den broderte bunaden foregikk hele tiden mens bunadkomitéen var i funksjon. Husflidsforeningens formann gjennom årreker, K. Døssland hadde ikke lyst til å droppe den broderte bunaden og hadde som oftest et flertall i styret med seg. Han forfattet et memorandum om bunadsaken. Om festbunaden het det:

«Fru Hals fant en karakteristisk bord i Ringerikes Museum som hun mente kunne brukes som mønster og grunnlag for en ny festdrakt. Borden skal være ca. 150 til 200 år gammel, og skrive seg fra en drakt som ble brukt av den tids økonomiske overklasse. Styret fattet da beslutning om at fru Hals, i samarbeide med fru rektor Helen Engelstad, Statens Industriskole for Kvinner i Oslo, skulle utarbeide en drakt som så skulle forelegges den fremste ekspert som vidakjente til, nemlig arkitekt Arneberg*»). Både rektor Engelstad og arkitekt Arneberg er vel kjente for sine videnskapelige avhandlinger om norsk prydsøm.

Arkitekt Arneberg ble forevist drakten under et årsmøte i Hønefoss, og han gav den sin anerkjennelse. Styret mener at den har hatt den aller beste faglige bistand av fremstående fagfolk. Nå er det i Oslo kommet en bunadsnemnd. Det viser seg at bunadsnemnda i Oslo stort sett er imot nyskapingen når det gjelder distriktsbunader etter uttalelser som er falt fra et fremtredende medlem. Nemndas mandat forstår vi ellers er av veiledende art. Der selges ut over landet idag flere bunader som ikke er godkjent av Bunadsnemnda i Oslo. Således kan nevnes Buskerudbunaden og Vestfoldbuna-

Den broderte drakten fra Ringerikes husflidsutsalg.

den. Formannen for bunadsnemnda i Vestfold har i dagspressen sagt tydelig ifra at de ikke er enig med Bunadsnemnda i Oslo, når den vraker deres bunad. På grunn av Bunadsnemndas innstilling til Nye drakter tror vi ikke at mange av de bunader som i de siste 30-40 årene er laget og brukes rundt omkring i landet, vil bli godkjent. Som det fremgår av foranstående har ikke Ringeriks-bunaden av 1935 noen tradisjon som går lengre tilbake enn den nye Ringeriksdrakta. Den første nevnte er sydd etter et motiv «fiskerkonen» i Oddnes maleri på Hesselberg fra ca. år 1774, og den nye festdrakta etter bord i en selskapsdrakt fra ca. år 1750-1800. Den nye Ringeriksdrakta er blitt meget godt mottatt og mange sier at den er pen og staselig. Motstanderne av Ringeriksdrakta vil stoppe salget av vår nye drakt fordi den ikke er godkjent av Bunadsnemnda i Oslo. I den anledning skal meddeles at det til dags dato ikke foreligger noen godkjennelse fra Bunadsnemnda i Oslo på Ringeriksbunaden av 1935 heller. Nå får vi vente å se om vår bunadsnemnd, som ble valgt av styret i 1957, kan komme med et akseptabelt forslag på grunnlag av Ringeriksbunaden av 1935. Inntil så skjer, synes flertallet av styret og årsmøtet i Ringerikes Husflidsforening at begge drakter bør kunne selges, når en opplyser kjøperne om det faktiske forhold, at man til begge drakter, under utarbeidelsen, har hatt den beste sakkyndige og faglige bistand. Styret har anmodet vår bunadskomite om å komme med forslag til forandringer av vår siste drakt, i overensstemmelse med de krav og forandringer som Bunadsnemnda i Oslo har pekt på, slik at den kan fremlegges for nemnda på ny.»

* Her forveksles arkitekt Arnstein Arneberg, rådhusarkitekten, med overlærer ved Statens håndverks- og kunstindustriskole, Halfdan Arneberg, bl. a. utgiver av «Norsk prydsøm».

Ringerike Ungdomslag protesterte mot at den broderte bunad fortsatt ble solgt i husflidsut-salget, og det ble påny en hissig debatt. Døss-land sto på sitt, at før en bedre drakt forelå ville salget fortsette, selv om RUL truet med å melde seg ut av husflidsforeningen. RUL's formann, Aase Skjør vold, presiserte at det ikke var for å kritisere at de tok opp saken. Men fordi ungdomslaget prinsipielt måtte kreve kvalitet og ikke kunne godta bunaden når Landsnemnda hadde gitt slik bedømmelse.

Den lokale komitéen oppsummerte sitt arbeid og la det fram for husflidsforeningens styre.

Innstillingen lød:

Til styret i Ringerikes Husflidsforening RINGERIKSDRAKTEN

Bunadkomiteen som er oppnevnt av Ringerikes Husflidsforening for å utarbeide forslag til festbunad for Ringerike, har på sitt siste møte blitt enig om å gi følgende forslag:

- Livet:** Flaskeliv. Snittet som i drakten fra 1935, men med den retting at ryggens midt-stykke klippes i ett med skjoten. Livet langermet, eller uten erm med hvit bunadskjorte. Stoffet grønn ullverken eller bomull, brodert **trådrett** med blomsten fra Western-tørklædet. **Eller:** Livet kan syes i brokade eller damask, farge valgfri. Det er viktig at livet fores med stødig stoff, og at det syes i «bunadteknikk».
- Stakken:** Stripet verken, som i stakken fra 1935. Lengden skal være 20 cm fra gulvet. Foldene løse og upressete, med smal fjel foran. Stakken må være godt skonet nedentil.
- Skjorten:** Hvit bomull eller lin. I halsen smal linning, (som på Hesselbergmotive.)
- Strømper:** Sorte, - eller i en av de øvrige fargene i stakken.
- Sko:** Helst sorte, gjerne med spenner. Lav eller halvhøy hæl, **Ikke** tynn, høy, - og ikke tåløse sko!
- Hetten:** Bunadhetten fra 1935 er kopi av broka-deheten fra Vestre Holte, men uten blonde. Vi foreslår at den beholdes, og brukes med eller uten blonde og lange pyntebånd.
- Vesken:** Gjerne i samme stoff som hetten, men aldri maken til livet.
- Forklæ:** Landsnemnda for bunadspørsmål har pekt på at det egentlig hører et forklæ til drakten. Vi vil gjerne forbeholde oss å komme tilbake til spørsmålet, men antyder at til drakt med bunadskjorte kan det brukes hvitt forklæ, - ellers helst et mørkt kulørt.

Bunadkomiteen har i sitt arbeid med Ringeriks-drakten lagt størst vekt på å finne frem til det som er mest tradisjonspreget og riktig. I alt vesentlig blir den stående ved at drakten fra 1935 er den som ligger mest opp til drakttradisjonene på Ringerike. Livet og hetten fra Vestre Holte er klenodier, Vest-ern-tørklædet likeså, så bedre kilder kan man vanskelig bygge på. Komiteen har flere ganger vært i møte med Landsnemnda for å drøfte tingene, og nemnda er enig i at drakten fra 1935 bør beholdes, men altså om ønskelig utføres i finere stoffer som brokade og damask.

Komiteen vil tilslutt nevne at den for egen regning har sydd et par bunader, til eget bruk. En med langermet brokadeliv, og en med damaskliv og hvit skjorte til. Disse kan vi om ønskelig legge fram. Vi har ikke brukt noe av de penger som er stillet til disposisjon, for saken interesserer oss så meget at vi gjerne satser dette og sparer foreningen for ekstra utgifter.

Vi håper å høre fra styret, og vil anmode om at det blir holdt et møte hvor hele komiteen kan være tilstede. Vi ser gjerne at det blir holdt et åpent møte for alle interesserte om styret vil stå for det.

Med vennlig hilsen for bunadkomiteen

Ellen Hals, sign., Ingeborg Mohn, sign., Borghild Slettaker (Hollerud), sign., Kari Bakke, sign., Aslaug Kvernberg (Skavhaug), sign.

Komiteen fikk ingen respons på det som var gjort eller vedrørende fortsatt arbeid. Noen i komiteen trakk seg fra oppdraget. Men målet ble ikke sluppet av syne og arbeidet fortsatte for å kunne legge fram en drakt som holdt mål til minste detalj. Det var et siktepunkt som måtte ta tid. Landsnemnda for bunadspørsmål hadde utallige saker å behandle. Den hadde dessuten endret sammensetning, og i noen grad kom andre syndspunkter fram. I 1964 uttalte styret i Ringerikes Husflidsforening at «hvis ikke bunaden blir godkjent vil ikke Husfliden arbeide mer med spørsmålet».

Fremdeles ligger oppgaven med en Ringerikesdrakt uløst, men grunnlag finnes.

Aslaug Kvernberg.

Et P.S.:

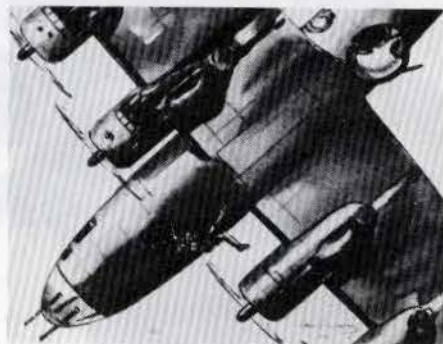
Det høres ennå ordet «Godkjent» - «Ikke godkjent» Begrepet eksisterer ikke lenger. Det ble strøket av Landsnemndas vokalbular i 1967. I 10 år videre «Tilrådde» den, eller «Ikke tilrådde». Fra 1977 er den RÅDGIVENDE. Draken av 1935 ble «tilrådd» plagg for plagg inntil bare forklæ gjensto. Festbunaden ble frarådd da begrepet «Godkjent» eksisterte.

Krigsflyver

av

Ringeriksætt

Peder H. Nelson.

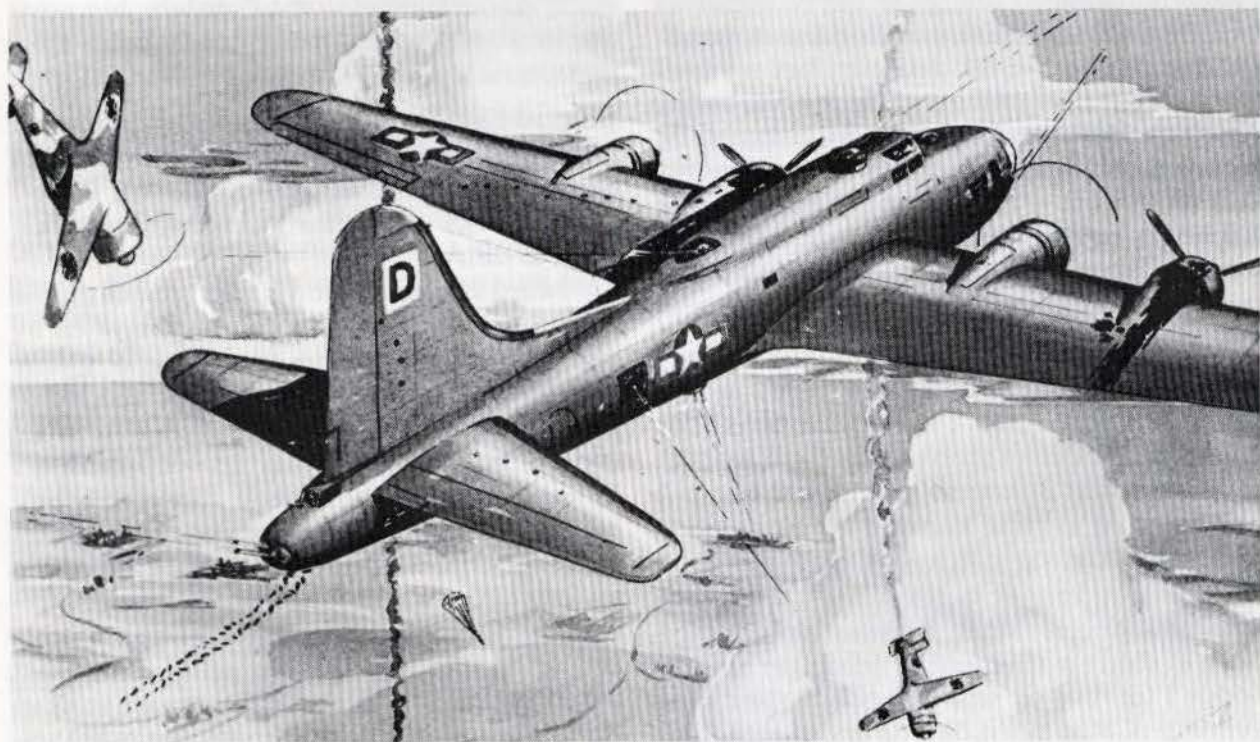

«Det dirret gjennom luften over Den engelske kanal og Frankrikes jord. Det dirret i husene i Frankrike. Det var en svart natt i september 1944 da 1500 amerikanske krigsfly kom seilende i rute fra England til Tyskland. Målet var Ludwigshaven, et transportsenter 75 engelske mil syd for Frankfurt, hvor de nazistiske tyske styrker sto i sin hardeste kamp mot den amerikanske general George Pattons styrker på hans innhugg gjennom Tyskland. En kritisk tid.

I en høyde av 27 500 fot opp i mørket, fløy 1. løytnant Elmer T. Lian, medlem av den amerikanske flystyrke. Da fikk han se fire store granatekspløsjoner ved sitt fly. Det var om-

kring kl. 9 på formiddagen, og han var i et av lederflyene i den store skvadron da eksplosjonene døvet hans ører og hans fly sto i en stor flamme, men han husket på å gripe snoren for å utløse fallskjermen og hoppet ut. Men han følte seg ergerlig nå da han skulle stupe med sin B.17-bomber. Han hadde før gjort mer enn et dusin vellykkede bombetokter med sin B. 24-bomber. Han overlevet fallet i sin fallskjerm, men begge ankler ble stygt skadet. Da var det bare en ting å gjøre i et fiendeland, han måtte overgi seg som tysk krigsfange.

Jeg sitter i Elmer Lians hyggelige hjem i Grand Forks Nord Dakota hvor han forteller om sitt livs opplevelser.

I krig over Berlin.

Elmer T. Lian ble gift med Edwina Amundrud, Fairdale, N. Dak. den 16. juni 1942 under militærhonnør i Fort Dix, New Jersey. Deres senere barn ble 2. løytnant Steve Lian og datter Linda Lian.

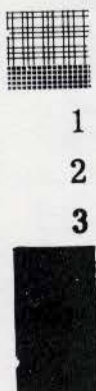

Jeg var personlig kjent med hans far fra før: Edward Lian da han på sine eldre dager oppholdt seg på et aldershjem i Grand Forks. Vi var begge interessert i norsk nybyggerhistorie i Amerika, da jeg i mange år var redaktør av det norsk-amerikanske historiske kvartalskrift «Hallingen». Nå satt han her og nedskrev sitt livs erindringer både fra Ådalen og Amerika. Han var da nær 90 år gammel, og hans erindringer ble et stort maskinskrevet verk på engelsk «From fjord to Prærie» på nær 900 sider, men som dessverre aldri ble utgitt som bok, men bare oppbevares av etterslekten i noen få eksemplarer.

Edward Lian emigrerte fra Nes i Ådalen i nybyggerdagene, og bosatte seg i det senere Fairdale settlementet i Nord Dakota, og her ble det med tiden et større settlement av ådølinger. De først ankomne skrev hjem til slekt og venner og skrytte kanskje litt av de gode forhold her. Det var jo så hyggelig å få sine egne bygdefolk og venner til seg her ut på de store ensomme prærievidder. Således ble det med tiden et større settlement av ådølinger her. De bodde i torvhus og små nybyggerhytter i begynnelsen. Med tiden fikk de organisert Ådalens menighet og bygget Ådalens kirke. Ed-

ward Lian og Martha Haug var de første som ble gift i Ådalens kirke sommeren 1917, etter den var ferdigbygget. Ved siden av å være gårdbruker på stedet, eide han også en tid en større handelsforretning i Fairdale, ble postmester i byen og senator i Nord Dakotas storting.

Edward Lien døde 1976 i den høye alder av 91 år, og overlevet av en stor slekt både her og i Norge, deriblant sønnene Elmer og Glen i Grand Forks og Arthur i Omaha, Nebraska, samt to døtre.

Edward sa om sin sønn Elmer på sine gamle dage: «Han var litt vilter og eventyrlysten av seg som smågutt, som guttungenes gjerne er. Han ble i ungdommen student ved Nord-Dakota Universitet og ble opptatt i en av de mest farefulle klasser den tid – opplæring i flyvesenet. Da de Forenede Stater ble innblandet i den annen verdenskrig, var Elmer Lians skjebne avgjort. Han ble med tiden løytnant kommandør, og leder av mange større eskadre over fiendeland inntil han ble skutt ned og havnet i en tysk fangeleir. Først satt han i eneselle i ti dager «og det eneste selskap jeg hadde», sier han, «var ensomme mus i selen som jeg sloss mot om natten for å få fred

Gewicht: 70 kg		Besondere Kennzeichen:	
Gesichtsform: oval		Stärker Zeigefinger a.d.r. Hand	
Gesichtsfarbe: gesund		<i>Ammerulogamy bei Tallulah</i>	
		 <p>Front</p>	
 <p>Profil</p>		 <p>Rechter Zeigefinger Fingerabdruck</p>	

Elmer T. Lian som tysk krigsfange.

Mat var det lite av. Den ble kastet inn til meg en gang på dagen.

I en annen selle langt borte fra meg, satt en fange og sang: «Ved Golgata Kors», natt etter natt, av hvilket jeg ble svært nervøs. Han måtte ha sunget den tusen ganger de netter jeg lå der, og det gjorde meg svært nervøs, men det var vel helst dette som det tyske befalet ønsket, før vi skulle opp til forhør. Etter at dette var overstått, ble vi fanger sendt videre på en lang og møysommelig reise til Stalag Luft i Nærheten av Barth, Tyskland, ved den Baltiske sjø.»

Det var over 9000 krigsfanger i den leiren hvortil Elmer Lian ankom. Han forteller at vi nykommere syntes det var rart med de eldre fanger som gikk så lutrygget og subbet og slentret med benene. Skulle vi nettopp ankomne også bli likedan? Vi ble det! Vi ble av fangevokterne betraktet som en lavere mennesketype, eller retttere sagt som slaver, og ble ofte traktert med hugg og slag der vi gikk i våre fangedrakter. De betraktet oss ikke lenger som mennesker.

Vi ble også sløvet på sinnet, ved ikke å høre det minste fra utenverdenen. Det gjaldt å gjøre så lite arbeide som mulig. Det var heller ikke stort vi kunne klare på den maten vi fikk. En potet om dagen og et stykke svart brød å leve

på for fire menn. To dager i uken fikk vi litt «byggsuppe», og dette ble herlige dager for oss», sa Elmer Lian. De trøstet seg med at på fredag skulle de få «byggsuppe». De delte også potetene opp og kokte suppe av dem. Det var gjerne fire medfanger i hver gruppe. Elmer Lian kunne fortelle at da han gikk inn i fangelivet var hans vekt 86 kilogram, og da han ble frigitt av de russiske soldater, var hans vekt 60 kilogram. Da frigjøringen kom, fikk de mer å spise enn godt var for dem i den forsultne tilstand de var, og flere døde.

De la merke til at det kom færre og færre tyske fly over området, og fler og fler av de allierte i retning mot øst.

Vi sitter i Elmer Lians hyggelige hjem da han forteller fra krigstiden, og øynene hans dimmes nå lang tid etterpå. «Jeg var allikevel en av de heldige i min eskadron da jeg ble skutt ned», sier han. Det var 42 bombere i eskadronen da vi reiste ut fra England, og omtrent tre fjerdedeler av dem kom aldri tilbake, og vi hørte aldri mer fra dem. Men tilbake til fangeleiren. Vi begynte å høre en svak torden fra øst, enda det var klar himmel dag etter dag. Men etter hvert forsto vi at det var kanontorden, og til slutt oppfanget vi lyden av knitrende mitraljøser i heftig kamp. Vi flyfanger begynte å sperre øynnene opp. Var det den russiske øst-

front som nærmet seg? Forbi fangeleiren begynte det å komme tyske soldater i vill flukt mot vest. Mindre grupper i elendig forfatning kom tett forbi fangeleiren hvor vi var. Vi som var tyskernes fanger, fikk ikke høre krigsnyheter, men det så ut som våre tyske fangevoktere ble mer og mer humane mot oss etter hvert som dagene gikk.

Etter hvert ble det en flom av tyske tropper fra øst mot vest, hvor de til slutt ble oppfanget av den amerikanske Pattons tropper. Engsteligheten begynte å spre seg hos oss krigsfanger, sier Elmer Lian. Hva ville skje når de russiske tropper kom? De gjorde slutt på vårt fangeliv. Til vår store glede og overraskelse slapp de oss ut av våre seller og fangeleiren, og de tyske fangevokstere hadde ikke mer de skulle ha sagt. Russerne var jo våre allierte. Det var noe vi nesten ikke våget å tro.

Frigivelsen ble kunngjort 1. mai 1945. Det viktigste for oss oversultne menn var nå at vi kunne få nok å spise. Vi hadde jo i lengre tid vært vant til et lite måltid om dagen. Men nå var det flere som spiste mer enn de hadde godt av, og flere døde de første dagene på grunn av «overbespisning».

Elmer Lian kom tilbake til det amerikanske flyvåpen og deltok til krigen var slutt. Han avsluttet sin flykarriere først i 1964 som løytnantmajor i de Forente Staters Flyvåpen.

«En gripes av ensomhetsfølelse når man svever ned i en endeløs dybde på nesten 3000 m i en fallskjerm i et fiendtlig land», sier Elmer E. Lian til slutt.

Elmer Lian var etter krigen en tur i Ådalen og Ringerike for å besøke sine forfedres bygd og grender, men hans far, Edward Lian, var tilbake ikke mindre enn tre ganger. Elmer har, på samme måte som faren, skrevet ned sine erindringer, og begge disse verdifulle manuskripter blir oppbevart på Chester Fritz bibliotek på Nord Dakota Universitet. Elmersier at de helst skal være erindringsbøker for etter slekten, og flere eksemplarer er utlevert til slektninger.

Edwina (Amundrud) Lian (Lians kone, også av Ådalenslekt), Lt. major Elmer T. Lian, 2. Lt. Steve Lian (sønn), Linda (Lian) Millmier (datter). Grand Forks, N. Dak.

Løytnant-major Elmer T. Lian med sin manuskriptbok over sine krigsminner.

Elmer ble gift med Edwina Amundrud, også av Ådalsslekt, i Fort Dix 16. juni 1942. Deres barn er 2. løytnant Steve Lian og datteren Linda Lian.

Johan Frøshaug var født i Hole 27. august, 1857. Han var av gammel bondeslekt fra Hole. Ei grein av hans slekt går tilbake til fogden Luth, som bodde på gården Helgeland først på 1700-tallet.

Johan Frøshaug var født på en av Frøys-hovgårdene på Røyse. Denne gården er ikke mere nå. Husene ble solgt i 1860-årene, og jorda ble lagt til en av de andre Frøyshovgårdene.

Som ganske ung gutt kom Frøshaug i lære hos malermester Ruud i Hønefoss, og som fagutlært reiste han i 1878 til Oslo, hvor han gikk Bergsliens malerskole. I 1885 gjentok han et kurs der og reiste deretter til København, hvor han arbeidet på et dekorasjonsverksted.

Grensen mellom kunst og håndverk er ofte ikke lett å se, og for Johan Frøshaug fantes ingen grense. Hans dekorasjoner må regnes som kunsthåndverk. – Grand Hotels spisesal, Hønefoss, ble dekorert av ham. Likeså veggene på Røsholmlaug. Kister, gamle skap og andre møbler dekorerte han, eller frisket dem opp i fargene. På gården Lofthus på Snarum hadde han arbeid lenge. Det gjaldt her å bringe interiøret i den gamle stua i sin opprinnelige form. Den var bygd omkring 1800, og eieren Ole Pedersen Lofthus f. 1774 som selv var maler, hadde her laget vakre bilder på tre-

Johan Frøshaug

DEKORATØR
KUNSTMALER

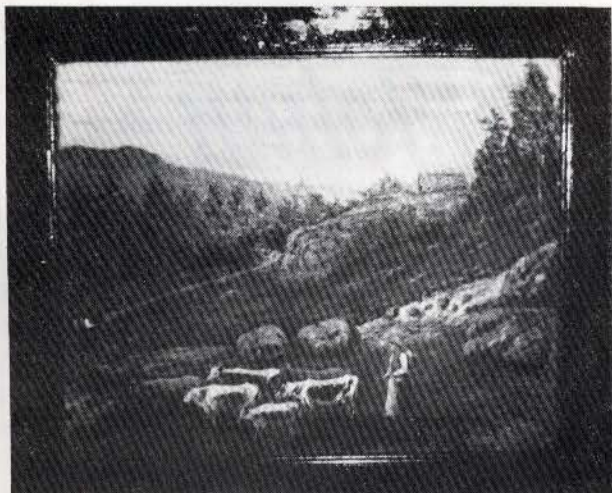
Gudleik Guldal.

panel. Den gamle stua på Lofthus måtte av en eller annen grunn flyttes, og Frøshaug hadde et langvarig og vanskelig arbeid med å bringe

Totenklokke fra 1824 – malt opp igjen og dekorert av Johan Frøshaug. Dette gjorde han på Tandberg på Øst-Modum ca. 1920.

Klokka er nå på Helgeland i Hole. Anna Tandberg hadde den med da hun giftet seg med Jens Berg på Helgeland.

Landskapsmaleri. Bildet tilhører fam. Tuxen, Hole.

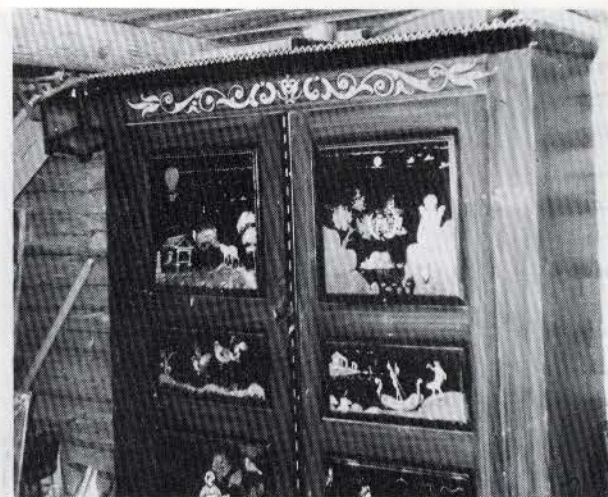
dekorasjonene i orden igjen. Alt gjorde han på en pietetsfull måte.

Ved siden av dekorasjonsarbeidet dyrket han malerkunsten, og det finnes mange av hans bilder spredt utover bygdene. Han malte bl. a. en kopi av «Svenskene på Norderhov» og et meget treffende bilde «Fattigmannen». Disse to maleriene skal være i Hole.

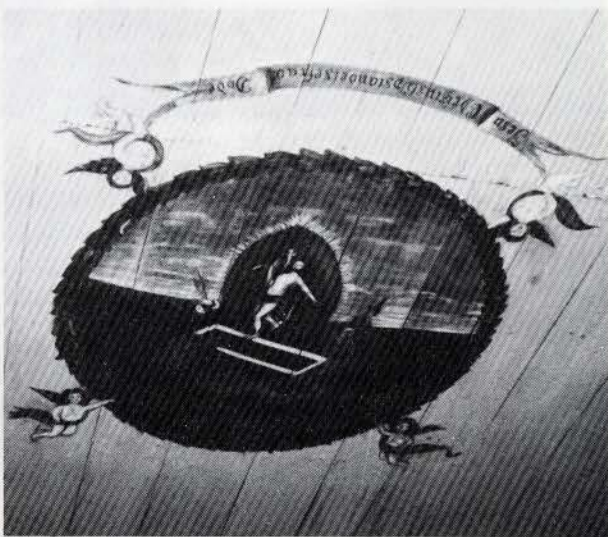
Som før nevnt, virket Frøshaug mye i Modum, og på hans 80-årsdag i 1937 som ble feiret i Hole, var formannen i Modum Håndverkerforenings malergruppe, Lars Hansen, møtt fram på sin forenings vegne. Han overrakte Johan Frøshaug en hedersgave i form av en spaserstokk med sølvhåndtak og inskripsjon.

Johan Frøshaug døde i 1939, og ved hans bortgang kunne man i nekrologen i Ringerikes Blad for 27. februar bl. a. lese følgende:

«Med den gamle bygdemaleren Johan Frøshaugs bortgang er et stykke gammelt Ringerike borte. – Inntil 1905 bodde han i sin lille stue i Frøshaugåsen, og da han drog derfra skrev han i sin notisbok om denne gamle stuen: Jeg glemmer ei den gamle stuen, før min nådes sol går ned.»

Dekorert skap på Langerud gård, H.A. Korsbøen, Snarum.

Takdekorasjon fra Lofthus gård på Snarum. Svein Wassend eier gården nå.

Det er registrert bilder/dekorasjoner ca. 20 steder på Ringerike, Snarum, Jevnaker og Hedmark. Redaksjonen i heftet «Ringerike» håper å kunne komme med mer bildemateriale ved seinere anledning.

Johan Frøshaug ligger begravet på Hole kirkegård.

REGISTER for heftet «RINGERIKE»

1973—1982

PERSONALIA

HEFTE

- 1973 Utvandringshistorie fra Ringerike. *Sigv. Mjør.*
 1974 To særpregede representanter for Ringerike. *Sigv. Mjør.*
 1975 En hyllest til Ellen Hals. *Arne B. Bang.*
 1975 Georg Robert Schirmer. *Sigv. Mjør.*
 1975 Erling Tobiassen. *Gunhild Hagen.*
 1976 Ringeriksmaleren Hans Ødegaard. *Arne B. Bang.*
 1976 Treskjærer Anders Engen. *Hilde Andersen.*
 1977 Else Ridder og hennes samtid. *Else Vogt Stenersen.*
 1977 Dikterpresten Jørgen Moe. *Arne Chr. Berg.*
 1977 Glimt av en sliters saga. *Sverre G. Ljungblad.*
 1977 Anders postmann og nissen. *Gunhild Hagen.*
 1977 Ettermiddagsvisitt hos tante Maren på Hverven. *Maren Anita Olerud.*
 1978 Håkon Sodal. *Sigv. Mjør.*
 1978 Maleren Harald Vibe. *Arne B. Bang.*
 1978 Skoleinspektør Knut Gigstad. *Sigv. Mjør.*
 1978 Lærer Bjarne Vidar. *Hallvard Løyland.*
 1978 Henrik Wergelands sønnesønn. *Sigv. Mjør.*
 1978 Wergelandsgutten. *Sigv. Mjør.*
 1978 En trofast kirketjener. *Margit Samuelsen.*
 1978 Anders Andersen Holst. *Thorleif Solberg.*
 1979 Einar Heimås Dokken – in memoriam –
 1979 August Steinhamar. *Sigv. Mjør.*
 1980 H. O. Christophersen in memoriam. *Helene Klemp.*
 1980 Engereventyret. *Peder H. Nelson.*
 1980 Et glimt av eventyr. *Asle Enger.*
 1980 Gommæsmiljøet. *Thure Lund.*
 1981 Ole S. Johnson. *Peder H. Nelson.*
 1981 Ole Evensen. *Odd E. Sevilhaug.*
 1981 Helge Ellingsen Vaagaard. *Kjell Hallmann og Thorleif Solberg.*
 1981 Sigurd Bondes ætt. *Botolv Baklien.*
 1981 Han farbror Gudbrand og je. *Gunhild Hagen.*
 1981 Gommæsmiljøet (fortsettelse fra 1980). *Thure Lund.*
 1982 Grinastua. *Margit Samuelsen.*
 1982 Stein Fossgard. *Kåre Grytli.*
 1982 Hans Andersen Foss. *Peder H. Nelson.*
 1982 Karine Karlsen. *Sverre Rødsten Knutsen.*

BERETNINGER.

HEFTE.

- 1973 Ve – Veien – Bråten. *Hallvard Løyland.*
 1973 Hva våre gårdsnavn kan fortelle. *Torbjørn Slåtto.*
 1974 Over Krokstogen med kull til Bærums verk. *Fredrik Schjander.*
 1974 Moderne drift i gamle dager. *Arne B. Bang.*
 1974 Gammel sogneinndeling på Ringerike. *Torbjørn Slåtto.*
 1974 Møte med ulv. *Nils Johannessen.*
 1975 Skreppa og stav etter P. C. Asbjørnsen. *Hallvard Løyland.*
 1975 Karen Bye forteller. *Reidar Holtvedt.*
 1975 Mine venner – dyrene og fuglene. *Einar Sundøen.*
 1975 Strandebu. *Sverre G. Ljungblad.*
 1975 Bygdemøller i Hole. *Gudleik Guldal.*

- 1975 Møte med ulv (fortsettelse). *Nils Johannessen.*
 1976 «På solen jeg ser». *Hallvard Løyland.*
 1976 Meieriet på Svendsrud i Hole. *Torbjørn Slåtto.*
 1976 Sigurd Bondes ætt. *Torleif Solberg og Kjell Hallmann.*
 1976 Finneplassen. *Bjørn Knoph.*
 1976 Kølbrenerætta fra Lunder. *Einar H. Dokken.*
 1976 De gode gamle dager. *Gudleik Guldal.*
 1976 Fra det eldre Hønefoss. *Sigv. Mjør.*
 1977 Mennesker på Viul for 8000 år siden. *Arnfinn Syvertsen.*
 1977 Vassenden. *Einar Heimås Dokken.*
 1977 Stavhellanamnet. *Hallvard Løyland.*
 1979 Rapport fra en fottur til Ringerike 1874. *v/Fredrik Schjander.*
 1979 Hole kirke 1954–1979. *Gudleik Guldal.*
 1979 Sundvollen. *Helene Klemp.*
 1979 Heradsbygdas topografi. *Arne B. Bang.*
 1979 Gårdsvald. *Torbjørn Slåtto.*
 1979 Sognedalens jernverk. *Jan Solgård.*
 1979 Barndomsminner i Hønefoss. *Bjarne Olsen.*
 1979 Tida går. *Hallvard Løyland.*
 1979 Companer og Leyermålssyndere. *Gisle Guldal.*
 1980 Et lite sagn fra Tyristrand. *Margit Samuelsen.*
 1980 Et handelshus i Hønefoss gjennom 125 år. *Edith Sørensen.*
 1980 Nyrydding av gårder i Ådalen. *E. F. Halvorsen.*
 1980 De harde 1930-åra. *Morgan Bentzen.*
 1980 Omkring skifter på Havik i Soknedalen. *Thorleif Solberg.*
 1980 Ringerike i bronsealderen. *Arnfinn Syvertsen.*
 1980 Den kirkelige konfirmasjon. *Arne B. Bang.*
 1980 Vegårdsfjordingen. *Hallvard Løyland.*
 1981 Midtskogen. *Torbjørn Slåtto.*
 1981 Bispevei og alfarvei. *Torbjørn Slåtto.*
 1981 Solberg på Tyristrand. *Arnfinn Syvertsen.*
 1981 Selskapet for Ringerikes Vel. *Sigv. Mjør.*
 1981 Hundstad – Rakkestad. *Arnfinn Syvertsen.*
 1981 En avleggs driftsform. *Sigv. Mjør.*
 1982 I Asbjørnsens og Moes fotefar. *Biskop Kåre Støylen.*
 1982 Posten i Hønefoss og distriktet. *Tor Østerlund.*
 1982 The Heen Mineral Mines. *Jan Solgård.*
 1982 Nyrydding av gårder i Soknedalen. *Eyvind Fjeld Halvorsen.*
 1982 Tanker omkring tre middelalderdiplomer. *Torbjørn Slåtto.*
 1982 Vognmenn i Hønefoss. *Agnes Andersen og Bjørn Knoph.*
 1982 Olsviken Alderhjem. *Gunhild Hagen.*
 1982 Kirkenesturen 1942. *Sigv. Mjør.*
 1982 Ringerikssamlingen på Ringerike bibliotek. *Brit Astri Sviund.*
 1982 Rognerud og Rognerudætten. *Erling Bjørke.*
 1982 Tillegg til Bjørkes artikkel. *v/Hallmann og Solberg.*

STEDER – MINNESMERKER

HEFTE

- 1973 Ringerike Museum 50 år (1923–73). *Arne B. Bang.*
 1973 Bergsundgårdene i Ådalen. *Einar Heimås Dokken.*

- 1974 Oppen gård i Heradsbygda. *Einar Heimås Dokken.*
 1974 Ringerikes Museum. *Ellen Hals.*
 1975 Norderhov kirkes restaurering. *Oluf Jensen.*
 1975 Skjerping på Holleia. *G. A. Johannessen.*
 1977 Lundesgårdene. *Erling Bjørke.*
 1977 Den gamle Ringkollstua. *Edith Sørensen.*
 1977 Gårdsnavnet Bjørke. *Torbjørn Slåtto.*
 1977 Kultursted i Haugsbygd. *Sigv. Mjør.*
 1978 Hovind, en tidligere kongsgård. *Einar Heimås Dokken.*
 1978 Ask sæter. *Harald Vibe.*
 1978 Et blad av Ringerikes forhistorie. *Geir Helgen.*
 1978 Det var en gang – glimt fra Hønefoss. *Edith Sørensen.*
 1978 Dåp og kirkegang. *Gisle Guldal.*
 1978 En eldre strandlinje i Tyrifjorden. *Torbjørn Slåtto.*
 1978 Heradsbygda. *Arnfinn Syvertsen.*
 1978 Forsikring fra gammel tid i Hønefoss. *Trond Tallerås.*
 1978 Lindåslia. *Einar Heimås Dokken.*
 1981 Avsløring av Jørgen Moes bauta. *Etter Ringerikes Blad.*

FORENINGER OG LAG

- 1978 Heftet «Ringerike». *Redaksjonen presenterer det 50. heftet.*
 1979 Vikar Sanitetsforening gjennom 50 år. *Gunhild Hagen.*
 1978 Heftet «Ringerikes» første år. *Nils Johannessen.*
 1980 Ringerikes Husflidsforening er 50 år. *Oddlaug Gjørvad.*

SKIKK OG BRUK – FOLKELIV

- 1974 Ordtak og regler fra Ringerike. *Peter Lyse.*

FORTELLINGER

- 1973 Gamlehaugen. *Jacob Breda Bull.*
 1973 Fra en tur på Krokkleven. *Dagmar Line Tveito.*
 1974 Eventyrsamlar for Asbjørnsen. *Hallvard Løyland.*
 1975 Mor forteller. *Einar Heimås Dokken.*

DIKT

- 1973 Prolog. Ringerikes Museum 50 år. *Thor Niels Larsen.*
 1974 «Elling». *Per Skaugen Bleikelia.*
 1975 Ådal. *Erling Tobjassen.*
 1976 Lykke. *Sverre G. Ljungblad.*
 1977 Hønefoss-sangen. *Knut Espe.*
 1977 Sang for Hønefoss. *Joh. E. Bye.*
 1978 Storelven. *Helene Klemp.*
 1978 Skreppékaren på Ringerike. *Elling M. Solheim.*
 1978 Sang til Ringerike. *Maren-Anita Olerud.*
 1979 Bauta for husmenn. *Frank Olsen.*
 1980 Fiskelykke. *Elling M. Solheim.*
 1980 Asbjørnsens stubbe. *Constance Frydenlund Holm.*
 1981 Betragtninger. *Constance Frydenlund Holm.*
 1981 Så toner det atter. *Elling M. Solheim.*
 1981 Tiden er gått som et dikt. *August Steinhamar.*
 1982 Jul (Til min Faders simple Stue). *Jørgen Moe.*
 1982 En n yere bygdeviser. *Jon Guldal.*

SAGN OG OVERTRU

- 1975 Gygra. *Foto Fr. Schjander, tekst Kr. Visted.*

SMÅPLUKK

- 1973 Værkvisten. *Trond Bergsund.*
 1977 Ringago. *Trond Bergsund.*
 1979 Reklame med humor. *Gerda Strande.*
 1982 Norges skjønhed. *Anders F. Uggen.*

OMSLAGSBILDER

- 1973 Norderhov prestegård. *Tegning fra 1833.*
 1974 Kobberstikk fra Hønefoss. *Foto H. Løyland.*
 1975 Skreppa og staven til Asbjørnsen. *Foto H. Løyland.*
 1976 Hønefossen. *Foto H. Løyland.*
 1977 Ved Steinsfjorden. *Foto H. Løyland.*
 1978 Skjærsjøen. *Foto H. Løyland.*
 1979 Stein gård. *Foto H. Løyland.*
 1980 Bautaen ved Borger. *Foto H. Løyland.*
 1980 Strømsoddbygda kapell. *Foto H. Løyland.*
 1982 Buvann med Bukollen. *Foto H. Løyland.*

Denne siden skal være blank

Denne siden skal være blank